

Біздің мемлекеттер үшін кең байтақ Еуразия кеңістігіндегі біздің бөлігімізде бейбітшілік пен тұрақтылықты сақтау өте маңызды. Түркі әлемі бүгінде бірлік және тиімді ынтымақтастық жолын таңдады. Түркі Кеңесін құрған мемлекеттер күллі әлемге кеңінен танылды. Түркітілдес елдер өзінің бірлігін нығайтып, ынтымақтастық пен тұрақты дамуға ұмтылып отыр.

*Нұрсұлтан Назарбаевтың Түркітілдес Мемлекеттер
Ынтымақтастығы Кеңесінің (ТМЫК)
II Саммитінде сөйлеген сөзінен*

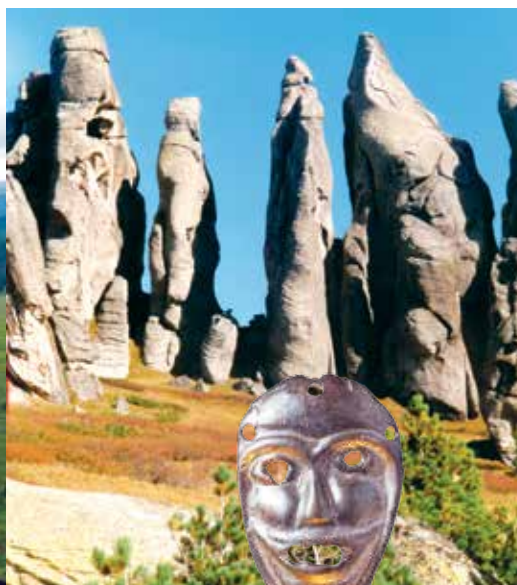
It is very important for our countries to keep the peace and stability in our part of the vast Eurasian continent. Nowadays, the Turkic world has chosen the way of unity and effective cooperation. The countries which established the Turkic Council became widely known to the world. The Turkic speaking states strengthen their unity and aim at cooperation and sustained development.

*Nursultan Nazarbayev
The Second Summit of the Cooperation Council
of Turkic Speaking States*

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Түркі академиясы

ТҮРКІ ДҮНИЕСІ АЛЬМАНАХ

АЛМАТЫ 2013

Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Turkic Academy

TURKIC WORLD ALMANAC

ALMATY 2013

УДК (050.9)+811.512.1
ББК 94 (5)
Т 89

БАСПАҒА ТҮРКІ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ - ҮЙЛЕСТІРУ КЕҢЕСІ ҰСЫНҒАН
RECOMMENDED FOR PUBLICATION BY THE ACADEMIC COUNCIL OF THE TURKIC ACADEMY

АЛЬМАНАХ 2011 жылдың қазан айында Алматыда өткен
ТҮРКІТІЛДЕС МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ КЕҢЕСІ БІРІНШІ САММИТІНІҢ
шешімі бойынша шығарыла бастады.

ALMANAC is published according to the decision of the first
SUMMIT OF THE COOPERATION COUNCIL OF TURKIC SPEAKING STATES
held in Almaty, October, 2011.

Т 89 ТҮРКІ ДҮНИЕСІ. Ғылыми-көпшілік альманахы. – Алматы: Интеллсервис,
2013. – 836 бет.
TURKIC WORLD. Popular science almanac. Almaty: Intelservice Publishing House,
2013. – 836 pp.

ISBN 978-601-7340-29-2

Түркі этносының терең тарихы, бай материалдық және рухани мұрасы жайындағы ғылыми-танымдық бұл ба-
сылымда дүниежүзінің көрнекті түркітанушы ғалымдарының, қоғам қайраткерлерінің еңбектері жинақталған.
Альманахта түркі этносына ортақ құндылықтар жүйесі, сондай-ақ түркі мемлекеттері мен халықтары арасында
қазіргі түркілік интеграциялық үдерістерге себеп болып отырған саяси-экономикалық, ғылыми-мәдени қарым-
қатынастардың барысы баяндалады. Сегіз тілде жарық көріп отырған халықаралық Альманахтың мақсаты – адамзат
өркениетінің тарихындағы түркілік мәдениеттің орнын айқындау.

Альманах түркітанушыларға, жас ғалымдарға, түркі халықтарының тарихи-рухани мұрасына қызығушылық
танытқан жалпы оқырманға арналады.

This is a scientific popular publication which presents the works of international scientists in Turkic studies and public
figures, and it tells about a deep history, advanced materials and spiritual heritage of the Turkic ethnos. They report about the
political and economic, scientific and cultural relations, which affect the common heritage system of the Turkic ethnos and
the contemporary integration processes among the Turkic states and nations. The major goal of international Almanac, which
was published in eight languages, is to investigate the position of the Turkic culture in the history of human civilization.

Almanac is recommended for the specialists in Turkic studies, young scientists and readers who are interested in historical-
spiritual heritage of the Turkic peoples.

УДК (050.9)+811.512.1

ББК 94 (5)

© Түркі академиясы, 2013

© «Интеллсервис» баспасы, 2013

© Turkic Academy, 2013

© Intelservice Publishing House, 2013

ISBN 978-601-7340-29-2

Барлық құқықтары қорғалған.

Жинақтағы мәтіндер мен иллюстрациялық материалдарды Түркі
академиясының рұқсатынсыз көшіріп басуға болмайды.

All rights reserved: no part from the extracts or pictures may be reproduced or
transmitted by any means or otherwise, without written permission of the Turkic
Academy.

**«ТҮРКІ ДҮНИЕСІ»
АЛЬМАНАХЫНЫҢ РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ**

Редакция алқасының төрағасы – Бақытжан Жұмағұлов

Бас редактор – Шәкір Ибраев

Жауапты редактор – Күлзия Райымхан

Абдуллаев К. (Баку), Акматалиев А. (Бішкек), Бутанаев В. (Абакан), Васильев Д. (Мәскеу),
Габиббейли И. (Баку), Гулиев А. (Нахчыван), Дыбо А. (Мәскеу), Егоров Н. (Чебоксары),
Жолдасбеков М. (Астана), Закиев М. (Қазан), Иванич М. (Сегед), Илларионов В. (Якутск),
Исен М. (Анкара), Кожоағлу Т. (Мичиган), Қайдар Ә. (Алматы), Қасейінов Д. (Астана), Қиясова Қ. (Ашхабад),
Қыдырәлі Д. (Астана), Миннегулов Х. (Қазан), Насилов Д. (Мәскеу),
Голден П. (Нью Джерси), Райхл К. (Бонн), Самашев З. (Астана), Сарыбаев Ш. (Алматы),
Сыздыкова Ж. (Мәскеу), Ташағыл А. (Стамбул), Түймебаев Ж. (Астана),
Хисао Коматсу (Токио), Цэвээндорж Д. (Улан-Батор), Чеченов А. (Мәскеу),
Шайхулов А. (Уфа), Эркебаев А. (Бішкек), Янковский Х. (Познань)

**EDITORIAL BOARD
OF THE «TURKIC WORLD» ALMANAC**

Chairman of the editorial board – Bakytzhan Zhumagulov

Editor-in-Chief – Shakir Ibrayev

Managing Editor – Kulziya Raimhan

Abdullaev K. (Baku), Akmataliyev A. (Bishkek), Butanaev V. (Abakan), Vasilyev D. (Moscow),
Gabbibeili I. (Baku), Guliyev A. (Nakhichevan), Dybo A. (Moscow), Egorov N. (Cheboksary),
Zholdasbekov M. (Astana), Zakiev M. (Kazan), Ivanich M. (Szeget), Illarionov V. (Yakutsk),
Isen M. (Ankara), Kojaglu T. (Michigan), Kaidar A. (Almaty), Kaseinov D. (Astana),
Kiyasova K. (Ashkhabad), Kydyrali D. (Astana), Minnegulov H. (Kazan), Nasilov D. (Moscow),
Golden P. (New Jersey/USA), Reichl K. (Bonn), Samashev Z. (Astana), Sarybayev S. (Almaty),
Syzydykova Zh. (Moscow), Tashagyl A. (Istanbul), Tuimebayev Z. (Astana),
Hisao Komatsu (Tokio), Zevendorzh (Ulaan-Baatar), Chechenov A. (Moscow),
Shaihulov A. (Ufa), Erkebaev A. (Bishkek), Jankowski H. (Poznan)

ҚАЗІРГІ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІКТЕР
CONTEMPORARY INTEGRATION PROCESSES

ҒЫЛЫМ КӨКЖИЕГІ
SCIENCE HORIZONS

ТҮРКІ МИФЛОГИЯСЫ
TURKIC MYTHOLOGY

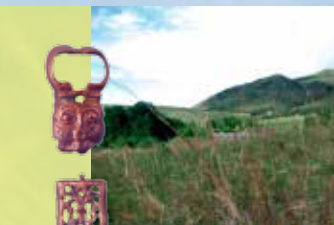
МУЗЕЙЛІК МҮРА
MUSEUM HERITAGE

ТҮРКІЛЕРДІҢ ЖЫЛҚЫ МӘДЕНИЕТІ
HORSE CULTURE OF TURKS

ҒҰЛАМА ҒҰМЫР
LIFE OF OUTSTANDING SCIENTISTS

ҒЫЛЫМИ:ӘК-СІПЕРИЩІНАЛАР
RESEARCH EXPEDITIONS

АЛҒЫ СӨЗ

Түркілік бай рухани-заттық мұраны қамтитын, бүгінгі түркілік интеграциялық үдерістердің дамуына ықпал ететін «Түркі дүниесі» альманахы Түркітілдес Мемлекеттердің Ынтымақтастық Кеңесі I Саммитінің шешіміне сәйкес Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың ұсынысымен 2012 жылдан бастап шығарыла бастады. Альманах бүгінде әлемнің таңдаулы түркологиялық орталықтарына, танымал шетелдік университеттердің кітапханаларына жеткізіліп, көрнекті түркологтердің назарына ұсынылып отыр.

Альманах жеті айдардан тұрады. Олар: «Қазіргі интеграциялық үдерістер», «Ғылым көкжиегі», «Түркі мифологиясы», «Музейлік мұра», «Түркілердің жылқы мәдениеті», «Ғұлама ғұмыр», «Ғылыми экспедициялар».

Бірінші айдарға енген материалдар қазіргі уақыттағы түркілік интеграциялық үдерістердің барысын баяндайды. Олардың ішінде Түркі Кеңесі, ТүркПА, ТҮРКСОЙ, Түркі академиясы сынды халықаралық ұйымдардың құрылу тарихы, мақсаты мен міндеті, атқарылған жұмысы, түркілердің рухани ықпалдастығына қосқан үлесі айтылады. Өткен жылғы «Түркі әлемінің мәдени астанасы» деп аталатын үлкен жобаның тарихы, 2012 жылы осындай мәртебелі атқа ие болған Астана қаласы мен Түркияның Ескішаһарының (2013) түркі дүниесінде алатын орны баяндалады.

«Ғылым көкжиегі» айдарына түркі этносының көне заманнан күні бүгінге дейінгі дәуірін қамтитын ғылыми зерттеулер топтастырылды. Мақалалардың авторлары – түркология ғылымында салмағы бар Дмитрий Васильев, Ласло Мараш, Гасан Гасанов, Питер Голден, Хатип Миннегулов есімді көрнекті ғалымдар және мағынасы терең, берері мол материалдар әзірлеген Александр Васильев, Мирзохид Рахимов сынды жас мамандар. 1926 жылы Баку қаласында өткен Бірінші Түркологиялық съезд туралы бұрын жарық көрмеген құнды мұрағаттық құжаттар мен деректер, құрылтайға қатысқан ғалымдар туралы мақалалар осы айдардың салмақты материалдарының бірі болып есептеледі.

Биылғы альманахтың жаңалығы болып саналатын «Түркі мифологиясы» айдарына түркі елдерінің әр аймағынан келіп түскен бірнеше тілдегі материалдар жинақталды.

«Түркі мифологиясы» айдарының мақсаты – түркілердің бірден-бір рухани дүниесі екенін көрсететін ортақ мифтік әңгімелерін жинақтап, ғылыми негіздеу.

«Музейлік мұра» айдарында дүниежүзінің музейлеріндегі түркілердің деректік құндылықтары жәдігерлер ретінде берілгендігі көрсетіледі. Сонымен бірге түркі мемлекеттері мен аймақтарының музей қорларындағы материалдар жинақталып, ғылыми мақалалар түрінде баяндалады. Бүгінге дейін түркі халықтарының құнды жәдігерлері, музей құндылықтары туралы мәліметтер жеткіліксіз болып келді. Сол себепті альманахқа «Музейлік мұра» айдары еніп отыр. Осы айдардан алыс және жақын шетел мұражайларындағы түркілік жәдігерлермен танысуға болады.

«Түркілердің жылқы мәдениеті» айдарында түркілердің өміріндегі жылқының рөлін көрсету мақсат етіледі. Сонау Ботай заманынан скиф, сақ, ғұн, көк түріктер дәуірлерін қамтып, бүгінгі күнге дейінгі аралықта жылқының түркілер үшін мінсе көлік, жесе тағам, ішсе сусын болғаны, қанша ұлы шайқастардың жеңімпазы саналғаны, ұлы көштерге себеп болғандығы, түркілік ұлы мәдениеттің өзегі екені ежелден белгілі. «Ат жалындағы мәдениет» деген сөзді адамзат баласында тек түркілер ғана айта алады.

«Ғұлама ғұмыр» айдарына биылғы жылы мерейтойлары атап өтілетін, түркі жұртына ардақты ғалымдар мен мәдениет қайраткерлері туралы ғұмырнамалық материалдар топтастырылды. Олар: Халел Досмұхамедұлы, Мағжан Жұмабаев, Бекир Чобанзаде, Акдес Нимет Курат, Мұқан Төлебаев, Болот Юнусалиев, Мирфатых Закиев, Гайса Хусаинов. Бұл айдарда осы аталған тұлғалардың түркілік ынтымақтастық жолындағы істеген игі істері сөз болады.

Түркі академиясының басты мақсаттарының бірі – далалық ғылыми экспедицияларды жоспарлы түрде жүргізіп отыру. Соның арқасында былтырғы жылы түркілер жиі мекен ететін Қазақстаннан тыс аймақтарға бірнеше іссапар ұйымдастырылды. Альманахтың «Ғылыми экспедициялар» айдарында ғылыми қауымға арналған қызықты материалдар топтастырылды. Іссапар материалдары бұрын жарияланбаған авторлық фотосуреттермен безендірілді. Профессор К.Конкобаевтың басқаруымен Ресейдің таулы Алтай аймағына жасалған экспе-

диция нәтижесінде көне түркі руникалық жазбалары сақталған ескерткіштер анықталды, олардың жаңаша оқылуы ұсынылды. Ал Қытай елін мекен ететін сары ұйғырлар туралы экспедиция материалдары түркология ғылымы үшін қымбат қазына деп білеміз. Өйткені түркі бұтағынан өрбитін осы шағын халықтың тұрмысын, мәдениетін, салт-дәстүрін зерттеген дүниелер бүгінде өте тапшы. Сары ұйғырлар туралы көлемді материал осы айдардан орын алады.

Өткен жылғы альманах алты тілде дайындалса, биылғы басылым сегіз тілде әзірленді. Олар: әзірбайжан, қазақ, қырғыз, өзбек, түрік, түрікмен және

ағылшын, орыс тілдері. Жинаққа Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан, Түркия, Түрікменстан, Өзбекстан, АҚШ, Венгрия, Нидерланды, Ресей (Мәскеу, Санкт-Петербург, Қазан, Уфа, Махачкала, Абакан, Кызыл), Қытай мемлекеттерінен материалдар топтастырылды. Материал авторлары – түркология ғылымында есімі белгілі ғалымдар.

Біз альманахты жазуға, құрастыруға атсалысқан, оған материалдар жинауға көмектескен, тілектестік білдірген адамдарға және Қазақстандағы шетел елшіліктері мен мемлекеттік, халықаралық мекемелерге алғысымызды білдіреміз. Түркі жұртын рухани байланыстыратын «Түркі дүниесі» альманахы ғұмырлы болсын!

Шәкір ИБРАЕВ

*Түркі академиясының президенті,
филология ғылымдарының докторы, профессор*

PREFACE

The “Turkic world” almanac which embraces the Turkic spiritual heritage and contributes to the Turkic integration processes has begun to be issued since 2012 according to the decision of the first Summit of the Cooperation Council of Turkic speaking states on the proposal of Nursultan Nazarbayev, the President of the Republic of Kazakhstan. The almanac is delivered to famous Turkologic centers, libraries of abroad universities and offered to the consideration of outstanding turkologists.

There are seven headings in almanac. They are: “Contemporary integration processes”, “Science horizons”, “Turkic mythology”, “Museum heritage”, “Horse culture of Turks”, “Life of outstanding scientists”, and “Research expeditions”.

Materials of the first heading report about the contemporary Turkic integration processes. It talks about the history of establishment, goals and missions, current works and the contribution of international organizations like Turkic Council, TURKPA, TURKSOY and the Turkic Academy to the development of spiritual ties among Turks. One of the great projects named as “Cultural Capital of the Turkic World” was started last year. In 2012, Astana city was honored as the first cultural capital of the Turkic world. This year Eskisehir city is named as the next cultural capital and it will continue to host various cultural and art events.

Scientific research of the Turkic ethnos from ancient times till the present days are classified in the heading “Science horizons”. The authors of articles Dmitry Vasilyev, Laszlo Maracz, Hasan Hasanov, Peter Golden and Hatip Minnegulov are famous scholars of Turkic studies; Alexander Vasilyev, Mirzohid Rakhimov are young professionals in this field. One of the significant data of this heading is the important archive documents and data of the First Turkological Congress that was held in 1926 in Baku, the documents of which have not been published yet and the article which tells about scholars who had participated in the assembly is also included in the heading.

Materials for the heading of current year’s almanac “Turkic mythology” were collected from different Turkic countries in several languages. The goal of the heading is to present a scientific study of common mythical stories as one of the spiritual heritage of Turks.

The heading “Museum heritage” shows the historical-cultural values from the world museums as heritage

of Turks. In addition to that the materials from the funds of historical museums of Turkic countries and regions were gathered and presented in the form of scientific articles. There was not enough information about the valuable pieces of museums up till now. For this reason the new heading “Museum heritage” is offered for the almanac. It gives a good chance to admire the Turkic values of museums from near and far abroad countries.

The goal of heading “Horse culture of Turks” is to show up the importance of horse in the Turkic life. It is known that horse was a mode transport, source of food, a kind of drink and weapon in battles, reason for nomadic movement and heart of the Turkic culture for Turks from the Botai period of Scythia, Saks, Huns, Kok Turks till nowadays. Only Turks can say the words “Culture of horse’s mane”.

The heading “Life of outstanding scientists” talks about biographies of outstanding scholars and cultural figures of the Turkic people whose anniversaries are going to be celebrated this year. They are: Khalel Dosmuhameduly, Magzhan Zhumabayev, Bekir Chobanzade, Akdes Nimet Kurat, Mukan Tolebayev, Bolot Yunusaliev, Mirfatyh Zakiyev and Gaisa Husainov. The heading tells about the activities of these people who have done a lot for the development of relationship among Turks.

Organizing scientific expeditions has become one of our goals since the establishment of the Turkic Academy. Several academic missions were arranged to a former densely populated places of Turks beyond the boundaries of Kazakhstan. The heading of almanac “Research expeditions” presents interesting material for scientific community and it is supplied with the author’s photographs that have not been published yet. As a result of expedition that was arranged to the Altai region of the Russian Federation under the guidance of Professor K. Konkabaev, the records of ancient Turkic runic inscriptions were found and a new variant of reading was proposed. Furthermore, materials about Yellow Uigurs who are one of subfamilies of the Turkic nation live in China region, provide a valuable information for Turkic science since there is no sufficient information about their life, culture and custom. This heading provides a lot of information about Yellow Uigurs.

The previous edition of Almanac was published in six languages; the current one is in eight languages: Azerbaijani, Kazakh, Kyrgyz, Uzbek, Turkish, Turkmen, Russian and English. Materials are collected

from Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkey, Turkmenistan, Uzbekistan, the USA, Hungary, the Netherlands and the Russian Federation (Moscow, Sank-Peterburg, Kazan, Ufa, Makhachkala, Abakan and Kyzyl), China. Authors of almanac are well-known scientists of Turkological science.

We would like to express our gratitude to the representatives of Foreign Embassies in Kazakhstan and state, international institutions for comprehensive support in development of almanac. Let the “Turkic world” Almanac that strengthens spiritual ties of the Turkic people be flourishing!

Shakir IBRAYEV
President of the Turkic Academy,
Doctor of Philology, Professor

БЕЙБІТШІЛІК ЖӘНЕ КЕЛІСІМ САРАЙЫ

полиция

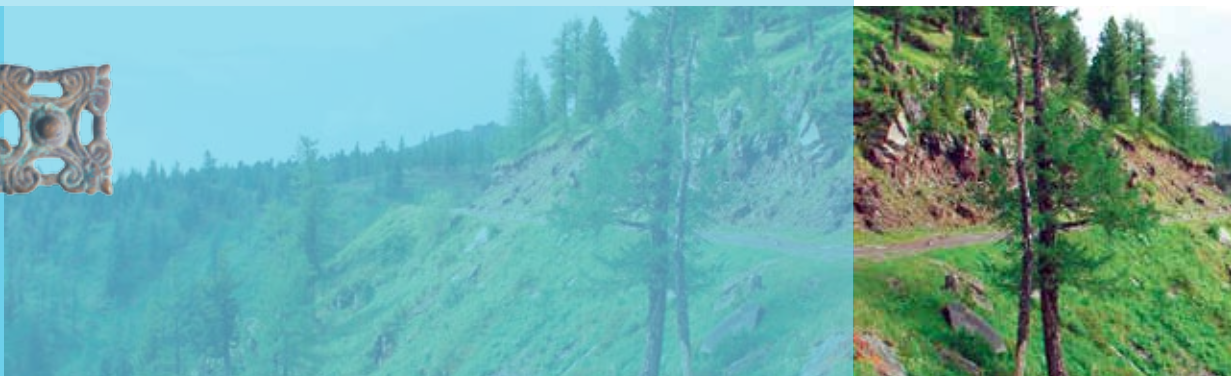
ҚАЗІРГІ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІКТЕР
CONTEMPORARY INTEGRATION PROCESSES

*Жұқаны таптау оңай,
Жіңішкені ұзу жеңіл.*

Тонькөк

*It's easy to trample the thin one,
And it is easy to tear the light one.*

Tonykok

Халил АҚЫНЖЫ (Стамбул/Түркия)

Түркімідес Мемлекеттер Ынтымақтастық Кеңесінің Бас хатшысы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің құрметті профессоры, Түрік-Азия стратегиялық зерттеулер орталығы (TASAM) ұсынған «2010 жылдың стратегиялық көзқарасты бюрократы» сыйлығының иегері.

Khalil AKINCI (Istanbul/Turkey)

Khalil Akinci is the Secretary General of the Cooperation Council of Turkic Speaking States. He is an Honorary Professor at the Eurasian University, Astana, Kazakhstan, a renowned expert on Soviet and post-Soviet Eurasia. He is a holder of “Bureaucrat with Strategic Vision of 2010 Award”, presented to him by the Turkish Asian Center for Strategic Studies (TASAM).

TURKIC COUNCIL: A YOUNG ORGANIZATION WITH AN ANCIENT NOTION

Мақалада әлем қауымдастығындағы түркілердің ұзақ та бай тарихы және ең күрделі мақсаттарының бірі түркі халықтарының бірлігі мәселесі баяндалады. Автор түркі бірлігін нығайту жолында Түркі Кеңесінің белсенді еңбегін және түркі әлеміндегі соңғы жиырма жыл ішінде болып жатқан интеграциялық үдерістің көптеген салалардағы табыстарын сипаттайды.

Turks have a long and tumultuous history on world stage during which Turkic unity had been an elusive goal - until recently. Turkic Council is the most committed and dedicated attempt at achieving this long-awaited and almost sacred goal. The integration process that has been going on in the Turkic world for over 20 years is bearing fruit in many areas. A first-hand account of this journey gives an opportunity to witness history in-the-making.

Khalil Akinci*

«Unless the sky were to crash down, or the earth were to crumble, Turkic nation, who could do away with your realm and law?»

his quote from the monument of Bilge Kagan of the Gokturks, which are revered as the common ancestors by all current Turkic states, is a clear indicator of Kagan's faith in the strength of Turkic unity. Since the Gokturks, over almost one and a half millennia, Turkic people have dispersed to a vast geography, established and dismantled numerous empires, countless states and principalities. During the process, Turks made a mark

* The author is the Secretary General of the Turkic Council.

The author is indebted to Hatice Tuğba İkizler Fearnley for the invaluable research assistance provided in preparing this article.

in the world's political and social history while contributing to human civilization in science, arts, culture and literature.

With the exceptions of a few, Turks *“established themselves in their new environment (i.e. conquered lands) not only to rule and exploit for the benefit of a far-away land of their origin but to settle and mingle with the native inhabitants to create a new culture forged by the introduction of their own state institutions and order without necessarily destroying local institutions that they found useful. (...) Having adopted and adapted to their new countries they contributed to the enrichment and embellishment of them”*[1, 7].

The peak of the Turkic reign in world political map was the 16th century, when almost all of the known Afro-Eurasian geography stretching from Siberia to India, from Eastern Turkistan to West Africa, from Ethiopia and Yemen to the Persian Gulf, from Budapest to Cairo** was ruled by Turkish dynasties and states. Although this was close to what might be considered as Turkic domination over the world, it was far from Turkic unity. However, with the defeat of Ottomans before the doors of Vienna and subsequent Treaty of Karlowitz and death of last great Timurid Emperor Aurangzeb in India marked the end of Turkic domination. Thus from the beginning of the 18th century Turks slowly receded. Turkic Khanates of Eurasia, beginning by Sibir, slowly but steadily lost their independence and finally their autonomy. Turkic rule in India ended. Ottoman Empire was faced with defeat after defeat finally disappearing from the map. Beginning of the 20th century was an history of defeats for the Turks.

However, at the end of the previous century, following hundreds of years of disconnectedness and decades of subjection, Turkic states finally started a new but long overdue process of acting together to lay the foundations of Turkic unity. They with the exception of Turkmenistan and Uzbekistan established the Cooperation Council of Turkic Speaking States (the Turkic Council). With Nakhchivan Agreement in 2009, this time, however, unlike many other times in history, Turkic states came together on a voluntary basis, establishing a modern relationship based on a common language, history and culture, as well as a pragmatic goal of pursuing common interests.

** Because of the Memluk rule after the Fatimids, Egypt was named “Land of the Turks”.

HOW WAS THE TURKIC COUNCIL ESTABLISHED?

Collapse of the Soviet Union

First Tsarist Russia, then Soviet rule over the Turkic peoples of Central Asia and the Caucasus disconnected Turkic people in this geography from the rest of the world and even from each other despite being under the same administration.

Oppressive regimes took their toll on the language, culture as well as economic and political life of the Turkic peoples: Russian language was imposed on them, a different Cyrillic alphabet for each Turkic language was made compulsory, different languages were created from dialects of the same Turkic language to separate people by language, cultural ties among themselves were weakened, they could not practice their religion freely and political relations with the rest of the world were non-existent.

They were not involved in the decision making process in any of these areas including their own economies. Although they had a great potential, Turkic countries could not make use of their own economic assets, including their natural resources. According to IMF and World Bank statistics, in 1992, total GDP of five Turkic countries was 140 billion Dollars which has more than tripled now reaching \$460 billion. Per capita GDP has also increased from an average of \$2500 to around \$7300. Being the masters of their own countries and interaction with the world was instrumental in achieving this.

At the end of the Cold War era, five independent Turkic states finally emerged in the world stage; Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan. Starting from their independence, the priority for these countries was to consolidate their sovereignty and territorial integrity, a task that requires an arduous state building process as well as a solid national economy.

Turkey's relations with other Turkic states

As the only independent Turkic state and the only relative of the newborn states it would be appropriate to devote some space to Turkey's position and attitude vis a vis and after the independence of new Turkic countries. Like the rest of the world, and the countries themselves, Turkey was also caught quite unprepared by the developments in the region. However, Turkey was the first to recognize the independence of these

countries. Following the collapse of the Soviet Union, Turkey sent a diplomatic delegation to the region including Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Kazakhstan, Tajikistan and Turkmenistan***.

The delegation was aiming at “confirming Turkey’s close interest in neighbouring and brotherly Soviet Republics, and determine their expectations from Turkey in the transition period” [2, 7].

Tiziano Terzani, an Italian journalist and the writer of “Goodnight, Mister Lenin: A Journey through the end of the Soviet Empire” came across this delegation on their trip from Dushanbe to Ashgabat in 1991. In his book, after giving detailed account of his conversation with “the First Counsellor at the Turkish Embassy in Moscow”, Terzani summarizes the prevailing sentiment with following words: “I have the impression of a man who feels at home here, one who is on his way to keep an appointment that has been delayed for decades, but who is sure that he will still find someone waiting for him.” [3, 292].

About the issue of recognising the newly emerged countries, Ambassador Şimşir wrote in his report:

“Halil Akıncı, member of our delegation in his annexed report argues that the Republics we have visited should be recognized by the Republic of Turkey. I share the same views. There is a consensus in the delegation (on the issue). After a long investigation and meetings with top authorities, we have come to the conclusion that it is appropriate and necessary for us to recognise the sovereignty and independence of these six Republics. We have concluded our visit with this judgement” [2, 34].

The above-mentioned report supported its conclusion with a few arguments. The gist of these arguments was that Turkey’s recognition of these countries was a moral obligation and the new Turkic republics would end the loneliness of the Turkish Republic in international arena as the only independent Turkic state [2, 45].

It was also foreseen in the report that the international community which was reluctant to perceive new realities would change their attitude and finally recognize their independence. These countries had big populations and vast natural resources. The western world which had already established its economic interests in Turkic Republics would not ignore the benefits that come with their independence [2, 47].

As a result, in 1992 Turkey opened its Embassies in these countries.

*** The delegation comprised of Ambassador Bilal Şimşir, Kurtuluş Taşkent (then Head of Department at the Turkish Ministry of Foreign Affairs) and the author of this article who was the then First Counsellor at the Turkish Embassy in Moscow.

Turkey’s involvement in the region was mainly of supportive nature. The main principles of Turkey’s policy towards other Turkic countries were:

- “Consolidation of sovereignty and independence of brotherly countries, adoption of a democratic and secular society model based on market economy,
 - Ensuring their integration with the rest of the world,
 - Improving their relations with Turkey in all areas.”
- [4, 1]

In line with these principles, Turkey sought a smooth transition in the region because both domestic and regional stability was required for these countries to remain independent sovereign states. Turkey was also influential in the process of Turkic states becoming part of the international community through their memberships in various regional and international organisations.

Turkey tried to increase its engagement with this region on a broad range of issues including political, economic, cultural spheres. However, Turkey’s economic support remained limited, not because it did not want to, but simply because it didn’t have the means. Its private sector lacked the required capital accumulation as well as competitive know-how and technology, and the public sector had limited resources. Turkey’s cumulative capital export as of the end of 1998 was just over 2.1 billion Dollars which was divided among 64 countries [5]. Even the Baku-Tblisi-Ceyhan pipeline was constructed thanks to foreign capital. Thus Turkey was not able to satisfy the high expectations of the new states.

On the other hand, Turkish Agency for Cooperation and Development (TİKA) was established in 1992 “as an international technical aid organization under the Turkish Foreign Ministry to address the re-structuring, harmonization and development needs of the Turkic states after the collapse of the Soviet Union” (tika.gov.tr). Designed as a foreign policy tool which was mainly involved in economic development projects, TİKA was hybrid in nature.

Turkey’s leadership was aware of the importance of strengthening relations with the other Turkic states. Süleyman Demirel, who was the Prime Minister in Turkey in 1991 and became President in 1993, was fully aware of the importance of establishing strong ties with these countries. He was of the view that “it is vital for us that these countries maintain their independence. This is not just an issue of Eurasia, trade or economy; this is a political issue far beyond others” [6, 51]. His government took political risks to extend state loans to help support the fledgling economies of other Turkic countries. He also thought that the cultural aspect of relations was a privilege that cannot be assumed but

should be earned instead. In this regard, Turkey launched the “Grand Student Project” through which thousands of students received scholarships to study in Turkish universities. For Demirel, this project was a “very important bridge” [6, 52].

Turgut Özal, then President of Turkey, was also a champion of strong relations within the Turkic world, believed that the “21st century would be that of Turkey and the Turks”. He visited Azerbaijan and the Central Asian Turkic Republics in April 1993, shortly before his unexpected demise, to pursue this agenda. This was the first presidential visit from Turkey to these countries after their independence. Özal was known for following policies based on economy and he oversaw the transition of Turkish economy from protectionism to liberalism. He attached special importance to establishing a trade pattern enabling free movement of persons, goods and services by means of harmonization of customs legislation in the Turkic states, founding a regional investment and development bank, increasing capacities of railway, road and air transportation and telecommunications, transporting natural resources of the Turkic states to Europe through Turkey, strengthening cooperation and coordination aimed at integration into the world economy. Unfortunately, he was unable to see these ambitious projects come to life.

SUMMITS PROCESS

In 1992, however, President Özal had convened the first Summit of the Presidents of the Turkic Speaking States in Ankara; the first in a series of 10 summit meetings which would be known as the “Summits Process” that laid the foundations for the establishment of the Turkic Council. The first Summit hosted by President Özal of Turkey brought together the President of Azerbaijan Republic Ebulfez Elchibey, the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, the President of Kyrgyz Republic Askar Akayev, the President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov and the President of Turkmenistan Saparmurad Niyazov [7].

After Özal, the Presidents continued the Summits Process, though not regularly. The second Summit was again hosted by Turkey – this time in Istanbul – in 1994. The President of Azerbaijan Republic Haydar Aliyev, the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, the President of Kyrgyz Republic Askar Akayev, the President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov and the President of Turkmenistan Saparmurad Niyazov attended the second Summit hosted by the President of the Republic of Turkey Süleyman Demirel [7].

Picture 1. Second Summit of the Heads of Turkic Speaking Countries, Istanbul, October 1994

The third Summit was hosted by President of Kyrgyz Republic, Askar Akayev in Bishkek in 1995, with the participation of the Presidents of Azerbaijan, Kazakhstan, Turkey, Turkmenistan and Uzbekistan [7].

The first and only Summit to be hosted by Uzbekistan was in 1996 in Tashkent, the fourth Summit of the process, where the Presidents of all other five Turkic countries attended. This meeting was also the last Summit where all six Turkic states participated and were represented by their Presidents. In Article 16 of Tashkent Declaration, parties expressed the need for a Permanent Secretariat for the Summit Process [6, Tashkent Declaration]. It is in a way sadly ironic that this proposal would come from Uzbekistan who did not join the Turkic Council when it was finally established.

Astana Summit in 1998 was attended by Presidents of five countries; Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkey and Uzbekistan while Turkmenistan was represented by its Speaker of the Parliament. At this meeting, along with the Summit Declaration, the Statute of the Permanent Secretariat was also adopted [7].

The sixth Summit took place in Baku in 2000, hosted by the President of Azerbaijan Republic Haydar Aliyev with the participation of the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, the President of Kyrgyz Republic Askar Akayev and the President of the Republic of Turkey Suleyman Demirel, while Turkmenistan was represented by the Speaker of Parliament Sahat Muradov, and Speaker of the Parliament of Uzbekistan Erkin Halilov attended the meeting representing his country. At this Summit, the parties agreed that the Permanent Secretariat for the Summits Process would be established in Turkey [7].

The following year, the seventh Summit took place in Istanbul hosted by the President of the Republic of Turkey Ahmet Necdet Sezer, with the participation of the Presidents of Azerbaijan, Kyrgyzstan, Kazakhstan and Turkmenistan. Uzbekistan was represented at the Speaker of the Parliament level [7].

Although the parties agreed in Istanbul to hold the next Summit in 2002 in Ashgabat, it was until after more than five years -in 2006- that the next meeting could be convened in Antalya, Turkey, as a result of Turkish initiatives. The eighth Summit was hosted by the President of the Republic of Turkey Ahmet Necdet Sezer. The President of Azerbaijan İlham Aliyev, the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, the President of Kyrgyzstan Kurmanbek Bakiyev attended the Summit. [7]. Turkmenistan was represented by its

Ambassador to Ankara while Uzbekistan chose not to participate at all. This was the first time that the Summit was held with one of the Turkic States absent.

At this point, special emphasis should be made on Nursultan Nazarbayev's faith in and unwavering support to this Process and the eventual idea of Turkic Union. He is the only Turkic leader who has attended all the Summit meetings since 1992. His historic speech at the Antalya Summit in 2006 where he called for "turning the 21st century into that of Turkic union and advancement that Atatürk dreamed of" gave a fresh impetus to the Turkic Union idea [8]. His speech was, but not only emotional. He had a solid vision and talked about real issues such as the need to solve transportation issues and to strengthen the economic cooperation within the Turkic world.

He has been the "Aksakal" of the Turkic world. The fact that President Nazarbayev, with President Gül of Turkey, raised the flag of the Turkic Council in Istanbul on October 2012 was symbolic in this sense.

Picture 2. Raising the flag, Istanbul 12 October 2012

Picture 3. A scene from the Nakhchivan Summit, October 2009

The historic Summit was the ninth Summit which was held in Nakhchivan, Azerbaijan in 2009 when the Parties signed the “**Agreement on Establishment of the Cooperation Council of Turkic Speaking States**” (**The Nakhchivan Agreement**). The Presidents of Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkey signed the agreement which entered into force on November 17, 2010. Turkmenistan, represented by its Vice President at the Nakhchivan Summit, refrained from joining the club and Uzbekistan had refused to attend the meeting.

The last Summit of the “Summits Process” was held in Istanbul the following year. Turkish President Abdullah Gül hosted the Summit attended by President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, President of the Kyrgyz Republic Roza Otunbayeva and President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhamedov [7].

As a result, it can be concluded that the “Summits Process” provided a useful yet intermittent mechanism to bring together the Turkic leaders. For years, the only multilateral outcome of these meetings was the Summit Declarations which consisted of provisions that were mostly non-binding in nature and the rest were never materialised only to be repeated at the next Summit. It took 20 years for the Turkic states to establish a formal structure -The Cooperation Council of Turkic Speaking States, the “Turkic Council”- to work on concrete joint projects. Along the way, of course, Uzbekistan dropped out of the Summits Process and Turkmenistan opted out of the Nakhchivan Agreement.

TURKIC COUNCIL IN ACTION

Approach and method

The long process we tried to summarize above resulted in Nakhchivan Agreement, which came into force a year after its signature and thus the Turkic Council was established as a full-fledged international organization.

The structure of the Council as foreseen in the Nakhchivan Agreement consists of five main bodies. The first one is the Council of Heads of States as the ultimate decision-making body, with the Council of Foreign Ministers and the Senior Officials Committee under it. The fourth one is the advisory body which is the Council of Elders or the “*Aksakallar Keneşi*”. The executive body of the Turkic Council is the international Secretariat based in Istanbul where officials from four Member States work together.

Nakhchivan Agreement may constitute the legal basis, but the Council has a profound ideological foundation. The great thinker of the 19th century, İsmail Gaspiralı had a vision for the Turkic world to achieve “**unity in language, thought and action**” which is the essence of our three pillar **approach** that focuses on political, economic and social (cultural, educational and scientific) spheres. On the other hand, we have adopted a realistic and result-oriented **method** that takes into consideration the specific conditions of each Member State.

POLITICAL COOPERATION

There is a strong political will within the Turkic Council for further cooperation. President Nursultan Nazarbayev of Kazakhstan, in his speech in 2006 at the Antalya Summit made it clear that Turkic people “must act together to achieve the high objectives before them”. Thus, the main mechanism for political cooperation among Member States is the annual summits of Heads of States. These meetings are a continuation of the “Summits Process” that started back in 1992. They provide an opportunity for exchange of views on a range of issues of common interest at the highest level. So far, two summit meetings were organized.

The **Almaty Summit**, which was the first “Turkic Summit”, was held on 20-21 October 2011. Almaty Summit was also the first summit meeting organized with a theme and in this context “Economic Cooperation” was discussed. At the Summit, along with Almaty Declaration, a range of agreements to form the legal framework of the Council were signed.

The second Summit of the Turkic Council was held on 22-23 August 2012 in **Bishkek**, Kyrgyzstan. Bishkek Summit was also organized under a specific topic where “Educational, Scientific and Cultural Co-

operation” was discussed. At the Summit, the rest of the founding documents were signed which meant that after their ratification, the foundation process of the Council would be completed.

Picture 4. Bishkek Summit, August 2012

In terms of political cooperation, Ministers of Foreign Affairs also convene in informal settings to exchange views on current foreign affairs issues. The first two meetings were held in New York within the margins of the United Nations General Assembly in September 2011 and 2012. The third meeting of the Foreign Ministers was convened in Cairo in February 2013, this time on the margins of the OIC Summit. The voting order of Turkic states in international organizations, and their level of representation in these bodies started to reflect the results of ever-growing political coordination*.

Member States collaborate within the framework of various international organizations through coordinating their positions regarding international issues and by supporting each other’s candidacies.

Turkic Council also participates in the election processes of the Member States by commissioning observer missions. Turkic Council already observed the Presidential elections in Kyrgyzstan in 2011 and

Parliamentary elections at local and national levels in Kazakhstan in 2012. Thus, the Turkic Council, along with other international observer missions, works to ensure democratic, transparent and fair elections.

Increased multi-faceted cooperation among Member States has already started to bear fruit. Foreign Ministers, at their meeting in New York, emphasized the importance of concerted action of **Turkic diasporas** around the world. In order to discuss further action and cooperation among the Diasporas of the Member States, the First Meeting of the Ministers and Heads of the Institutions in charge of Diaspora Affairs of the Turkic Council was held in January 2013 in Baku. At the meeting it was decided to establish a Contact Group under the aegis of Turkic Council consisting of officials of Ministries and/or institutions in charge of diaspora affairs to determine and implement a joint strategy. The Contact Group will organize Forum of the heads of Turkic speaking diaspora organizations from around the world (Turkic Council Diaspora Forum) in 2013.

* UN, OSCE, OIC, etc.

ECONOMIC COOPERATION

Political cooperation is a must for a successful regional integration. However, if one fails to project concrete positive outcomes of this process to the lives of ordinary people, it cannot be sustained. The best way to raise awareness among and gain support from the people is economic cooperation, which is the top agenda item at the Turkic Council.

Effective cooperation requires effective mechanisms. We have established working groups in priority economic areas focusing on improving the investment climate in Member States, diversification of their economic activities, promoting entrepreneurship and development of transportation. Ministers in Charge of Economy of the Member States convened twice so far, with a planned third meeting later this year.

The above mentioned mechanisms are mainly official meetings with some involvement from the private sector. However, Turkic Council believes that private sector participation in and contribution to the integration process is of vital importance. With this notion in mind, business associations of the Member States came together to establish the Turkic Business Council as early as the first Turkic Summit.

Moreover, TOBB (*the Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey- member of Turkic Business Council*) will host -in June 2013- the First Exhibition of export oriented goods of the Turkic Council along with Business Forum, both of which will provide valuable opportunities for business people to come together for joint projects or increased commercial ties.

The Ministers in charge of Economy will convene in Istanbul at the same dates, preceded by the fourth meeting of the Working Groups on Economy. These four events will certainly create a synergy among the businesses from across the Turkic World, as well as the public and private sectors of our Member States.

Transport, transport, transport

Public or private, one important obstacle before enhanced economic cooperation is the transport – or lack of it. Our Member States are situated in a geographically and geo-strategically important place in the world. Unless there are efficient and reliable transport linkages and facilities among our Member States, it will not be a straightforward task to exploit our advantageous position let alone improve economic relations, especially trade among our Member States.

Economic distances are big within the Turkic geography. This is not only about the physical and geog-

raphical distances and obstacles. In these areas, economic connections are faced with certain restrictions and if we fail to develop the necessary physical and legal infrastructure, our Members may remain loosely connected to the world economy.

At the moment, the average speed of a commercial truck between Central Asia and Europe through Turkey is around 17.5 km per hour. 40% of the time loss is due to lengthy procedures at border crossings. On the other hand, the Caspian Sea crossing, which is the central transport corridor linking Turkic states, is not used efficiently. Also, there are still visa restrictions among the member states which are an obstacle for the truck drivers as well as the business people and tourists.

Our aim is to shorten the distance and save time by introducing better infrastructure as well as a legal framework that facilitates free movement of persons, goods and services.

Legal framework means it is not possible to think keep customs issues entirely out of picture. Thus, in line with the instructions given by the Council of Heads of State at the Bishkek Summit, Heads of the Customs Administrations of the Member States met in Nakhchivan in October 2012 in order to discuss customs cooperation among Member States. At the meeting, it was decided that a separate **Working Group on Customs Cooperation** should be established and meetings should continue on a regular basis with the aim of enhancing cooperation on customs issues in order to promote facilitation of trade and transportation.

One step to make the distances shorter, thus more profitable is to facilitate and expedite the Caspian Sea crossings. The Government of Azerbaijan has already purchased and put into use two ships for Caspian crossings.

Besides this, Turkic Council has been advocating and supporting other projects that serve the purpose of building the **land-bridge between Asia and Europe**. One of these projects is the UN-backed **Trans-Asian Railway**. It is actually a network of railways that stretches from the Pacific coast of Asia to Eastern Europe. Its significance is that with the completion of the remaining segments and the completion of the railway connection under the Istanbul Strait, namely the Marmaray, uninterrupted shipping of goods and passengers between China and Europe will be possible. This is of course with the assumption that non-physical barriers to trade are also eliminated.

One may argue that maritime transport has more advantages than land transport as it allows mass transportation of goods; but this is not necessarily the

case in Asia. There are many landlocked countries and cities in the Asian continent with the nearest ports often several thousands of kilometres away. For these countries, reaching international ports is troublesome and more costly. Moreover, for countries with a great land mass, investment in land routes will be beneficial also for passenger mobility and trade within the country.

One of the conclusions reached at the World Economic Forum on Europe and Central Asia organized in Vienna in June 2011 was that *“opening a land route connecting the Pacific, China and East Asia with Western Europe – the “Silk Road” – promises to cut transport times to less than one-fourth of their current cost. Some countries along the route could increase their GDP by more than 40% as a result of increased business and services.”* Silk Road used to be the Turkic Road and it is high time that we revived it to the benefit of our countries and the region as well as rest of the world.

All of the above considerations meant that necessary steps should be taken without losing more of valuable time. The Working Group on Customs Cooperation has recently been established and held its first meeting concurrently with the Working Group on Transport on 4-5 March 2013 in Istanbul. The Groups had separate meetings followed by a joint session. The Parties agreed on a number of issues to be presented to the Ministers, including; measures to encourage effective use of the Caspian Sea crossing, connecting Baku-Tblisi-Kars railway to Kazakhstan’s railway network, increased cooperation on railway transport, establishing “Turkic Sister Port” relations, taking initial steps towards transport liberalization among Member States, taking measures to facilitate customs procedures, modernizing border crossing facilities, organizing training seminars, etc.

Picture 5. Joint meeting of Working Groups on Transport and Customs, Istanbul, March 2013

CULTURAL, EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC COOPERATION

Durable and extensive economic ties will form the building blocks of the Turkic unity, while common history, language and culture will be the cement that binds them together. However, it is important that these values are not taken for granted and that we should invest new energy in strengthening these intangible ties among our peoples. This train of thought led to the idea of organizing the Bishkek Summit under the theme “Educational, Scientific and Cultural Cooperation”.

Among others, language is the main element that unites the Turkic people. An ethnic definition based on racial specifications has never been credited by Turks which makes them unique in this sense. 10th century geographer al-Istahri wrote that Turks consisting of Uigurs, Kyrgyzs, Kimeks, Oghuzs and Karluks shared a single language and they understood each other [9, 489]. This was also verified by Mahmud al-Kashgari’s masterpiece “Divan-I Lugatit Türk”^{*} in the 11th century. Since then, throughout the course of history, increasing interaction with other peoples caused some variations in Turkic languages in different localities, however, the essence of the language roots and basic words remained unchanged. Even today, Turkic people in western Kazakhstan do not speak an entirely different language than their brothers and sisters in Anatolia. One clear obstruction for further convergence of different Turkic dialects today is the different alphabets in use. Azerbaijan, Turkey, Turkmenistan and Uzbekistan use the Latin alphabet with little variations while Kazakhstan and Kyrgyzstan utilize the Cyrillic alphabet. This is why we believe that a **common alphabet** will help the Turkic peoples come closer to each other.

This issue was taken up at the first meeting of the **Joint Terminology Committee** which was created under the aegis of the Turkic Council. At the meeting held in November 2012 in Istanbul, the Committee adopted a common alphabet that derives upon previous Latin alphabets used by Turkey and other Turkic states of the former Soviet Union.

The Committee also agreed to develop dictionaries of common vocabulary and comparative dictionaries including illustrated ones. To start with, they have re-

^{*} “Compendium of the Turkic Dialects” was written with the purpose of teaching Turks’ language to the Arabs. Its introduction makes an interesting reading about the Turks’ perception of themselves as the receiver of a divine mission to rule the world [10, 70].

commended common use of words such as “uçak” (aeroplane), “dikuçak” (helicopter), “izalıcı” (scanner), “göçkün” (land slide), “kurul” (committee), and the most important of which is “keneş” for council. “Keneş” is used in Kyrgyzstan, Kazakhstan and Azerbaijan, and exists in Anatolian Turkish although not colloquial.

In the cultural area, the main event before the Summit was the first meeting of Ministries of Culture. At the meeting, it was agreed to take the necessary steps to initiate the creation of the Union of Cinema Artists and the Union of Writers of the Turkic States to increase interaction among the artistic spheres of the Member States.

This year would have been the 85th birthday of Chingiz Aytmatov, one of the greatest writers of the Turkic world. The decision of the Ministries of Culture to support the organization of the Issyk-Kol Forum which was initiated by Aytmatov was endorsed by the Heads of States at the Bishkek Summit. Both TURKSOY and Turkic Council are prepared to support the Kyrgyz efforts to this end.

Education Turkic history

As we mentioned at the beginning of the article, Turkic people have a turbulent history behind them. The fascinating history of the Turkic people seems to have attracted the attention of the non-Turkic researchers and historian more than our own. Unfortunately, world’s perception of the Turks has been formed through versions of history written by non-Turks many of whom had a second agenda. Churchill was right in saying “*History will be kind to me for I intend to write it.*” Their fears or inferiority complexes led to the creation of an inaccurate Turkic history which resulted in at times self-doubting Turkic youth.

At their first meeting in August 2012, the Ministers of Education of the Turkic Council -in line with recommendations of Council of Elders- agreed to establish Working Groups in order to prepare a common **history textbook** and the draft of a common **literature textbook**. These decisions were later endorsed at the Bishkek Summit. These textbooks will tell about the common history of the Turkic people especially up until the 13th century to make our children aware of our common history so that they have a sense of togetherness and unity within the Turkic world. At this

point, of course, it is pertinent to say that the role of **Turkic Academy** will be crucial in these efforts.

Another project targeting the younger audience is the establishment of a Joint TV which will broadcast cultural and educational programmes.

In the educational sphere, preparations are also underway to establish an **Interuniversity Union** to enhance cooperation among universities and allow more interaction among the university youth and academicians in the Turkic world.

Picture 6. First Meeting of Turkic Council Education Ministers, Cholpon-Ata, August 2012

OTHER ACTORS

In line with the three pillar approach, our efforts in political, economic and cultural spheres can be summarised as above. However, we are aware of the fact that newly emerged regional cooperation mechanisms such as Turkic Council cannot and do not function in the vacuum. They need to interact and cooperate with the existing actors as their partners in regional and international arena. We can look at our partners at two levels. First one is the existing and new cooperation mechanisms in the Turkic world. The second one is the other regional and international organizations.

Affiliated Organizations of the Turkic Council

The Turkic Council is designed as an umbrella organization for the cooperation mechanisms among the Turkic Speaking States. Some of these mechanisms existed before the Turkic Council, such as TÜRKSÖY which was founded as early as 1993, and some of them were created as a result of deliberations at the Turkic Council. In this context, the affiliated Organizations of the Turkic Council are as follows:

TURKSOY: It was established in 1993 with headquarters in Ankara. It aims to enhance cooperation among the parties on the issues of education, science, culture and art; introduction and promotion of the common values of the Turkic World on the international level; as well as deepening of the cultural relations among Turkic states.

TURKPA: It became operational in 2008 with the Istanbul Agreement. Its headquarters is in Baku. It is operating with the purpose of deepening inter parliamentary cooperation among Turkic states.

Turkic Business Council: The Council was established in 2011. Its aim is to enhance economic cooperation among Turkic countries through engaging business organizations and entities of the four countries.

Turkic Academy: It was originally established as a national institution of Kazakhstan in 2010. The Agreement on the Establishment of the Turkic Academy as an international organization was signed in August 2012 during the Bishkek Summit. Its headquarters is in Astana. The Academy aims at coordinating and promoting research in the field of Turkic languages, literature, culture, history and ethnography. Also among the goals is conducting research on cultural and spiritual heritage of Turkic peoples, promoting their contributions to the development of the world civilization and informing the public of their achievements.

Turkic Culture and Heritage Foundation: The agreement on its establishment was signed during the Bishkek Summit in August 2012. The Foundation's main purpose is to provide assistance in the protection, study and promotion of Turkic culture and heritage through supporting and funding various activities, projects and programs. It will carry out its activities in cooperation with TURKSOY and the Turkic Academy.

International Cooperation:

Turkic Council has not followed an exclusive approach. To the contrary, we value cooperation with other regional and international organizations.

At the 12th Summit of the **Economic Cooperation Organization (ECO)** in October 2012, observer status of the Turkic Council to ECO was endorsed. Application

for an observer status at the **Organization of Islamic Cooperation** was formally made in December 2012.

Turkic Council also has a positive working relationship with **Organization of Security and Cooperation in Europe** and **Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia**.

It should also be mentioned that the Nakhchivan Agreement on Establishment of the Cooperation Council of Turkic Speaking States was registered by the United Nations on September 24, 2012. The negotiations regarding the observer status of the Turkic Council that began at the 66th Session of the UN General Assembly are currently underway.

CONCLUSION

When we look at the current international arena, apart from individual countries, we talk about groups of countries (sometimes for ease of reference) whether or not they are organized under an official structure: European Union, Baltic States, Francophone countries, Arab League, P-5, G-20, BRICS,... the list goes on. However, Turkic states have never been classified or even perceived as a group in political, economic or cultural terms.

It is true that Turkic countries lack geographical continuity among themselves. However, in cultural terms they have an invaluable asset which is a common language along with a shared history that brings them together.

When we consider Turkic states (including Turkmenistan and Uzbekistan) as a group in economic terms, we look at a powerhouse which ranks the 9th in the world with a population of 140 million. With a total land area of 4.73 million km², it would be the 7th biggest; and with its GDP of 1.41 trillion Dollars would put it at the 13th place in the world.

These numbers point also to our political potential to make a difference in the world if we can act together. However, our ambition for further influence in the world affairs should not scare, irritate or give second thoughts to any other party. Turkic Council has no intention to intervene in the internal affairs of another country. To the contrary, a solid cooperation in our region can only contribute to its peace and stability.

Increased cooperation and integration process shall continue without contradicting already existing commitments of the member states. Turkic Council does not prevent fulfilment of their obligations to other

states and organizations. Nor do we have the intention of duplicating the works of other regional and international organizations. This is the essence of our approach with regards to Turkic Council's conduct at the international level.

The integration process can and is progressing, making the best of these commitments. We have a solid foundation. We will build one stage on the previous one – continuing advancement and progress to build a solid and enduring structure.

It should be noted however, that Nakhchivan Agreement does not foresee a single Turkic state uniting all the Turkic states. Its vision is based on the promise that, while each individual Turkic country maintains

its independence and full sovereignty, we will achieve a greater and multifaceted, all-embracing cooperation which should be beneficial for all and the region.

Today, as individual countries, our impact and ability to pursue our own interests in the international arena is limited. We will be stronger as long as we stand together. The importance of Turkmenistan and Uzbekistan's participation in the Turkic Council cannot be over-emphasized. We have a long-standing advice from our ancestors:

«Unless the sky were to crash down, or the earth were to crumble, Turkic nation, who could do away with your realm and law?»

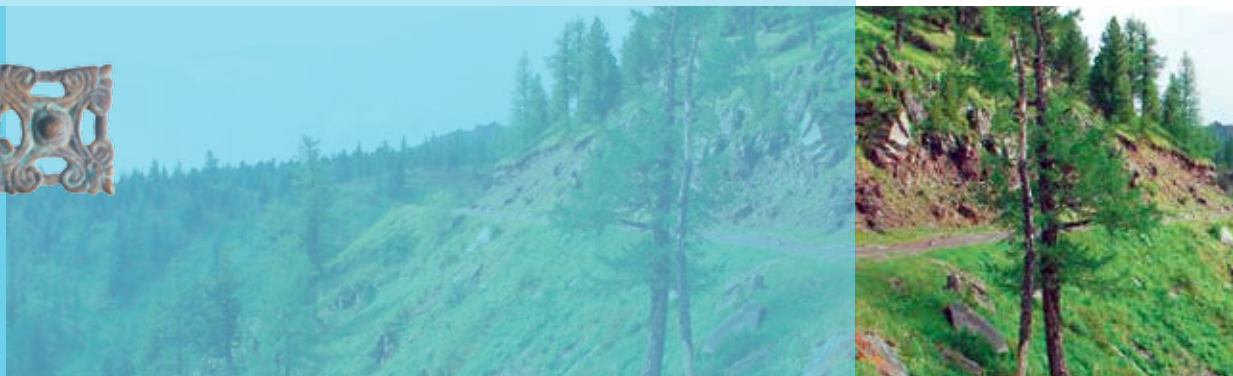
Picture 7. Members of the Secretariat with Kazakh and Turkish Presidents at the flag hoisting ceremony, Istanbul, October 2012

References

1. Haidar M. & Akıncı H., (Ed.). Indo-Turkish Architecture. – New Delhi MA: Archaeology and Art Publications, 2010.
2. Şimşir B. N., Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetlerine Yapılan Ziyaretler Hakkında Rapor. – Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 1991.
3. Terzani T., Goodnight, Mister Lenin: a journey through the end of the Soviet Empire. – London MA: Picador, 1993.

4. Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetleri ile İlişkileri Hakkında Not (1997). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.
5. <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EF9E6B78-D8D3-8566-4520B75308F4457B>
6. Demirel S. Yüzyılın Yol Haritası. Demokrasi ve Kalkınma. – Ankara MA: ABC Basın Ajansı, 2003.
7. <http://www.turkkon.org/icerik.php?no=41>
8. <http://www.turkocagi.org.tr>
9. Sümer F., Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları. – İstanbul MA: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1999.
10. Tekin Ş. & Alpay Tekin G., (Eds.). Sources of Oriental Languages and Literature. – MA: Harvard University Printing Office, 1982. – Vol. 7.

Рамиль ГАСАНОВ (Баку/Әзірбайжан)

Түркітiлдес елдердiң Парламенттік Ассамблеясының Бас хатшысы

Ramil HASANOV (Baku/Azerbaijan)

Secretary General of the Parliamentary Assembly of Turkic speaking countries

PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF TURKIC-SPEAKING COUNTRIES (TURKPA)

1. Historical background

↑ The Parliamentary Assembly of Turkic-speaking Countries (TURKPA) was established as a result of a long-term cooperation among the Turkic-speaking Countries started in 1992 when the First Summit of the Heads of Turkic Speaking States was held. TURKPA was established upon the Istanbul Agreement signed on 21 November 2008 by the Heads of Parliaments of the Republic of Azerbaijan, the Republic of Kazakhstan, Kyrgyz Republic and the Republic of Turkey.

The idea of establishing parliamentary dimension of the cooperation process of Turkic speaking states was initially set forth by the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev during the 7th Summit of the Heads of Turkic Speaking States held in 2001 in Istanbul. During the next 8th Summit held in 2006 in Antalya the President Nazarbayev reiterated his proposal on establishing the Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries.

First Plenary Session of TURKPA took place on 29 September 2009 in Baku and was marked by adoption of the decision on permanent accommodation of a Secretariat in the capital of Azerbaijan. At the same time,

TURKPA's Rules of Procedure, Regulations of Secretariat and Baku Declaration were adopted during the Baku session.

II. Principles and objectives

The primary goal of TURKPA includes developing inter-parliamentary cooperation among its members by means of parliamentary diplomacy, promoting political and economic dialogue between its members and creating favourable political climate for elaboration and implementation of different initiatives aimed at strengthening regional and global security. In this context, TURKPA is firmly committed to the principles and values of the United Nations and its Charter, as well as to other universally recognized principles and norms of international law. This aspect is reflected in the declarations adopted by the chairmen of member parliaments. Baku Declaration reaffirms the common will of the member countries to adhere to the principles of national independence, sovereign equality, territorial integrity, inviolability of state borders, non-interference

Agreement signed by the Heads of Parliaments on establishment of TURKPA, 21 November 2008, Turkey

in the internal affairs of each other and inadmissibility of threat or use of force.

Cooperation under TURKPA's umbrella is based on historical, cultural and linguistic unity of Turkic countries. All the member countries have commonalities such as developing economies and dynamic population structures that provide solid ground for enhanced cooperation among them. As they face similar political, economic, and cultural challenges, TURKPA intends to build joint action within the framework of inter-parliamentary activities to overcome challenges concerned.

The main tasks of TURKPA are as follows:

- possible harmonization of legislation of the member countries including preservation and transfer to the future generations of cultural heritage and values of history, art, literature and other areas which are of importance for Turkic countries;
- strengthening mutual confidence among the member countries;
- promotion of effective regional cooperation in the fields of education, science and technology;
- interaction of mass media and providing wider communication aimed at efficient exchange of legal information;
- creation of favourable conditions for trade and investment;
- promotion of joint regional economic projects, especially in the field of energy and transport;
- discussion of political issues on the basis of mutual interest.

Organization seeks to facilitate inter-parliamentary dialogue among Turkic-speaking countries, to generate new ideas and suggestions and to have a proper legislation for their implementation. All the TURKPA member countries stand for a sincere and effective dialogue that provides a flexible approach to practical cooperation.

Conference on "Role of youth leadership in development process of interstate cooperation"

III. Organizational structure

TURKPA consists of the parliamentary delegations of its members and each member country is represented in the Assembly by nine delegates. The Assembly normally holds a plenary session once a year and supreme body is the Council of Assembly composed of the chairpersons of the member parliaments. The Council meets one day prior to the plenary session and coordinates Assembly's activities. The TURKPA Chairmanship is held for one year by a member country in alphabetical order. Decisions of the Assembly are taken based on consensus implying that no objection is rendered by any party. The Chairman of the Council of Assembly is the Chairman of a member country parliament hosting the session of the Council. The Chairman of the Council of Assembly performs his duties through presiding over the plenary sessions of the Assembly.

The Assembly established the following commissions:

- Commission on International Relations,
- Commission on Legal Affairs,
- Commission on Economic, Trade and Financial Affairs,
- Commission on Social, Cultural and Humanitarian Affairs.

The commissions consider the issues within their competences, ensure the execution of the decisions adopted by the Council of Assembly and during Plenary Session, assess documentation and examine proposals submitted to the commissions, adopt draft reports, recommendations and decisions to be presented at the Plenary Sessions.

National parliaments that are not members of TURKPA and international parliamentary and other organizations may participate in the public meetings of the Assembly, as observers and guests upon consent of the Council of Assembly and by invitation of the Chairperson.

The TURKPA International Secretariat ensures the effective functioning of the Assembly, the Council and the commissions. The Secretary General, head of the International Secretariat, manages the overall activity of the Secretariat.

International status of the TURKPA Secretariat is based on the Host-country Agreement signed by the Ministry of Foreign Affairs of Azerbaijan (on behalf of the Government of Azerbaijan) and the TURKPA Secretary General.

The Budget of the Secretariat is made by contributions of the TURKPA member countries determined by their annual GDP.

IV. Activities

First years of TURKPA were devoted to institutional issues, including improvement of its legal documents and organizational matters. In this regard, Second Plenary Session held on 27-28 April 2011 in Astana and devoted to the 20th anniversary of national independence of Azerbaijan, Kazakhstan and Kyrgyzstan became a turning point. The Assembly has accomplished a progress in improving its legal base, organizational structure and fostering cooperation with international institutions.

In the second half of 2011, four specialized commissions have already started their work. First documents of the Commissions were adopted by the Assembly at its Third Plenary Session held on 14-16

June 2012 in Bishkek. Commission on Social, Cultural and Humanitarian Affairs touched upon the issue of elaborating the joint programme in the field of education based on study of the Turkic civilization and its cultural values. Commission on Economic, Trade and Financial Affairs considered the prospects of economic cooperation among the member countries, including issues such as implementation of joint projects in the fields of energy, transport and tourism, establishment of Business Council within TURKPA and possible creation of the free economic and trade areas in the member countries. Commission on Legal Affairs has launched an initiative on publication of constitutions of Turkic-speaking states and discussed the issue of the role of Parliaments in the constitutional system of the member countries. Commission on International Relations discussed the basic aspects and prospects of TURKPA's international cooperation.

In 2012 and 2013 Commissions held their second meetings and approved reports and recommendations to be presented at the Fourth Plenary Session to take place on 10-12 June 2013 in Ankara. Commission on International Relations touched upon the topic on the role of TURKPA, Turkic Council and TURKSOY in developing relationships among Turkic-speaking states. Commission on Legal Affairs discussed the internal rules of procedure in the Parliaments and position of the members of parliaments in this context. Main topic of the Commission on Economic, Trade and Financial Affairs was the issue on improving the investment climate in the member countries. Commission on Social, Cultural and Humanitarian Affairs considered the main issues of creating common Turkic terminology fund.

In accordance with the Istanbul Agreement and with the view of enhancing inter-parliamentary cooperation, the TURKPA International Secretariat develops experien-

Conference on GNAT 90 - Parliamentary Diplomacy

Conference on The Role of Woman In The 21st Century-The Responsibility of Female Politicians

Second Plenary Session of TURKPA, 27-29 April, 2011, Astana (1)

ce-exchange programmes among the parliaments of the member countries. Until now, TURKPA has conducted such a programme among the parliaments of Kyrgyzstan and Turkey. The International Secretariat continues this process that brought successful results.

TURKPA's established mandate to observe elections in the member countries has contributed to enhanced cooperation of the Assembly with public administrations and efforts to comprehensively monitor the national elections processes in the member countries*. The parliamentary and presidential elections held in four member countries since 2010 were monitored by the TURKPA International Observers Mission. Traditionally, TURKPA sends its final reports on results of elections for information to the leading international institutions, such as the OSCE Parliamentary Assembly and European Parliament. It can be said that TURKPA's mandate on international observation of elections is recognized and accepted by the international community.

V. Relations with other organizations

TURKPA pays particular importance to shaping its own identity on the international scene. As it was stated by the heads of member parliaments, the prime objectives of TURKPA is contribution to further progress of parliamentary diplomacy, establishment and development of relations with the parliaments and international organizations present in the region and over the world.

The Assembly firmly stands for interaction and strengthening ties with all international organizations in the Eurasian region, as this factor contributes to

* A special provision on the activity of the TURKPA International Observers Mission in the non-member countries and, if required, on observation of elections jointly with other international organizations, has been added to the TURKPA Rules of Procedure

The second meeting of TURKPA Commission on Economic, Trade and Financial Issues, Ankara, Turkey, 5 April, 2013

maintaining operational coherence among various organizations in the region. The increasing role of parliamentary diplomacy becomes another reality promoting a political dialogue and exchange of views at the various levels. In this context, TURKPA fully supports interaction between parliamentary and traditional diplomacy and establishment of mutually reinforcing relationship with both inter-governmental and inter-parliamentary institutions.

TURKPA reaffirms its responsibility to keep on the agenda the issues of cooperation priorities of its member countries. At the same time, TURKPA believes that such an inter-parliamentary cooperation should go beyond the boundaries of the Turkic-speaking world. Broader cooperation of parliamentary dimension pursued by the Turkic-speaking countries in regard to the leading international organizations would create vital grounds for the world community better realizing its specific goals while bearing in mind a unique character of the Turkic world. The TURKPA member countries play active role in their respective regions and this aspect needs to be globally addressed at the level of an inter-parliamentary dialogue platform.

TURKPA activities, on top of all, are based on recognition of supreme role of UN and its values. In this context, TURKPA has applied for granting an observer status in the UN General Assembly. As a result of the efforts done by the permanent representations of the TURKPA member states in UN, this request was included in 2011 to the agenda of the 66th session of the UN General Assembly. Ministries of Foreign Affairs of the member countries continue their activities on achieving positive result on this issue.

Moreover, TURKPA gives particular importance to strengthening a common inter-parliamentary platform for dialogue at a global level. As a result, the Assembly was granted an observer status by the

The second meeting of TURKPA Commission on International Relations, Astana, Kazakhstan, 11 December, 2012

The second meeting of TURKPA Commission on Legal Affairs, Baku, Azerbaijan, 4-7 November, 2012

Inter-Parliamentary Union (IPU)** and Parliamentary Union of the Organization of Islamic Cooperation (PUIC), the largest inter-parliamentary institutions. Close cooperation between TURKPA and PUIC was enhanced by granting each other the observer status on reciprocal basis.

Within a short period of time, TURKPA has established relations with a number of international organizations and the TURKPA International Secretariat is actively engaged in this process. These are the OSCE and OSCE Parliamentary Assembly, European Parliament, Organization of Islamic Cooperation, CIS Inter-Parliamentary Assembly, GUAM, Baltic Assembly, Nordic Council and Parliamentary Dimension of the Southeast European Cooperation Process. Assembly has established excellent dialogue with the Conference on Interaction and Confidence Building Measures (CICA) and the Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation. Both organizations granted an observer status to TURKPA in 2012.

Since 2010, the European Parliament has initiated practical cooperation with TURKPA. In this regard, the Office for the Promotion of Parliamentary Democracy (OPPD) plays a key role in the process of establishing long-term relationships between the European Parliament and TURKPA. The OPPD operates within the Directorate-General for External Policies of the European Parliament and assists in the development of regional inter-parliamentary organizations aiming at strengthening their capacity of inter-parliamentary legislative cooperation and sharing of best practices. At the first stage of cooperation with OPPD, staff of

** The TURKPA Secretary General was admitted to the Association of Secretaries General of Parliaments (ASGP) as a member with observer status. ASGP is a consultative body of IPU and seeks to facilitate personal contacts between holders of the office of Secretary General in any parliamentary assembly.

the TURKPA International Secretariat has been invited by the OPPD to take part in study programme in the European Parliament, which took place in November 2010. As the next stage of this cooperation, OPPD has organized the individual fellowship programme and training events for the TURKPA International Secretariat in 2012-2013.

Although TURKPA focuses primarily on economic, social and cultural cooperation, it defines itself as a sub-regional organization aiming to contribute to the promotion of security across the Eurasian region. Consequently, the Assembly pays particular attention to cooperation with the OSCE, the largest regional organization with a comprehensive approach to security and political issues. TURKPA is ready to make its unique contribution to the achievement of the OSCE tasks and objectives. Organization supports a flexible approach towards establishing a mutually reinforcing relationship with the OSCE on the basis of established principles of equality, inclusiveness and transparency. Since its establishment, TURKPA constantly maintains contacts with the OSCE and holds an exchange of views on future cooperation among two organizations.

In 2012, the TURKPA Secretary General participated in the meeting of the OSCE Permanent Council in order to inform the members of the Permanent Council on the tasks, objectives and mission of the organization. Being the parliamentary dimension of the cooperation process of Turkic-speaking states, TURKPA actively participates in the activities of the OSCE Parliamentary Assembly.

TURKPA closely cooperates with the Cooperation Council of Turkic-speaking states (Turkic Council) and TURKSOY in order to shape a joint pattern for economic, political and cultural cooperation among

The second meeting of TURKPA Commission on Social, Cultural and Humanitarian Issues, Ankara, Turkey, 5 April, 2013

Third Plenary Session of TURKPA, 15 June 2012, Bishkek

Turkic speaking states. These relationships are maintained through mutual participation in events and creation of basis for the coordination activities. Thus, TURKPA delegation participated in the First and Second Summits of the Turkic Council held accordingly on 20-21 October 2011 in Almaty and on 22-23 August 2012 in Bishkek, where the heads of states and ministers of foreign affairs were informed on the TURKPA's activities.

The Turkic Council and TURKPA in their adopted documents reiterate their support to the each other activities. Thus, TURKPA in its Astana Declaration adopted at the 2nd Plenary Session in 2011 expresses its readiness to continue implementation of summit declarations by contributing to effective interaction with the Turkic Council and TURKSOY. Presently, TURKPA and Turkic Council conduct deliberations on institutionalized interaction that would contribute to the promotion of political dialogue and exchange of views among Turkic-speaking states at the various levels, as well as to the consolidation of efforts and undertakings for enforcing the relations with international community.

In the context of cooperation with international organizations and other countries, TURKPA has organized a number of events. The conference on "Parliamentary Diplomacy – TURKPA" was held on 24 May 2010 on the occasion of the 90th anniversary of the Grand National Assembly of Turkey and in line with fostering the Turkey-Azerbaijan and Turkey-Kazakhstan inter-parliamentary relations. The international conference on "The Role of Parliamentary Democracy in the Process of the Interstate Relations Development" was held at the Baku State University on 21 September 2010. The International Conference on "Increasing role of women politicians in the 21st century" dedicated to the 20th anniversary of Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan was organized on

3-4 October 2011 jointly by TURKPA and "Women Leaders" Association.

On 15-16 October 2012, the TURKPA International Secretariat organized the International Forum on "The Role of Youth Leadership in the Development Process of Interstate Cooperation". The aim of the Forum was to bring together young leaders from the various countries to build personal network and conduct a dialogue. Young parliamentarians, diplomats, bureaucrats, representatives of international and non-governmental organizations from 25 countries participated in the Forum.

The TURKPA Secretariat contributes its utmost effort to the development of cooperation with the public agencies of the member countries, as well as with diplomatic and international organizations present in the Republic of Azerbaijan. In line with this, meetings were held with the foreign ministers of member countries, certain ambassadors of the EU countries, top officials of the UN mission and the prime UN agencies present in the Republic of Azerbaijan, officials of the European Council and European Parliament and heads of inter-parliamentary friendship groups. The International Secretariat closely cooperates with diplomatic representatives of the TURKPA founding member countries to the Republic of Azerbaijan and promotes permanent consultations with ambassadors of the Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkey.

VI. Prospects of mission

TURKPA is conscious that the will of the parliaments and parliamentarians of the member countries to provide full support to the cooperation process of Turkic speaking states constitutes major tool towards achievement of prosperity and stability in the region, significantly contributing to the integration processes between Turkic-speaking states.

TURKPA is confident that the institutionalized interaction between all dimensions of the cooperation process of Turkic-speaking states will give impetus to the development of mutual relations in the field of trade and economy, and in particular, in the fields of industry, agriculture, transport and communication. Increasing geographic and strategic importance of the regions, where Turkic people live, revealed the importance of cooperation and close association in the front of new challenges. The strengthening of multilateral relations and a regular character in the process of integration among Turkic nations is conditioned by close coordination activities of all organizations involved in this process.

With the rise of trans-boundary threats in the continent, new initiatives from Eurasian states deserve particular attention. TURKPA is a forum for regional ownership of the common objectives pursued by leading international organizations. TURKPA is a platform for transparent dialogue in economic, political and social fields aiming to contribute to strengthening peace and security across the region.

VII. Future activities

Fourth Plenary Session will take place on 10-12 June 2013 in Ankara. This Plenary Session precedes

the Fifth Anniversary of TURKPA to be marked on 21 November 2013.

Next meetings of the TURKPA commissions will be held in the second half of 2013. In this framework, members of the Assembly will discuss issues of interaction among Turkic-speaking states in other international organizations, role and legal aspects of transport communications in the economic cooperation of Turkic-speaking countries.

Continuation of the experience-exchange programmes among the parliaments of the member countries.

Participation of the TURKPA delegation in the 22nd Annual Session of the OSCE Parliamentary Assembly to be held in Istanbul from 29 June to 3 July 2013. TURKPA International Secretariat will organize 3rd meeting of the parliamentary delegations representing TURKPA member countries in the OSCE PA to discuss mechanisms of interaction among Turkic-speaking countries in the OSCE PA framework.

Participation of the TURKPA delegation in the 129th Assembly of the IPU to be held on 7-9 October 2013 in Geneva. TURKPA International Secretariat is planning to organize meeting of the parliamentary delegations representing TURKPA member countries in the IPU.

TURKPA CHAIRMEN-IN-OFFICE

Mr. Ogtay Asadov
Chairman of Milli Mejlis of the
Republic of Azerbaijan
(October 2009 – April 2011)

Mr. Ural Mukhamedjanov
Chairman of Mazhilis of the
Parliament of the Republic of
Kazakhstan
(April 2011-January 2012)

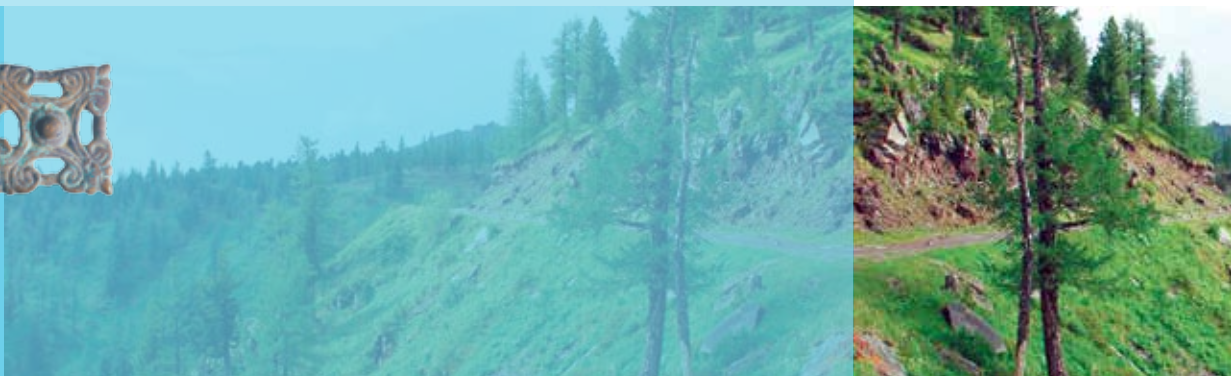

Mr. Nurlan Nigmatulin
Chairman of Mazhilis of the
Parliament of the Republic
of Kazakhstan
(January 2012-June 2012)

Mr. Asilbek Jeenbekov,
Chairman of Jogorku Kenesh
of the Kyrgyz Republic
(June 2012-June 2013)

Шәкір ИБРАЕВ (Астана/Қазақстан)

Түркі академиясының президенті, филология ғылымдарының докторы, профессор, 7 монографияның, 130-дан астам ғылыми мақаланың авторы. «Құрмет» ордені мен «Түркі дүниесіне қызмет» сыйлығының иегері.

Shakir IBRAYEV (Astana/Kazakhstan)

President of the Turkic Academy, Doctor of Philology, Professor. He is the holder of the Order “Kurmet” and prize-winner of “For service to the Turkic world”. He is the author of 7 monographs and more than 130 papers.

TURKIC ACADEMY - INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND COORDINATE CENTER CONSIDERING TURKIC STUDIES AS ALL-INCLUSIVE STUDY

Мақалада қазіргі заманғы мемлекетаралық және этносаралық интеграция үдерісіне сай қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар саласындағы түркологиялық зерттеулерді кешенді, жүйелі түрде жүзеге асырып, дүниежүзілік түркітану ғылымын үйлестіріп отырған Түркі академиясының қызметі сипатталады.

This article deals with the activities of the Turkic Academy which implements the Turkological research in the social sciences and humanities in accordance with interstate and interethnic integration process, and it coordinates the universal turkological science.

↑ The Turkic Academy was opened by the initiative of the First President of the Republic of Kazakhstan in Astana. It is a scientific organization which supervises the today's life of the international Turkic studies, monitors the news, changes and development in this sphere, and coordinates works for brighter future of the Turkic ethnos.

The main direction and research aim of contemporary Turkic studies are completely changed in comparison with the Soviet Turkic studies. The Soviet Turkology was established as the science of Linguistics and the outstanding scientists in this field were linguists. The founders and employees of the Soviet Union Committee of turkologists were experts in the field of Linguistics. It was a peculiarity which was formed in that period

of time. However, contemporary Turkic studies has a different aim and direction. There are several reasons for it. First of all, Turkology is not only directed in linguistics field. Turkology is the science which studies the cultural, political and spiritual nature of the Turkic ethnos, and social sciences and humanities. We cannot separate the Turkic language features from literature, history, culture, and art. Only by studying them entirely we can assess achievements of the Turkic ethnos and its position in global civilization. These are the goals and interests of contemporary Turkic studies.

On 3rd October 2009 at the IX Summit of Turkic speaking countries in Nakhchivan the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev made a proposal to establish an international research center.

The President of the Republic of Kazakhstan said: “The Turkic world is not already fully investigated. In this regard it is necessary to establish a center for study of the history and culture of the Turkic people aimed at coordination of the educational work. Our great ancestors ruled over the great steppe from Altai to the White Sea. They left us an immortal heroic epic and a rich spiritual heritage. They made great discoveries for universal civilization; among them are yurt, iron, wide trousers, arrow, high boots and stirrup. It’s time to present this heroic epic to the world. Therefore, we need to establish a common Turkic Academy.”

In order to realize this initiative the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan organized the international Eurasian congress «Turkic civilization: throughout the era» which was held on May 25, 2010 at the Palace of Peace and Reconciliation in Astana. At the congress the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev and the President of Turkey Abdullah Gul opened the Turkic Academy.

The major goal of the Turkic Academy is to investigate the history, language, literature, cultural and spiritual values, religion and mentality, geopolitical and economic strategy, and research priorities in international relations of the Turkic nations from ancient to present days and to implement the turkological research in the social sciences and humanities in accordance with interstate and interethnic integration process and to coordinate the universal turkological science.

The Turkic Academy has been working since November 2010. During this period the Turkic Academy accomplished large-scale projects in strategic directions and achieved scientific advances. Firstly, we would like to state that Turkological research works of the Academy are implemented in international level.

Nowadays, the Academy cooperates with the Turkic research centers and universities (over 30) and collaborates with famous international scientists-turkologists (more than 150). They are: Washington University (the USA), Bonn University (Germany), Amsterdam University (Holland), Strasbourg University (France), Istanbul, Gazi, Mimar Sinan, Erciyes Universities (Turkey), Cambridge University (UK), from near abroad the Institute of Linguistics, the Russian Academy of Sciences, Institute of Asian and African studies of Moscow State University, the Institute of Language, Literature and Art by G.Ibragimov of the Academy of Sciences of Tatarstan, the National Aca-

demy of Sciences of Azerbaijan, the Academy of Sciences of Kyrgyzstan, A.Baitursynov Institute of Linguistics, M.Auevov Institute of Literature and Art, State History University, Ch.Valikhanov Institute of History and Ethnology and others.

Research works which are conducted by cooperating with famous turkologists are aimed to investigate the role of the Turkic civilization in global civilization from the point of the laws of evolution of the Turkic world's history being based on the facts of developing economic and political, state-structural, legal and legislative system of relations and taking into account the role of historical figures; to study the language of written heritage of contemporary Turkic people and to develop the fund of common terminology and lexicology; to promote the literature, folklore and spiritual and cultural heritage of the Turkic people, to form a common spiritual space of the Turkic world based on the best literary models; and to justify the significance of the system of the Turkic philosophical view, ideology and religion, tradition and education in the development of patriotism and the Turkic spiritual consciousness in a scientific interpretation;

According to scientific work plan the linguistic, historical-ethnographic, folklore and musical expeditions were organized. In addition, academic missions were arranged to collect documentary materials, rare books and archive materials. For instance, ancient Turkic writings, petroglyphs and photographs of ancient Turkic inscriptions were prepared as a result of expeditions aimed to read the ancient stone writings which are located in South Siberia, Altai, Kyrgyzstan and Kazakhstan regions. Scientific debate was made on ancient Turkic writings from collected materials and books in form of atlas are going to be prepared.

The Academy organized the expedition to Armenia region. As a result, valuable materials in the Kypchak language which were not available till these days were collected and these important data for the culture of the Turkic nations were put in scientific turnover. This will lead to make research works in regular manner as the historical-ethnographic and linguistic-cultural source of data of Turkic nations.

Another expedition was organized to the Lyanjou region of China in order to collect linguistic data of the Turkic languages which are limited in functional range

TURKIC ACADEMY OF SCIENCES

of Turkic language system. Consequently, linguistic data related to Yellow Uigurs and Kyrgyz languages were collected and their ethno-cultural content was investigated.

Furthermore, experts who participated in scientific work plans aimed at exchanging experience among employees of scientific centers, libraries and higher educational institutions of Turkey, Azerbaijan, Uzbekistan, Germany, Russia, Tatarstan, Bashkortostan, Chuvashia, and Khakassia increased the fund of Academy with the valuable scientific books, archives, photo and video materials.

As a result of research 33 books included in series of “Modern Turkology”, “Turkic dictionaries”, “Turkic textbooks” and “Turkologists bibliographies” 24 of them were published in 2011 and the rest in 2012. Turkological research conducted in different fields of Turkic studies present the current position of Kazakhstani and global turkological science.

The Turkic Academy held a number of scientific activities during realization of fundamental research projects. To illustrate, the International Scientific

Conference devoted to the 20th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan was held in 2011. Moreover, some scientific activities aimed to praise the contribution of outstanding scientists to turkological science, show their cognoscible character and educational importance of those scientific works and present current issues related to the cultural and humanities integration of the Turkic world were hold. Furthermore, it became a tradition to held international seminars and lectures with the participation of the leading scientists-turkologists. Among the invited scientists were Professor N.I.Egorov who conducted the scientific seminar on the problems of the association of the Altai languages and Turanian languages, and linguistic relationship; V.Y.Butanaev, Professor A.P.Reshetnikova held a seminar on the traditional music and folklore of the Turkic people, Professor V.Y.Butanaev came up with a course of lectures on actual issues of the lexical fund of Sayano-Altai Turks and Turkic lexicography, and Professor B.Sagyndyk told about new methods of investigation of the ancient Turkic writing monuments.

The followings are the first results of research works and scientific activities:

- formation of a lexical database of the Turkic languages;
- preparation of the series of the Turkic dictionaries;
- making the corpus of the Turkic languages;
- formation of the common alphabet;
- formation of the common scientific terminology;
- preparation of the common textbooks;
- formation of a global information space of Turkic studies;
- preparation of Electronic Library Information;
- forming the foundation of modern structure of Turkic museum;
- establishment of the modern structure of the Turkic museum;
- implementation of the significant duties of the Turkic Academy related to information and publishing.

With a view to form the common scientific information space, to preserve and promote the spiritual and cultural heritage of the Turkic World the Turkic Academy publishes the international journal “Altaistics and Turkology” in four languages: Kazakh, Russian, English and Turkish. The main goal of the «Altaistics

and Turkology» journal is to define the common value of the Turkic nations, publish research which fix the position of the Turkic culture in global civilization, develop scientific relation in the field of Altaistics and Turkology, and publish research works of scientists who make research in these fields.

Books and articles published in this journal are the achievement of employees of the Academy and scientists who participated in research projects.

The Turkic Academy promotes scientific achievements to boost the relationship among Turkic speaking countries and form information space which will make a contribution to the development of Turkic studies. The presentation ceremony of Academy’s edition was held in Kazakhstan, Marmara University of Turkey, Ministry of Culture and Academy of Sciences of Azerbaijan, Academy of Sciences of Kyrgyzstan, Manas University, and J.Balasagun Kyrgyz National University, National library of Altai Republic, N.F.Katanov Tyva State University and Khakassia State University.

Publications of the Academy were distributed to the international turkological centers. The aim is to introduce the Academy to the scientists in Turkic studies and coordinate the work.

All activities of the Turkic Academy are available at the official website (www.turkacadem.kz) and they are published in mass media.

Another goal of the Turkic Academy is to develop international relations. For example, the Academy cooperates with Turkic Council, TurkPA and TurkSOY.

Moreover, in accordance with the decision made at the I Summit of the Cooperation Council of Turkic States on 21st October 2011, the international almanac “Turkic world” (724 pages) and anthology “Valuable Heritage” (570 pages) were prepared and they were proposed at Summit of the Turkic Council in Bishkek.

The anthology “Valuable Heritage” includes fragments of works which cover the periods from the Kul-tegin writing in ancient Turkic stone writings till the Mukhtar Auezov period of contemporary writers. The almanac “Turkic world” contains articles and materials which investigate issues related to the cooperation and integration of Turkic nations in Kazakh, Azerbaijani, Turkish, Kyrgyz, Russian, and English languages. Hereafter the almanac and anthology will be published every year.

The Agreement about the establishment of the international organization “Turkic Academy” which was signed at the II Summit of the Turkic Council on 23rd

August 2012 in Bishkek has a significant historical meaning.

One of cooperative activities with Turkic Council which was devoted to define appropriate ways of integration processes in the Turkic scientific space was held in the Turkic Academy in 2011. Another one which was dedicated to the development and coordination of terminological issues among Turkic languages was held in Istanbul in 2012.

Moreover, the Turkic Academy together with TurkSOY continues the organization of cultural and scientific activities.

The Turkic Academy organized the exhibition «The ethnocultural and spiritual world of the Turkic peoples» at II Plenary Session of the Parliamentary Assembly of Turkic speaking states (TURKPA) which was held in Astana in 2011. This is an evidence of close collaboration with TURKPA.

The substantiation of «Bilge Korkyt» programme (training masters and doctoral candidates in “Turkology”) which was proposed by the TURKPA Commission on Social, Cultural and Humanitarian issues was conducted. Issues related to an agreement with TURKPA member countries on the modular system of education are continuing.

The Turkic Museum and the Turkic library, which were established in 2010, keep and collect the cultural and spiritual heritage of the Turkic people and organize cultural, scientific and educational activities.

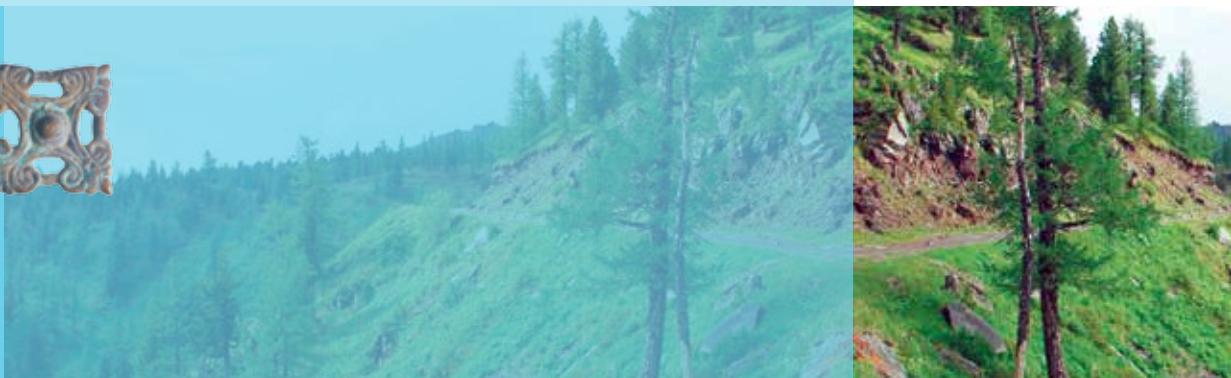
Nowadays, the fund of the Turkic library contains 13 000 copies. There is scientific literature, textbooks, tutorials, fictions, publications and electronic editions in Kazakh, Russian, Turkish, Uygur, Bashkir, Tatar, Chuvash, Uzbek, Kirghiz, Turkmen and Azerbaijani languages in the library.

The major goal of the library is the preparation of Electronic Library. In other words, it has to make a copy of the electronic version of publications. This is an important direction of informing.

The relics of the Turkic people in the museums and exhibitions of Kazakhstan and foreign countries were investigated, research expeditions were conducted and photo materials of the material culture of Turkic nations are collected. In near future, we are going to cooperate with the foreign museums and scientific centers in investigating the historical and cultural heritage of the Turkic people.

The Turkic Academy is the scientific center which coordinates research projects with international turkologists in order to take place in global social sciences and humanities subjects, summarizes the achievements and sets up new goals.

Абдулкадир ЮВАЛЫ (Кайсери/Түркия)

Тарих ғылымдарының докторы, Ерзиес университетінің профессоры, Түркі әлемі зерттеу орталығының директоры. Түркі әлеміне қатысты жазылған 16 кітап және 150-ге жуық мақаланың авторы.

Abdulkadir YUVALI (Kayseri/Turkey)

Doctor of History, Professor of Erciyes University, Director of Research Center of the Turkic World. He is the author of over 16 books and 150 papers concerning the Turkic world.

KAZAKISTAN CUMHURİYETİ'NİN YOL HARİTASINDA “2030 – 2050 STRATEJİLERİ”

Мақалада Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде құрылу үдерісі мен дамуына қатысты пікірлері қарастырылады. Автор Қазақстанның түркі дүниесінде алатын орны мен маңызына баса назар аударады. Сондай-ақ мақала авторы елдің егемендігі алынғаннан кейін үкіметтің билік жүйесінде атқарып жатқан іс-шараларына, қабылданған шешімдеріне және Қазақстанның 2030 жылға дейінгі Даму стратегиясы мен оны жүзеге асыру жолдарына тоқталады.

The article covers the visions of the President of the Republic of Kazakhstan N.A.Nazarbayev on the process of establishment and development of Kazakhstan as an independent State. A particular importance is attached to the significance of Kazakhstan in the Turkic world. The author of the article deals with the organized events, taken decisions and strategic development of Kazakhstan up to 2030 and the ways of their implementation carried out by the government in a state system of power after gaining the independence.

Kazakistan Cumhuriyeti, Uluğ Türkistan'da; Saka, Hun, Avar, Göktürk, Uygur, Kırgız, Oğuz, Kıpçak ve diğer Türk halklarının yurdunun günümüzdeki güç ve güven kaynağı olarak bilinmektedir. İnsanlık tarihinde, insan merkezli bir anlayışı, evrensel hâkimiyet düşüncesi gibi değerlerin en yaygın olarak uygulanmış olduğu zemin anılan coğrafyadır. İşte Kazakistan Cumhuriyeti böyle bir tarih ve medeniyete ev sahipliği yapmanın gurur ve şuuruna sahip bir ülke olarak görülür ve bilinir.

Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki bağımsızlık mücadelesi, daha SSCB dağılmadan önce (1986 yılı Jeltoksan ayında) başlamıştı. Anılan tarihte, Kazak Halkı'nın kültürünü, örf-adetlerini bilmeyen bir Rus yöneticinin en üst düzeyde Kazakistan'ı temsil etmesi

yani Kazakistan devlet başkanlığına tayin edilmesi kararını protesto ile gündeme gelir. Aslında Sovyet yönetiminin haksız uygulamalarına bağlı olarak Kazakistan için kaynıyordu, yaşanan bu hadise bardağı taşıran son damla olmuştur. Kazakistan'da başlatılmış olan bağımsızlık mücadelesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile sonuçlanan süreç için adeta bir milat olmuştur. Dağılma sürecindeki Sovyet yönetimi, şehirlerin meydanlarını doldurmuş olan Kazak gençlerine karşı acımasızca davrandı ve zor kullanmak suretiyle toplantıları dağıttı. Bu olaylar sırasında, çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu birçok Kazak insanı yaralandı veya ömürlerinin baharında hayatlarını (Jeltoksan Şehitleri) kaybetmişlerdir.

Kazakistan’da başlamış olan özgürlük mücadelesi kısa zamanda bütün Sovyetler Birliği’nde yaşanacak olaylar için bir kıvılcım olmuştur.

Sovyet İmparatorluğu’nun dağılması ile birbiri ardınca bağımsızlıklarını ilan etmiş olan cumhuriyetler, yeni rejim arayışlarına bağlı olarak bir süreç yaşamışlardır. İkinci dünya savaşının sonunda gündeme gelmiş olan “Doğu-Batı” veya “Sosyalist-Liberalist” mücadelesi sürecinde yaşanmış olan bazı hoş olmayan olaylardan dolayı, bağımsızlığını henüz kazanmış olan cumhuriyetler için “sosyalist” sistemin tercihi zaten söz konusu olamazdı. Soğuk savaşın galibi Batılı ülkeler, kendileri dışındaki siyasi teşekküllere gelişme modeli olarak “modernizasyon projesi” önermeyi adet haline getirmişlerdi. Liberalizm temelinde geliştirilmiş olan söz konusu proje, yüzyıllardan beri Batı dünyasınca geliştirilmiş bir tür yeniden yapılanma reçetesi olarak bilinmektedir. Zira “modern, modernleşme veya modernizasyon” kavramları ilk bakışta gözü ve gönü okşuyordu. Oysaki modernizasyon merkezli bir değişimde, toplumların geleneksel farklılıklarını yani kültürel değerlerini yok sayıyor ve yerine kendi kültür unsurları, değer hükümleri ile kurum-kuruluşlarını empoze ediyordu. Liberalizm fert ve toplumlar için güzel ve çekici olan yönleri de vardı. Yeni sistemde, eğitimin yaygın olması, özgür düşünce, söz hürriyeti ve insan haklarının öne çıkartılması v.b. özellikler-güzellikler Sovyet döneminin baskıcı rejiminden henüz kurtulmuş ve bağımsızlığını yeni kazanmış olan ülkeleri cezp etmemesi düşünülemezdi. Batılı ülkeler, sömürgeleştirmiş oldukları Afrika ve Ortadoğu ülkeleri için de aynı yol ve yöntemi yüzlerce yıldan beri kullanmaktaydı.

Bağımsızlığını henüz kazanmış ve rejim arayışı sürecindeki cumhuriyetlerin önündeki iki seçenektен birisi (sosyalizm) daha önce denenmiş ve terk edilmişti. Avrupa ve ABD’nin tekelindeki liberalizm ise hemen her bakımdan daha cazip geliyordu. Böyle olunca da, batı dünyasının “modernizasyon projesi» adı geçen cumhuriyetlere adeta altın tepsi içinde sunulmuştu. Bağımsız cumhuriyetler arasında, batı dünyasının «modernizasyon projesine» ihtiyatla yaklaşma ve bir orta yolun olması gerektiği konusunda en başarılı ülkelerden birisi de Kazakistan Cumhuriyeti olmuştur. Kazakistan Cumhuriyeti’nin Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev’in söz konusu proje hakkındaki tespitlerini başta İngiltere, Almanya ve Fransa devlet-hükümet başkanları ile yapmış olduğu görüşmelerden

sonra kaleme almış olduğu kitaplarında açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca yaşanmış olan son asra damgasını vurmuş olan bazı devlet adamlarının da eserlerini okumak suretiyle bugünkü Kazakistan Cumhuriyeti’nin rejimi şekillenmiştir. Nursultan Nazarbayev’in düşünceleri ve uygulamaları aslında kalkınma sürecindeki hemen bütün ülkeler için öncelikli bir konu olduğunu düşünüyoruz. [1, 121-124].

Nursultan Nazarbayev, kendi ifadeleriyle, egemen devlet olduktan sonraki süreçte yeni devletin rejimi söz konusu olmuştur. Bu dönemde uzak-yakın, Avrupa’da veya yenedünyadaki birçok ülkelerin; kurucu devlet başkanları veya halen ülkeleri yönetmekte olan dünyanın önde gelen devlet-hükümet başkanlarını tanımak veya tanışıp-görüşmek ve bilgi alış-verişi için hayli zaman harcamıştır. Zira Kazakistan için özellikle de batılı devletlerin hemen bütün devletlere sunmuş oldukları reçetenin ötesinde çarelere başvurmuştur. Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev’in anılan dönemle ilgili görüş ve tespitlerini kaleme almış oldukları eserlerindeki bilgileri okuyucularımızla paylaşmak istiyoruz «Kazakistan Cumhuriyeti’nin inşasına başlarken, o günkü dünya devletlerinin liderlerinin biyografileri yakından incelenmiş, onların başarı-başarısızlık sebepleri üzerinde ciddi manada durulmuştur. Söz konusu Devlet adamları arasında Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ABD’nin devlet başkanlarından Franklin Roosevelt, Çin’de reformların babası Den Sia Pin, Malezya Eski Başbakanı Mohathir Muhommed başta olmak üzere birçok siyasi şahsiyet üzerinde ayrı ayrı durulmuştur. Bunlar arasında, kişisel örnek oluşturmuş olan iki devlet adamını öne çıkartmaktadır. Bunlardan birisi, Fransa Devlet Başkanlarından Charles de Gaul ile Singapur’un kurcu atası Lee Kuan Yew’in ayrı yeri olmuştur» ifadesini kullanmaktadır. Kazakistan’ın aydınlık geleceği için takip edilecek yol konusunda Nursultan Nazarbayev’in o günkü dünya devletleri hakkında bilgiler vermektedir.

Kazakistan’ın egemenliğini kazanmasından hemen sonra Nursultan Nazarbayev’in başta Uzakdoğu, Avrasya, Avrupa ve ABD ile ilgili olarak, “dünyada hiç bir ülke, gelişim sürecinde, devletin ekonomik temellerini sarsan krizlerden kaçabilmiş değildir. Amerika, Fransa, İngiltere, Türkiye, Almanya, Hindistan ve diğer ülkeler büyük depresyonlar ve düşüşler yaşamıştır. Yalnızca krizin boyutları farklı olmuştur. Bazı ülkeler, örneğin “Güney Doğu Asya’nın

Kaplanları” pazarının oluşumuyla ilgili tüm gelişim aşamalarını iç politik istikrarsızlık, toprak reformları ve finansal krizler üzerinden geçerek yaşamıştır. Latin Amerika’da ve dünyanın kimi bazı ülkelerinde darbeler ve iç savaşıardan kaçılmamıştır. Bu zorluklardan geçen kimi devletler ekonomilerini güçlendirmiş ve dünya ekonomik yapısında örnek olarak gösterilecek hale gelmiştir. Kimilerinin şansı pek yaver gitmemiş, bunlar; iç savaş, istikrarsızlık, ekonomik depresyon, gittikçe büyüyen ağır dış borç zinciri karmaşasından kurtulamamıştır.

Elbette, her devletin başlangıç koşullarının farklı olduğu söylenebilir. Coğrafi durum ve ekonomik gelişmişliğin özgünlükleri, daha önceki tecrübenin özellikleri ve nihayet insanların bakış açısı, reformların gidişatını ve sonuçlarını objektif olarak etkilemektedir. Ancak, benim görüşüme göre, her zaman objektif nedenler belirleyici olmamakta, pek çok şey bu ülkelerin yöneticilerinin sübjektif niteliklerine bağlı bulunmaktadır. İşte tam da bu nedenle, devletimizin inşasına başlarken pek çok devletin kurucusunun-atasının biyografileri ile ilgilenmeye başladım. Başarı ve başarısızlıklarının nedenlerini öğrenmeye çalışıyordum. Kendi ülkelerinin tarihinde olağanüstü bir rol oynamış pek çok kişilere rastlamak mümkündür”. Mealindeki sözleriyle dünya ülkelerinin gerek ideolojik ve gerekse de ekonomik ve sosyal yapılarını analiz etmiştir. Bu süreçte kimi devlet adamlarını haklarında yazılmış olan kitaplar yoluyla, kimileri ile de bizzat ikili görüşmeler yoluyla devlet yönetimleri, özellikle de uygulamış oldukları rejimlerle ilgili olarak adeta tarih düşercesine bilgiler vermektedir [1, 197–272].

XX. Yüzyılın başlarında dünya iki büyük dünya savaşı sürecinde “Birinci ve İkinci Dünya Savaşları” hemen her bakımdan büyük kayıpların verilmesine neden olmuştur. Zira her iki dünya savaşı da batılı ülkelerin daha ucuz hammadde, daha büyük pazarlar ve haliyle de kazançlar elde etme uğruna yapılmıştı. Bize göre dünya ülkelerin bugün ve gelecekte blok savaşlarını geride bırakmıştır. Bilhassa soğuk savaş sonrası dünyamızdaki kutuplaşmaların yerini tek merkezlilik anlayışının öne çıktığı görülmektedir. Yeni dönemde; demokratik ve üniter devletleri «*etnisite, din, mezhep veya kültürel farklılıklar*» temelinde görülen başkaldırılarla adeta tehdit edilmektedirler. Bize göre, iki dünya savaşı bloklar arasında cereyan etmişti. Şimdi küresel güçler arasında olmaktan ziyade, üniter temele dayalı ülkelere yönelik tehdit ve tehlikeler bölgeler

veya ülkeler merkezli olarak her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti’nin kurucu Devlet başkanı yakın bir gelecekte bağımsız ülkelere yönelik tehdit unsurları arasındaki «*etno-popülizmin*» ciddi manada tehdit unsuru haline getirildiğini ifade etmektedirler. Söz konusu sosyal hastalığın tanımı ve tedavisi konusundaki düşüncelerini sizlerle paylaşmak düşüncesiyle «*Yüzyıllar Kavşağında*» adlı eserinden almayı uygun bulduk. «*Dikkat çeken yeni bir konu da, etno-popülizm ile karşı karşıya oluşumuzdur. Etnik meseleleri araştıran çağdaş bilginlerin söylediğine göre, bu, son iki asrın getirdiği bir hastalıktır. Bana göre, etno-popülizm, dünyanın yaratılışından beri var olan bir yaklaşımdır. En güçlendiği zamanlar, imparatorlukların yıkıldığı ve siyasi rejimlerin değiştiği sosyal çalkantılı dönemlerdir.*

Popülistler, siyasi pay kapmak için en kutsal kavramları bile pazarlamaktan kaçınmaz. Onlar, insanların büyük vaatlere, sloganlara kolay inandıklarını iyi bilir. Toplumun çetin meselelerini bile kolayca çözmeye söz verirler. Bunun yolu da tektir; kendi halkını diğer halkların hepsinden üstün ilan edip, diğerlerine karşı kıskırtmak. Ancak etno-popülizm, demokratik toplum bedeninde çıkan bir «sivilce» değil, virüüstür. Onunla daima mücadele etmek gerekir. Her duruma göre değişebilen bu yaklaşım, toplumu geliştirsek bile peşimizi bırakmayacak. Böyle bir bela ile bürokratik veya ideolojik vasıtalarla mücadele etsek bile, çok şey yapamayız. Onunla mücadelenin tek yolu, insan unsurunun kalitesini geliştirmek için sürekli emek vermektir. Biz hukuk devletine ne kadar yaklaşırsak, Kazakistanlılar, kendilerinin ülkenin tam ve faal vatandaşı olduklarına o kadar çok inanmaya başlar. Böyle olunca, etno-popülizm virüsünün kaynağı zayıflayacaktır» [1, 138–139].

Kazakistan Cumhuriyetinin başkentini tarihi Almatı şehrinde ülkenin merkezi yerindeki Akmola şehrine taşınması ile ilgili düşüncesinin oluşma sürecinde de uzak-yakın hemen bütün düşünceler yanında, bu uygulamanın tarihteki örneklerine de yer vermişlerdir. Zira insanlık tarihinde başkentlerin değiştirilmesi: rejim değişikliği veya devletlerin ciddi manadaki yapısal değişimlerle de ilgilidir. Tek bir insanın tahayyülü çerçevesinden bakıldığında başkentini taşınması, elbette sıra dışı bir olay olsa da, o kadar da baş döndürücü ve şaşırtıcı değildir. Kazakistan’da başkentini Almatı’dan Akmola’ya taşınması da böyle bir değişimle ilgilidir. Başkentlerin değiştirilmesi konusundaki görüşlerini Nursultan Nazarbayev Avrasya Yüreğinde adlı eserinde;

“Başkenti taşımayı gerekli kılan, bazen elle tutulması mümkün olmayan, kapalı nedenler vardır. Devlet tarihinde, tıpkı insan biyografisinde olduğu gibi, devletin jeopolitik rolü ve buna bağlı olarak başkentini yeri konusunda toplum tasavvurunu değiştirmeye zorlayan sıkıntılı dönemler olabilir. Böylesi tarihsel dönemlerde, ülkenin uzun yıllar istikrarlı bir gelişim göstermesi için gerekli olan ve dışarıdan karmaşık görünen, ancak başkenti defalarca taşımayı gerektiren, olaylar hâsıl olur. Rusya örneği özellikle de bu açıdan ilginçtir. Bilindiği gibi, Rus Devleti’nin tarihi pek çok başkent değiştirme örneği ile doludur. Farklı kronolojik dönemlerde başkenti sırasıyla Novgorod’tan Kiev’e, Kiev’den Vladimir’e, Vladimir’den Moskova’ya, Moskova’dan San Petersburg’a ve oradan tekrar gerisin geriye; Moskova’ya taşımışlardır” ifadesini kullanmaktadırlar. [2, 27].

Kazakistan Cumhuriyeti’nin kurucusu Nursultan Nazarbayev aslında SSCB döneminde devletin en üst düzeyde görevli olması sebebiyle mevcut sistemin hiç de ideolojik manada ifade edildiği gibi yürümediğini görüyordu. Zira Politbüro’nun almış olduğu kararların kâğıt üzerinde kaldığını, dış dünyaya kapalı bir rejimin başarı şansının olmadığını da canlı şahitlerinden birisidir. Kazakistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1991’de egemenliğini kazandıktan sonra Kazak Halkı’nın aidiyetine helal getirmeden, bilhassa «izmlere» kapılmadan deneyimli bir devlet adamı olarak, yeni bir yolun tayini konusunda başarılı bir yol izlemiştir. Zira XXI. asrın şartlarında güçlü devlet olabilmenin şartları arasında; hızlandırılmış ekonomik büyüme koşullarının sağlanması olmaz ise olmazlardandı. Ayrıca güçlü bir devlet mevcut şartlarda ayakta kalabilmenin de ötesinde uzun vadeli kalkınma ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeliydi. Bir ülke bütün bu şartlara sahip olsa da, mutlaka ve mutlaka bu sorunların üstesinden gelebilmesi de tecrübe ve ideal sahibi bir lider ve onun harekete geçirmiş olduğu kadrolar ile mümkün olabilirdi.

Kazak Halkı’nın hayatında XXI asrın başlarında dünyada meydana gelmiş olan olaylar bir bakıma beraberinde yeni bir doğuşu, yükselişi de beraberinde getirmiştir. Yeni dönem, tarihin kendisine yüklediği sorumluluğu omuzlama, halkı ile bütünleşme ve çağı yakalama başarısını göstermiş bir liderle tarihe damgasını vurmuştur. Asrın geçerli ve etkili ideolojisi «globalizm» yani küreselleşme de önceki asrın hâkim ideolojisi olan «komünizm» ile birçok konularda örtüşmektedir. Asıl olan asrın hâkim ideolojisi ve güçleri

arasında; uyguladığı rejim, bütünleşmiş olduğu halkı ve kaynakları arasında bir denge kurmaktır. İşte bu gelişmeyi yani çağdaşlaşmayı başarabilen toplumlar günümüzde ayakta kalabilme ve geleceği yakalayabilme şansına sahip olabileceklerdir diye düşünüyoruz.

Kazakistan Cumhuriyeti’nin kurucu Devlet Başkanı, 1997 yılında yani 15 yıl önce 2030 Kalkınma Stratejisi’nin mimarı olarak bu kalkınma proje ve öngörüsünü halkının gündemine taşımıştı. Söz konusu proje 15.yılında öngörülen hedefleri tutturmuştu. Bundan sonraki dönem için hızla kalkınan ve büyüyen ülke için yeni hedeflerin gösterilmesi ve yeni bir strateji planına (2050) ihtiyaç duyulmuştur. Kazakistan 2030 stratejisinin belirlendiği 1997 yıllarında ülke genelinde henüz SSCB sonrasında yaşanmış olan kargaşa nihai olarak aşılmamıştı, kriz Güneydoğu Asya ve bazı diğer bölge ülkeleri ile birlikte, Kazakistan’ı da etki alanına almıştı. Bölgesel ve dünya genelinde yaşanmış olan bazı olumsuzluklara rağmen Kazakistan 2030 stratejisi hedefinden şaşmadan ilerlemesini sürdürmeyi başarmıştır. Zira devletlerin ideali de tıpkı insanların idealleri gibi diri, canlı ve anlaşılabilir olma yanında atmış olduğu adımlardaki özgüven başarısının olmaz ise olmazıdır.

Kazakistan 2030 Strateji’sine uygun olarak öngörülen adımlar atılmış, gösterilmiş olan hedefler kat edilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilmiş olan başarılar arasında birinci öncelik, devlet yapısının inşası, piyasa ekonomisi ve sosyal devlet mefhumu yanında nesillere milli şuurun aşılması zikredilebilir. Gerçekleştirilmiş olan başarılar ve kat edilmiş olan mesafelerin hemen tamamı “Kazakistan – 2030 Stratejisi’nin” öngörülerinde bulunuyordu. 2008–2009 yıllarında ortaya çıkan küresel krize rağmen. Kazakistan, aidiyetine zarar vermeden yani «Kazak olarak ve kalarak» ayaklarının üstünde durma konusunda önemli bir imtihan vermiştir. Bütün bu olumlu gelişmelere bağlı olarak, bağımsız Kazakistan Devleti’nin önce coğrafyasında ve takiben de bütün dünya ülkelerinin büyük bir kesimine kedisini kabul ettirmiş olmasıdır.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün «Az zamanda çok büyük işler başardık» veciz sözü ile de örtüşmektedir. Kazakistan’daki gelişmeler başka bir ifadeyle «çağdaşlaşma hareketini» bu devletin kurucu devlet başkanı’nın kaleme almış olduğu kitaplarındaki kıymetli bilgilerle sizlere sunmak istiyoruz. «Sinurlarımızı uluslararası

hukuk çerçevesinde belirledik. Ülkemiz için bütünleşmiş bir ekonomik alan oluşturduk. Ülkedeki üretim ilişkilerini sil baştan tesis ettik ve güçlendirdik. Artık günümüzde, bütün bölgeler birbirleriyle sıkı bir bağ içinde çalışıyor. Tarihi önemi haiz anayasal ve siyasi reformlar yaptık ve bunlar da kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı çağdaş devlet yönetim sistemini oluşturdu. Ülkenin yeni başkenti Astana'nın Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkenti olarak düşünülmesi ve hiç vakit kaybetmeden inşası yakın tarihlerde bir örneği de Gazi Mustafa Kemal Atatürk de, mili mücadelenin kazanılması ve yeni Türk devletinin kuruluşu ile başkent'in İstanbul'dan Ankara'ya taşınması [2, 72].

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'de egemen devlet olduktan sonra Türkiye'de olduğu gibi başkenti Almatı'dan Akmola şehrine taşınması ve yeni başkentin adı da «Astana» olarak değiştirilmiştir. İstanbul şehrinin tarih'teki konumu, özelliği ve güzelliği ile Almatı şehrinin konumu, özelliği ve güzelliği büyük ölçüde örtüşmektedir. Coğrafi bakımdan, İstanbul Türkiye'nin kuzeybatısında, kültür, finans ve zengin bir tarih dokusuna sahip 13 milyon nüfusu barındıran bir merkezdir. Almatı da Kazakistan'ın güneydoğusunda ve Kazakistan'ın doğal güzellikleri, tarihî dokusu ve önemli bir finans merkezi olması bakımından İstanbul ile sahip olduğu özellikleri bakımından örtüşmektedir. Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni başkenti Ankara'nın coğrafi konumu, iklim, bitki örtüsü ve doğal yapısı ile de Kazakistan'ın yeni başkenti Astana örtüşmektedir. Nursultan Nazarbayev ülkesinin kalkınma yolunda önündeki engelleri bir bir kaldırmıştır. Bu tür faaliyetlerinden birisi de her ne kadar Kazakistan tarihinde önemli bir konuma ve engin bir tarihe sahip olan başkent Almatı yerine tarihî Akmola şehrinin yeni adıyla Astana olarak ülkenin yeni başkenti olmasıdır. Bu durumda Almatı ile Türkiye'deki İstanbul büyük ölçüde ortak özelliklere sahiptirler. Bugün İstanbul Türkiye için hangi özelliklere sahip ve hangi konumda ise Almatı da Kazakistan için aynı özellikte bir şehirdir [2, 95]. Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkentinin Almatı'dan Astana'ya taşınması ve Astana şehrini Merkezi Asya'nın parlayan yıldızı olması konusundaki plan-projeler ve bunların nasıl hayata geçirileceğine dair düşüncelerini kaleme almış olduğu “Avrasya Yüreğinde teferruatlarıyla çizilmiştir [2, 27-29].

Türkiye ve Kazakistan'ın kuruluş sürecinde yaşanmış olan bazı olaylar arasında da bir benzerlik olduğu görülmektedir. Zira Türkiye Cumhuriyeti altı asırlık

bir büyük devletin (Osmanlı Devleti) dağılmasını takiben, uzak-yakın herkesin umutlarının son bulunduğu bir sırada Türk Halkı'nın Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde vermiş olduğu istiklal mücadelesinin sonucunda kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri, savaşın bahanesiyle Osmanlı topraklarını Mondros Ateşkes anlaşması ve Sevr barışı ile aralarında paylaştıkları bir dönemde vermiş olduğu bağımsızlık savaşının sonucunda yeni devlet tarih sahnesine çıkmıştır. Mustafa Kemal'in ilk işi devletin bağımsızlığına giden yolun açılması, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını gerçekleştirmiştir. Bundan sonraki süreçte; ilk olarak ekonomik alanda «İzmir İktisat Kongresi» ile o günkü dünyada geçerli olan «liberal ve sosyalist» sistemlerin dışında fakat her ikisi ile de örtüşen yönleri sahip olan «karma ekonomi» sistemini kabul etmiştir. Bunu «maarif kongresi» takip etmiştir. Kazakistan cumhuriyetinin kurucusu Nursultan Nazarbayev'de 1991 yılında egemen Kazakistan için öncelikli olarak takip etmesi gereken rejimin tayini konusundaki ilkeli tutumu ile Kazak Halkı'nın aidiyetine zarar vermeden yeni devletin siyasal manada rejimini tayin etmesidir. Batılı ülkelerin bağımsızlığını kazanmış olan ülkelere öncelikli olarak önermiş oldukları, modernizasyon projelerine takılıp kalmamıştır. Nursultan Nazarbayev, üzerinde yaşadığın hakkını vermiş ve engin tarihinden süzülerek gelmiş olan değerlerinin göz ardı edilmesine müsaade etmemiştir. Devlet yönetiminde de; “Önce ekonomi, sonra politika” ilkesiyle, başlatmış olduğu reformların her aşamasını ekonominin gelişmişlik düzeyiyle ilişkilendirmiştir. Ülkesini demokrasi ve insan hakları alanında en yüksek standartlara adım adım yaklaştırma uğrunda emin adımlarla geleceğe yürümüştür. Netice itibarıyla bugün Kazakistan, Merkezi Asya ülkeleri arasında parlayan bir yıldız ülke konumuna ulaşmıştır.

Kazakistan Bağımsız Devletler Topluluğu'nda ilk olarak özel mülkiyete, serbest rekabete ve açıklık ilkesine dayalı çağdaş piyasa ekonomisi modelini gerçekleştirmiş, milli ekonomisini çeşitlendirmek suretiyle çehresini değiştirmeyi başarmış olan ender ülkelerden birisidir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin kurucu Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in 1997 yılında göstermiş olduğu 2030 Stratejisi bağlamında, ülke geçen 15 yıl zarfında, Kazakistan, dünyanın en dinamik kalkınan ilk beş ülkesi arasında yer almayı başarmış 2012 sonuçlarına göre, GSYH hacmi bakımından da

dünyanın en büyük 50 ekonomisi arasında yer almıştır. Günümüzde, ülkelerin kalkınma düzeyleri dünyaca kabul gören değerlendirmelere göre sıralanmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti, dünyanın rekabet gücü en yüksek ilk 50 ülkesi arasına girme hedefini yakalamıştır.

Eğitim alanında ise anaokulundan üniversite eğitime uzanan yolda büyük atılımlar gerçekleştirilmiş, 2030 stratejisinin ilk 15 yılında eğitime ayrılan bütçe payı 9,5 kat artmıştır (Kazakistan Rehberi, s.31). Daha anaokulundan başlayan çocukların yeteneklerinin tespiti temeline dayalı çağdaş bir eğitim sistemi ülkenin aydınlık geleceğinin işaretidir diye düşünüyoruz. Kazakistan’da yükseköğretim konusunda atılmış olan adımlar ülkenin aydınlık geleceğinin işaretidir. Ayrıca dünyanın önde gelen üniversitelerinde lisans, lisansüstü eğitim alma konusunda başlatılmış olan projeler meyvelerini vermeye başlamıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti, 2030 stratejisinin on beşinci yılında ülkenin gelirini on altı kat artmıştır. Asgari geçim standardının altında geliri bulunan vatandaş sayısı yedi kat, işsizlik oranı ise iki kat azalmıştır. Bu zaman içinde Kazakistan sosyal bir toplum inşa etmeyi başarabilmiş, sağlık konusunda gözle görülür ilerleme kaydetmiş, son beş yıl içinde, anne ölüm oranı ciddi oranda azalmış, doğum oranı ise 1,5 kat artmıştır (Kazakistan Rehberi, s.28-30).

Ülke genelinde eğitim, anaokulundan üniversite eğitime uzanan yolda ciddi manada atılımlar hayata geçirilmiş, 2030 stratejisinin ilk on beşinci yılında eğitime ayrılan bütçe payı 9,5 kat artmıştır. Daha anaokulundan başlayan çocukların yeteneklerinin tespiti temeline dayalı çağdaş bir eğitim sistemi ülkenin aydınlık geleceğinin işaretidir diye düşünüyoruz. Kazakistan’da yükseköğretim konusunda atılmış olan adımlar ülkenin aydınlık geleceğinin işaretidir. Ayrıca dünyanın önde gelen üniversitelerinde lisans, lisansüstü eğitim alma konusunda başlatılmış olan projeler meyvelerini vermeye başlamıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti’nin ekonomik gelişimi ve bunun paylaşımı konusunda bölge ülkeleri arasında ilk sırayı, dünya ülkeleri arasında da seçkin bir konuma sahiptir. Zira bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren, BDT ülkeleri arasında kişi başına ülkeye çekilen yabancı yatırım hacmi bakımından öncü konumuna geçmiştir. Günümüzde bu rakam 9.200 Dolara çıktı. Dış ticarete 12 misli, sanayi ürün üretim hacminde 20 misli artış sağladı. Bu yıllar zarfında, petrol üretimi 3 misli, doğal gaz üretimi ise 5 misli artmıştır. Hızlandırılmış sa-

nayileşme programı çerçevesinde, 2010 yılından bu yana, toplam tutarı 1.797 milyar Tenge olan 397 yatırım projesi gerçekleştirmiştir (Kazakistan Rehberi, s.236–237). Günümüzde Kazakistan nüfusu orta gelir düzeyine sahip olan ve ekonomisi dinamik bir şekilde gelişen bir ülkedir. Ülke nüfusunun sayısı, son 15 yıl içinde 14 milyondan yaklaşık 17 milyona ve ölüm yaş ortalaması da 70’in üzerine çıkmıştır.

Kazakistan’da başlatılmış olan, “*Balapan Programı*”nın gerçekleştirilmesi, okul öncesi eğitim kapsamının %65,4’e kadar artırılmasına imkân vermekte ve eğitimde zorunlu ilkökul hazırlık uygulaması başlatıldı ve okula gidecek çocukların %94,7’sine ulaşılmış oldu. Ülke genelinde, 1997 yılından başlamak üzere, 942 okul ve aynı şekilde, 758 hastane ve sair sağlık tesisi inşa edilmiştir. Dünya standartlarına uygun akıllı okul ve mesleki-tekniik kolej ağları hızlı bir şekilde gelişmesini sürdürmektedir (Kazakistan Rehberi, s.31). Son 12 yıl zarfında yüksek öğrenim burslarının miktarı % 182 artırılmıştır. 1993 yılında uygulamaya konmuş olan “Bolaşak” programı çerçevesinde yaklaşık olarak sekiz bin yetenekli Kazak genci dünyanın en iyi üniversitelerinde parlak bir eğitim alma fırsatını yakalamışlardır.

Kazakistan Cumhuriyeti, «*Kazakistan 2030*» stratejisinin on beşinci yılında göstermiş olduğu başarılarla tayin edilmiş olan hedefe doğru yürüdüğü bir sırada, «*Kazakistan 2050 strateji*»si gündemdeki yerini almıştır. Aslında «*2050 yılı*» dünya kamuoyunda birçok uluslararası kuruluşların da hedefinde olmuştur. Söz konusu kuruluşlar arasında; Birleşmiş Milletler Teşkilatı, “2050 Küresel Medeniyetler Gelişme” tahminini yayınladı. 2050 yılına ilişkin tahmin raporu Dünya Gıda Teşkilatı (FAO) tarafından da ilan edildi. Günümüzde, eskisine göre, daha fazla ülke bu türden uzun vadeli stratejileri hazırlayıp uygulamaya koyuyor. Çin de kendisine böyle bir stratejik planlama ufku belirledi. Hatta büyük çokuluslu şirketler, gelişme stratejilerini yarım asır önceden hazırlamaktadır.

On beş yıl kadar önce “2030 Stratejisi” hazırlandığında, yeni ülkede dünyaya gelen birinci nesil Kazakistanlılar henüz ilkökula gitme aşamasındaydılar. Bugün ise onlar, ya işe girdi ve çalışıyor ya da üniversitelerde öğrenimlerini tamamlamak üzeredirler. İki üç yıl sonra ise bağımsızlık sonrası ikinci nesil dünyaya gelmeye başlayacak. Bu nedenle onlara doğru kılavuzlar sunmak düşüncesiyle yeni bir strateji planı hazırlanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti Nursultan Nazarbayev’in

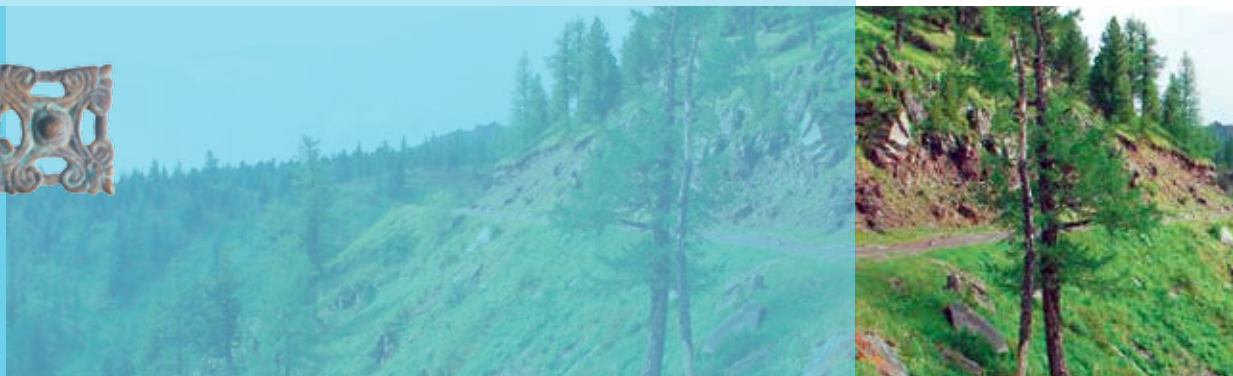
yönetiminde 1997 yılındaki «*Kazakistan 2030 Strateji Planı*» nın ilk on beşinci yılında hedefleri tutturma değil çoktan aşmıştır. Bugün ülkenin yeni hedefi yine Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından 2050 yılına odaklanmıştır. Dileğimiz Allah (c.c) kendilerine hayırlı ve uzun ömürler nasip etsin ve strateji planlarının meyvelerinin toplanmasında çok sevdikleri Kazakistan’da ve Kazak Halkı’nın yüreğinde ve hasetsen de başında bulun-

malarını diliyoruz. Kazak Halkı, *Kazakistan–2030 Stratejisi*’nin meyvelerini toplamıştır, “*Kazakistan 2050 Stratejisi*” de bir önceki stratejinin, uyumlu bir devamı niteliği taşımaktadır. Başka bir ifadeyle bu belge, “*Biz kimiz, nereye gidiyoruz ve 2050 yılına doğru nerede olmak istiyoruz (?)*” sorusuna cevap niteliği taşımakta ve Kazakistan’ın yeni kuşağına gösterilmiş büyük bir hedefi, geleceği işaret etmektedir.

Kaynakça

1. Nursultan Nazarbayev. *Yüzyıllar Kavşağında*. – Almatı, 1996. – Ankara: Yeni Baskı, 2012.
2. Nursultan Nazarbayev. *Avrasya Yüreğinde*. – Almatı, 2005. – Ankara: Yeni Baskı, 2012.

Ерлан СЫДЫҚОВ (Астана/Қазақстан)

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі. Ол – 6 монография, 3 оқу құралы, 100-ден астам ғылыми-әдістемелік мақаланың авторы.

Erlan SYDYKOV (Astana/Kazakhstan)

He is the Rector of L.N.Gumilyov Eurasian National University, Doctor of History, Professor, the author of many research works: 6 monographs, 3 tutorials and over 100 scientific articles.

ТҮРКІТІЛДЕС МЕМЛЕКЕТТЕР ҒЫНТҢМАҚТАСТЫҒЫ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КЕҢІСТІК КОНТЕКСІНДЕ

Мақалада әлемдік кеңістіктің өзекті мәселелерін шешуде түркітілдес мемлекеттердің алатын орнын, түркі қауымдастығының бүгінгі таңдағы геосаяси жағдайы мен болашағын, оның өткендегі тарихымен сабақтастыра отырып қарастыру мәселелері көтеріледі. Автор қазіргі жаһандану дәуірінде бауырлас түркітілдес мемлекеттердің бірлігі мен Еуразиялық Одақты қолдау және іс жүзінде оған белсенді атсалысу іс-шаралары Еуразия кеңістігіндегі халықаралық қатынастар мен елдер арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға маңызды ықпал етеді деген тұжырым жасайды.

The paper deals with the role of Turkic speaking states in solving actual problems in global space and the present geopolitical situation and the prospects of the Turkic association taking into account their history of the past centuries. The author affirms that the Turkic speaking states unity under world globalization and the Eurasian Union support, active events held in this direction may have an important influence in strengthening collaboration between the countries and international relations in Eurasian area.

Қазіргі жаһандану кезеңінде геосаяси мәселелер әлемдік кеңістіктегі барлық мемлекеттер үшін маңызды болып саналады және уақыт үрдісімен алға қарай табысты жүру үшін олардың дер кезінде шешілуі қамтамасыз етілу керек. Әлемдік кеңістіктің өзекті мәселелерін шешуде түркітілдес мемлекеттердің алатын орны ерекше маңызды. Өйткені адам саны 150 млн-нан асатын 40 шақты түркітілдес халықтар әлемнің геосаяси архитектурасының аса маңызды бөлігі болып саналатын Еуразия кеңістігінде орналасқан. Ал әлемнің геосаяси архитектурасы геосаясат субъектілерінің жиынтығынан, өздерінің ортақ және жеке мүдделерін жүзеге асырудағы стратегиясынан, өзара ықпалдастығы мен қарым-қатынасынан тұратыны белгілі.

Қазіргі уақытта түркітілдес мемлекеттердің әлемдік үрдіске ықпал етудің айтарлықтай мүмкіндіктерін иемденуі және Халықаралық қауіпсіздік ұйымдарда тұрақты мүшелік орнын сақтауы, оның келешекте стратегиялық болашағының барлығын айғақтайды. Сонымен қатар Түркі қауымдастығының бүгінгі таңдағы геосаяси жағдайы мен болашағын, оның өткендегі тарихымен сабақтастыра отырып қарастырғанымыз орынды.

Жалпы түркі әлемін еуразиялық кеңістікте біріктіру идеясы мен практикасының ежелден ұзақ сонар тарихы бар. Тарихтың қай кезеңінде болмасын түркі қауымдастығының геосаяси мүдделері еуразиялық кеңістікте тоғысты. Өкінішке орай, тарихты түсіндіруде біржақты көзқарас нәтижесінде түркі-

лердің арғы тегі ғұндар екендігін, Түркі қағанаты мен Шыңғысхан империясының сабақтастығын жоққа шығару орын алған-ды. Мұндай бағытқа жататын еуроцентристік көзқарасты Л.Н.Гумилев этногенез теориясы арқылы жоққа шығарғаны мәлім.

Б.з.д. екінші жүзжылдықтан басталған прототүріктер – ғұндардың еуразиялық кеңістікті біріктіруі, одан кейін Түрік қағанаттарының осы кеңістікте билік етуі, одан кейін Шыңғыс хан құрған империяның үстемдігі түркі еуразияшылдығының түрлі дәрежедегі белгілі бір уақыт пен кеңістіктегі көріністері еді. Мысалы, қазірде Шыңғыс ханның дүниеге келуі әлем тарихының феномені деп танылуы кездейсоқ емес. Тарихта еуропалықтарды елшілердің қауіпсіздігін сақтауға үйрету, еуропалықтардың әдет-ғұрпына дипломатиялық дербес құқықтығын енгізу дәстүріне Шыңғыс хан себеп болды. Л.Н.Гумилев: «Осы үшін де бүкіл әлемнің дипломаттары бірігіп, Шыңғыс ханға ескерткіш тұрғызуға тиісті еді. Шыңғыс ханға дейін елшілердің өміріне ұдайы қауіп-қатер төніп тұрды...», – деген еді [1,305]. Ғалымның негізгі ой-тұжырымы өркениеттің ортақ арнасы болмайтындығын, алайда қандай мәдениет болмасын адамзат тіршілігінде өзіндік терең ізін қалдыратындығын, ал жер бетіндегі халықтардың тұрмысы коммуналдық пәтердің тұрғындары тіршілігіне ұқсайтындығын, басты мақсаты бейбiт өмiр сүру екендiгiн дәлелдеуге саятын едi. Оның жарлықтары мен заңдық ережелерi бүкiл адамзат дамуына ықпал етiп, сол кездегi алдыңғы қатарлы ойлары мен жетiстiктерiнiң кеңiнен таралуын қамтамасыз еттi. Бiрақ бұл еуразияшылдықтардың жүзеге асыру құралдары сол дәуiрдiң заманына сәйкес, қазiргi заманның өркениеттiк мұратына келмейтiн қатаң әдiс-тәсiлдермен жүзеге асырылғаны да мәлiм.

Л.Н.Гумилев өзiнiң 1991 жылғы қазан айында академик Жангар Пюрвеевке берген соңғы сұхбатында еуразияшылық көзқарастарын қорыта айтқан едi: «Ұлттар табиғи түрде үлкен топтарға бiрiгедi, мен бұларды этностық емес «суперэтностық топтар» деп атаймын. Бiздiң суперэтностық тобымыз Қытай мен Еуропаның аралығында жатыр және оның айрықша этностық нақышты тұтастығы бар. Бұл топтағы халықтар бiрге болуға, бiрiн-бiрi жақсы көрiп, құрметтеуге тиiс. Бiрақ бiрге болу әлдекiмге елiктеу немесе қайтадан оқып, үйрену негiзiнде емес, әр ұлттың өзiнiң дербес мәдениеттерi негiзiнде жүзеге асырылады. Әр халықтың өз мiнез-құлық стереотипiне құқығы бар, ол өз-өзiне ыңғайлы деп тапқан орайда ұстай

алады, халықтың осы ерекшелiгiмен санасу керек және бұл құрметтелуге тиiс. Сол себептi мен орыстарды қалай сыйласам, қалмақтар мен якуттарды да, қазақтар мен буряттарды да солай сыйлап, құрметтеймiн. Олардың бәрiнiң де бiртұтас еуразиялық отбасында бiрге туған бауырлардай болуға толық құқығы бар» [2]. Бұл шын мәнiсiнде, Л.Н.Гумилевтiң еуразиялық көзқарасының жетiлдiрiлген анықтамасы десек қателеспеймiз. Өйткенi ол, бiрiншiден, Еуразиялық кеңiстiктiң нақтылы шектерiн (Қытай мен Еуропаның аралығы) көрсеттi, екiншiден, осы кеңiстiктi мекендейтiн халықтардың ортақ мүдделерi мен оның жүзеге асырылу жолдарының принциптерiн белгiлеп бердi.

Тарихты берiден қозғағанда, ХIХ және ХХ ғасырлар тоғысында ағартушылар және қоғам қайраткерлерi И.Гаспыралы, Ә.Ибраһим мен Ж.Ақшора және тағы басқа түркі ынтымақтастығы идеясының таралуы мен оның ғылыми жүйеге түсiп, саяси ағымға айналу жолында аянбастан тер төгiп, қызмет еттi. Түркі қауымдастығының бiр бөлiгi – қазақ елiнiң азаттығы мен өз алдына мемлекеттiлiгiн құру мәселелерi тұрғанда, Алаш зиялылары Еуразия кеңiстiгiнде шашыраған түркі халықтарының бiрiгу керектiгiн де естен шығармаған. Мысалы, 1905 жылы «Қарқаралы петициясын» ұйымдастырушы алаштықтар Ресей империясының еуропалық бөлiгiнен орыс шаруаларының қазақ жерiне қоныс аударуын тоқтатып, оның орнына түркі-мұсылмандардың келуiне мүмкiндiк жасауды талап еткенi мәлiм [3,117].

Әлемде бiрде-бiр ел өзiн окшау, басқа бiр елден тәуелсiз сезiнуi мүмкiн емес. Тiптi АҚШ-тың өзi белгiлi бiр дәрежеде қаржылық-экономикалық тұрғыда өзiнiң басты бәсекелесi Қытайға тәуелдi. Еуропа елдерi өзара және Ресеймен газ құбыры арқылы бiр-бiрiмен тығыз байланысқан. Сондықтан жаһандану жағдайында мемлекетаралық интеграция бәрiнен бұрын ұлттық мүддеден шығатын бiрден-бiр дұрыс жол болып табылады. Осы тұрғыда түркітiлдес мемлекеттер де бiр-бiрiмен интеграциялық байланысқа түсуi өте маңызды. Бұл елдердiң тығыз экономикалық, саяси және мәдени қарым-қатынастарының қалыптасуына ежелден келе жатқан мәдениетi, дiнi мен тiлiнiң және тарихи тағдыр-талайының ортақтығы iргетас бола алады. Сонымен бiрге қазiргi заманғы жаһандану үрдiсiнiң салдары, ортақ экологиялық аймақтағы тұрақтылық пен қауiпсiздiк мәселелерiн бiрiгiп шешудi қажет етедi. Бұл мәселелер әсiресе посткеңестiк кезеңнен берi ерекше өзектi проблемаларға айналып, түркітiлдес мемлекеттер арасында екiжақты және көпжақты ынтымақтау,

интеграциялану процестері арқылы сапалық тұрғыда жаңа белеске көтеріле бастады.

Сонымен бірге осы процестерді белгілі бір кезеңде жүзеге асыруда түркітілдес елдердің ішінде белсенділік танытып, интеграциялық процестердің тізгінін қолға алған мемлекеттер де айқындалды. Аталып отырған уақытта, яғни КСРО тарағаннан бергі түркі елдері интеграциясын екі кезеңге бөлуге болады. Кеңес Одағы ыдыраған, яғни 90 жылдарды қамтитын бірінші кезеңдегі интеграциялық үдерістерде Түркия Республикасының саяси-экономикалық және мәдени рөлі жоғары болса, жаңа жүзжылдықтан басталған екінші кезеңде Қазақстан Республикасының мәдени-гуманитарлық және экономикалық ресурстары белсенділік танытты. Осы кезеңде Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың түркі мемлекеттері басшыларының арасындағы ықпалы мен беделі жоғарылады. Қазақстанның халықаралық саясаттағы беделі мен тәжірибесі, жекелеген экономикалық жетістіктері, зияткерлік-өркениеттік деңгейінің жоғарылауы, сондай-ақ түркітілдес елдер ішіндегі территориясы тұрғысынан ірі мемлекет болуы, табиғи қазба байлықтарының қоры мен даму әлеуеті және мүмкіндіктерінің жоғарылауы түркі мемлекеттері ішіндегі көшбасшысы ретінде танылуына әкелді. Оған куә ретінде Түркия Президенті Абдуллах Гүлдің Елбасымыз Н.Назарбаевты «түркі әлемінің көшбасшысы» екендігін тануы болды [4].

Бүгінгі таңда түркітілдес елдері ынтымақтастығы алдында қауіпсіздік саласы, сауда-экономикалық ынтымақтастық және мәдениет пен тіл саясаты сияқты бағыттары бар. Бұл бағыттарды жүзеге асыруда түркі мемлекеттерін ұзақ та күрделі келіссөздер күтіп тұр. Қазақстан, Түркіменстан мен Әзірбайжанның табиғи энергетикалық байлығы, Түркияның білікті жұмыс күші, Қазақстан мен Түркияның халықаралық беделі мен геэкономикалық жағдайы, Каспийдің энергетикалық қорларын Түркия арқылы Еуропаға жеткізудің жобасы, Түркия мен Еуропаның сапалы тауарларын «Жібек жолы» арқылы Қытайға жеткізудің мүмкіндігі, Түркия мен Еуропаның нарығына шығу мүмкіндігі сияқты мәселелер интеграцияның тиімділігін көрсетеді.

Н.Назарбаев және Еуразиялық кеңістіктегі интеграциялық процестер

Түркілер дүниетанымында ынтымақтастық идеясы әр уақытта болған. Сарапшылардың айтуынша, ХХІ ғасырдың екінші ширегінен бастап, дүние жүзіндегі геосаяси күштердің салмағы Азия құрлығының Орталық және Шығыс бөлігіне ой-

ысуы ықтимал. Американың «Үлкен Таяу Шығыс» жобасының соңғы кезеңі ретінде Орталық Азияның белгіленуі, Қазақстанның экономикалық аймағында Қытай үлесінің арта түсуі, Ресей, Еуропа Одағы, Иран және Үндістан сияқты аймақтық державалардың Орталық Азияға қатысты күрделі саяси-экономикалық жоспарларының болуы әсіресе аталмыш аймақта орналасқан түркі мемлекеттерінің бірлесуіне жеткілікті себеп болып табылады. Түркітілдес мемлекеттерінің бірлесуі еуразия кеңістігіндегі күштердің тепе-теңдігін қамтамасыз етіп, аталмыш құрлықтың ортасындағы «бос кеңістіктің» орнын толтырар еді.

Әлемнің геосаяси архитектурасындағы болып жатқан осы өзгерістерді саралай келіп, Қазақстан Президенті Н.Назарбаев Еуразиялық кеңістіктегі Еуразиялық Одақ пен түркітілдес елдерінің ынтымақтастығын нығайтуды қатар жүргізудің дұрыс екендігін көрегендікпен болжады және оларды іс жүзінде жүзеге асыруға барынша күш-жігерін жұмсады. Оны төменде келтірілген Елбасының халықаралық деңгейдегі хронологиялық ретпен орналас-тырылған іс-шаралар тізбесінен көруге болады:

1. Елбасы Н.А. Назарбаев 1991 жылдың 21 желтоқсанында мемлекетаралық бірлестіктің яғни Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД) құрудың инициаторы болған еді. Ол Алматыдағы Саммитте жарияланған болатын. ТМД-ның құрылуы еуразиялық аймақта кейін жүзеге асатын, интеграциялық процестердің геосаяси тұрғыдан алғышарты болды. Сонымен қатар Елбасының 1991 жылғы тәуелсіз мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастарды нығайту жолындағы іс-әрекеті, біріншіден, жаңадан пайда болған тәуелсіз мемлекеттердің құқықтық тұрғыдан тең статусын бекітті, екіншіден, қатысушылардың таныған форматында ТМД-ның құрылуын, үшіншіден, посткеңестік кеңістікте саяси тұрғыдан «қырғи-қабақ» бөлінушіліктің алдын алуды қамтамасыз етті. Елбасы өзінің «Евразийский Союз: от идеи к истории будущего» деп аталатын «Известия» газетіндегі мақаласында «ТМД-ның құрылуы ірі державаның қысқа уақыт ішінде және күрделі тарихи кезеңде ыдырауын қорытындылады және сонымен бірге посткеңестік кеңістіктегі жаңа интеграциялық процестердің бастауы болды», – деп жазды [5].

2. КСРО ыдырағаннан кейін интеграциялық процестерге мүмкіндіктер кеңінен ашылды. Осы кезден бастап, Н.Назарбаев Түркияның көрнекті қайраткерлерінің бірі Тұрғыт Өзалмен жиі кездесті. Сол кезде Қазақстан тәуелсіздігін таныған алғашқы

елдің бірі Түркия болғаны да мәлім. 1993 жылы Қазақстан Президентінің ұсынысымен түркітілдес мемлекеттер басшыларының алғашқы Саммиті өтті. Бірнеше жылдан кейін түркітілдес елдердің қарым-қатынасы Түркітілдес мемлекеттер Парламентінің Ассамблеясына ұласты.

3. 1994 жылдың көктемінде Елбасы Н.Назарбаев өзінің Ұлыбританияға сапарында болашақты көрегендікпен, болжай келіп, қазіргі жекеленушіліктің орнына Еуразиялық кеңістіктегі мемлекеттерінің интеграциялану дәуірі келетінін нық сеніммен айтты. Ал бірнеше күннен кейін 1994 жылдың 29 наурызында Ресейдің М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті профессор-оқытушылары алдында сөйлеген сөзінде бұрынғы КСРО құрамындағы мемлекеттер басшыларына саяси тәуелсіздікті сақтай отырып, экономикалық мүдделерді көздейтін, еуразиялық идея негізінде КСРО құрамындағы мемлекеттердің интеграциясын құруға шақырды.

4. 2009 жылы қазанда Нахычиван қаласында Түркі Кеңесі құрылып, оған Түркия, Қазақстан, Әзірбайжан және Қырғызстан кірді. Осы жылы ТЮРКСОЙ құрылды. Одан кейін Ақсақалдар кеңесі, Түркі Кеңесі, Түркі академиясы құрылды. 1992 жылдан осы кезге дейін түркітілдес елдер басшыларының жоғары деңгейдегі он екі саммиті өткізілді.

5. 2011 жылдың 26 қазанында Елбасы Н.Назарбаевтың «Известия» газетінде жарияланған "Евразийский союз: от идеи к истории будущего" мақаласы әлемде үлкен резонанс тудырды. Бұл мақалада Елбасы М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетіндегі айтқан «еуразиялық» идеясына, Еуразиялық Экономикалық Одақ құру ұсыныстарына қайта тоқталып, бұл мәселелердің болашағы мен жақындағы міндеттеріне тоқталды. Мұнда Елбасы тағы да еріктілік пен экономикалық тұрғыда бірігудің негізгі принципіне тоқталады. «Ешқандай КСРО-ны қалпына келтіру емес, интеграциялық процестердің басты қозғаушы күші – абстрактылы геосаяси идеялар мен ұрандар емес, экономикалық мүдделер» – деді Елбасы [5]. Кейін 2011 жылдың 18 қарашасында Мәскеуде Еуразиялық экономикалық интеграциясы мен Еуразиялық экономикалық комиссиясы туралы келісімшарттың Декларациясына қол қойылды.

6. 2011 жылдың қазан айында өткен түркітілдес мемлекеттердің I Саммитінде Елбасы Н.Назарбаев түркітілдес мемлекеттер ынтымақтастығының басымдық беретін 3 іргетасын анықтап берді:

1. Түркі әлемінің бәріне ортақ ұлы түркі тұлғаларын насихаттап, ұлағаттау;

2. Инновациялық жобаларды бірлесе жасау және сауда-экономикалық бағытты күшейте отырып, тауар айналымын жоғары деңгейге жеткізу;

3. Діни-экстремистік топтарға қарсы бірлесе күресіп, ядролық қарудың таралуын болдырмау үшін барынша жұмылып күш салу.

Осындай негізгі басым бағыттар бойынша «Алматы» декларациясы қабылданғаны белгілі. Сөйтіп, бұл Саммит Түркі әлемі интеграциясының белсенді фазасына өткенін көрсетті.

Қазіргі таңда осындай кезеңдерді бастан өткізген Еуразиялық кеңістіктегі интеграциялық процестер өзінің жемісін берді. ТМД, ШОС, ОДКБ, ЕврАзЭС, ТЮРКСОЙ, Түркі академиясы, Кедендік Одақ құрылды. Ал Түркі Кеңесі шеңберінде Мемлекет басшыларының кеңесі, Сыртқы істер министрлерінің кеңесі, Ақсақалдар кеңесі, Түркітілдес елдердің Парламенттік Ассамблеясы, Жоғары лауазымды тұлғалар комитеті, Түркі Кеңесінің хатшылығы құрылған. Бұл құрылымдар өз құзыреттеріне сәйкес түркі интеграциясын ілгерілетуге жұмылдырылған. Бүгінгі таңға дейін Түркі Кеңесінің екі саммиті өткізілді. Біріншісі 2011 жылы Алматыда, ал екіншісі өткен жылы Бішкекте болды.

Қазақстан мен Түркітілдес Мемлекеттердің Ынтымақтастығы

Қазақстан бауырлас, көршілес Орталық Азия мемлекеттерімен тағдыры бір, өйткені алдында тұрған міндеттері мен қатерлері де ортақ деп түсінеді. Еліміздің күш-жігері Орталық Азияда өңірлік қауіпсіздікті нығайту, тең терезелі саясат, өзара тиімді және тату көршілік қатынастарды дамытуға бағытталған. Мұнда табысты экономикалық ынтымақтастықтың мәні ерекше маңызды, себебі тап осы ынтымақтастық өңіріміздегі күрделі әлеуметтік-экономикалық ахуалды жеңілдетуді мұрат етеді. Сонымен қатар тығыз экономикалық қатынастар Орталық Азияда қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз етудің негізін қалайды. Қазіргі кезеңде Қазақстан Орталық Азия бағытында бірқатар сыртқы саяси мақсаттар: аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, экологиялық, ғылыми-техникалық ықпалдстықты кеңейту, сауда-экономикалық байланыстарды дамыту, мәдени саладағы қатынастар сияқты маңызды мәселелерді көздейді. Сондай-ақ Орталық Азияда көлік-транзиттік әлеуетті дамыту, энергетикалық нарықты қалыптастыру, су-энергетикалық қорларды бірлесе пайдалану, әлемдік

экономикамен ықпалдастыққа түсу, орта және шағын кәсіпкерлікті дамыту, гуманитарлық байланыстарды нығайту назардан тыс қалып отырған жоқ. Өзекті мәселелердің бірі ретінде Орталық Азия мемлекеттерінің трансшекаралық өзендер суын бірлесе пайдаланудың ортақ шешімдеріне қол жеткізу және Арал теңізі маңайында экологиялық зардаптарды болдырмауды атауға болады.

Қазіргі кезеңде түркітілдес, бауырлас мемлекеттердің жер шарында алып жатқан территориясы мен халқының санын (мұның ішінде Ресей Федерациясындағы түркітілдес халықтар кірмеген) төменде келтірілген кестеден көруге болады (мәліметтер 2010 жылғы «Государство члены ОИК» жинағынан алынды):

№	Мемлекет атауы	Мемлекеттің жер аумағы (мың ш. км.)	Тұрғындар саны (млн. адам)
1	Әзірбайжан	86,6	8,922
2	Қазақстан	2 724,9	16,796
3	Қырғызстан	199,9	5,35
4	Түрікменстан	488,0	6,2
5	Өзбекстан	447,4	27,0
6	Түркия	814,6	71,3
	Барлығы	4 761,4	135 368,0

Бұл сандар әлемдік тұрғыдан алғанда түркітілдес мемлекеттердің маңызды геосаяси күшке айналып отырғандығын көрсетеді.

Қазақстан 2011 жылы Түркі Кеңесінің тұңғыш төрағасы болып сайланғаннан кейін бірқатар маңызды жұмыстарды жүзеге асырды. Жалпытүркі интеграциясын басты бағыт ретінде ұстанған Қазақстан түркітілдес мемлекеттер арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастықты нығайту үшін кедендік органдардың өзара ықпалдастығын арттыру, көліктасымал саласында кедергілерді жою және транзиттік әлеуетті арттыруға байланысты іс-шараларды қолға алуда. Экономиканың бірқатар саласында арнайы жұмыс топтары құрылды. Оның ішінде инвестициялық ынтымақтастық, орта және шағын кәсіпкерлікті қорғау, экономиканы әртараптандыру және көлікті дамыту, жұмыс топтарының кездесулері өткізіліп, нақтылы шаралар пысықталуда.

Нәтижесінде Қазақстан Республикасының Парламенті түркітілдес мемлекеттерімен халықаралық шарттардың ратификациясын қабылдады. Оның соңғы 20 жылдағы көрсеткіштері, яғни түркітілдес елдер мен шарт жасасқан уақыттары төмендегі кестеде бейнеленген [7,466]:

Елдер атауы	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	барлығы	
Әзірбайжан								3	3	5		1		1			2		1			16	
Қырғызстан		1		1		1		3	2	3			3	1	1	2	1		2		1		22
Түрікменстан						1			4	1			1	2						1			17
Өзбекстан			1		1			1	5	3			1	3			2						10
Түркия		1		1		1	1	2		1			2		1								10
Барлығы	-	2	1	2	1	3	1	9	14	13	-	1	7	7	2	2	5	-	3	1	1	75	

Бұл цифрлардан Қазақстанның бауырлас елдермен ынтымақтастығының қарқынды даму үрдісін көруге болады.

Қазақстанның Түркиямен екіжақты қарым-қатынастарының жаңа кезеңге көтерілуіне 2012 жылғы қазанның 11-і мен 12-сі аралығындағы Елбасымыздың Түркияға ресми сапары үлкен қарқын берді. Сапар барысында Елбасы Н.Назарбаев Түркия Президенті Абдуллах Гүлмен және осы елдің Премьер-Министрі Реджеп Тайып Ердоғанмен келіссөздер өткізіп, жоғары деңгейлі стратегиялық ынтымақтастық кеңесінің бірінші отырысына, сондай-ақ екіжақты бизнес-форумның жұмысына қатысты. Сапар барысында екі ел жетекшілерінің қамқорлығындағы «Жаңа синергия» бірлескен

экономикалық бағдарламасының 2012–2015 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары қабылданды. 2015 жылға қарай тауар айналымын 10 миллиард долларға дейін жеткізу жоспарланып отыр. Сонымен қатар айта кету керек, Елбасының Түркияға осы сапарындағы сөздерін кейбір ақпарат құралдарының дұрыс түсінбей келген тұстары да болды. Елбасы Стамбулда сөйлеген сөзінде еуразиялық интеграция моделін өзгерту туралы ештеңе айтқан жоқ еді. Бұны оның кейінгі қадамдарынан көруге болады. Біріншіден, Елбасын сынаушылар Қазақстанның сыртқы саясатының көп векторлы екенін ұмытады. Стамбулдағы Елбасының сөзін түсінудің кілті экономика мәселесінде жатқандығын аңғару қиын емес. Статистика бойынша, Қазақстанда тіркелген

занды тұлғалар жағынан Түркия екінші орын алады. Бірақ тауар айналымы тұрғысынан, мысалы, Түркия мен Қазақстан арасында 2011 жылғы көрсеткіш бойынша 3 млрд. доллар болса, Қазақстан мен Ресей арасындағы тауар айналымы 20 млрд. долларға жеткен [6]. Бұл сандардан Қазақстанмен екі арада Түркияның Ресейге қарағанда қанша есе артта қалғандығын көруге болады. Ендеше Елбасы бұл сөзінде экономикалық аспектіні, яғни түркі бизнесінің Қазақстанда белсенді жұмыс істеуі керек екендігіне баса көңіл аударып отырғандығын аңғару қиын емес.

Соңғы жылдары Түркия Республикасының сыртқы саясатында шығысқа, әсіресе Орталық Азия аймағына басымдық беруі байқалады. Еуропа, жалпы алғанда, интеграциялық процестерді қолдап келеді. Еуропа елдері дағдарысқа ұшырап жатса, Түркия даму, өсу жолында. Оған мынадай сандар дәлел бола алады: әлемдік банкінің есебі бойынша, 2009 - 2011 жылға дейінгі аралықта Түркия экономикасы 614,6 млрд. долларынан 775 млрд долларға өсті, ал жалпы ішкі өнім 8 және 9 пайыз көлемінде болса, еуропа елдерінің жалпы ішкі өнімі 2%-дан аспай келеді [7].

Өткен жылдан бастап, Түркияның сырқы саясатында ұстанатын басымдықтарында өзгерістер байқалады. Мысалы, 2012 жылдың желтоқсан айындағы Ресей Президентінің Анкараға сапарында Түркия өзінің Ресей, Қазақстан және Белоруссия мүшесі болып отырған Кедендік Одаққа кіруге ынтыласы бар екендігін білдірді. Сонымен қатар 2011 жылы берілген Түркияның өтіншісі өткен жылы болған ШЫҰ-ның онжылдық Саммитінде қанағаттандырылып, бақылаушы мәртебесін алуы Түркия Республикасының сыртқы саясатта шығысқа қарай басымдық беруін көруге болады.

Орталық Азия аймағында түркілік интеграцияны жүзеге асыруда маңызды орынды **Өзбекстан** алады. Өткен жылдың қыркүйек айында Ислам Каримовтің Қазақстанға келуі, ал желтоқсанда Қазақстан Республикасының Премьер-министрі С.Ахметовтің Өзбекстанға баруы, бұл екі ел арасындағы қатынастың жаңа қарқынмен дамуына мүмкіндік берді. Бұл сапарлардың барысында екі ел арасындағы инвестициялар, ауылшаруашылығы саласындағы, көлік-транзиттік әлеуетті тиімді пайдаланудағы жолдары қарастырылды. Сонымен қатар саяси ынтымақтастық, өңірлік қауіпсіздік, сауда-экономикалық қатынастар мен мәдени байланыстары тұрғысында да екі жақты ынтымақтастықтың тиімді жолдары анықталды. Қазірдің өзінде Өзбекстанда қазақстандық инвестициялардың қаты-

суымен 200-дей кәсіпорындар жұмыс істеуде.

Орталық Азия аймағында екі елдің де су-энергетикалық ресурстарын тиімді пайдаланудағы ынтыласы зор. Су-энергетикалық қорларды бірлесе тиімді пайдалану мәселесі тек екі елдің ғана емес, жалпы Орталық Азиядағы мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық даму ахуалына және экологиялық ортасына тікелей әсер ететін фактор болғандықтан, бұл мәселе аймақтық маңызға ие болып отыр.

Сонымен бірге екі ел арасындағы шекарааралық қатынас, аймақтық туризм, халықтық дипломатия, парламентаралық, Қазақ-өзбек іскерлер кеңесін құру, екі ел арасындағы миграция мәселесін реттеу, кейінгі кезде бізде көтеріліп жатқан латын графикасына көшу, экстремизмге қарсы бірге күресу, ауған мәселелерінде де екі елдің арасында ынтымақтасу қажеттілігі туындап отырғаны мәлім. Бұл мәселелерді шешуде жоғары деңгейде, мысалы, Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы жанындағы эксперттер клубы сияқты Қазақ-өзбек сарапшылар клубын ұйымдастыру, Президент жанындағы арнайы аналитикалық құрылымдардың жұмысын жүргізудің маңызы зор.

Қазақстан мен **Қырғызстан** елдерінің ежелден бергі байланыстары қазіргі таңда жоғарғы деңгейдегі тығыз экономикалық ынтымақтастықпен ерекшеленеді. Қырғызстан экономикасының бірқатар секторларында қазақстандық капиталдың қатысуымен 400-ден аса бірлескен кәсіпорын болса, елімізде қырғыз капиталының қатысуымен 250-ден аса кәсіпорын жұмыс істейді. Сондай-ақ екі ел арасында белсенді саяси және мәдени диалогтер жүзеге асуда.

Қазақстан мен **Түрікменстанның** екі жақты үкіметаралық келіссөздерінде көлік және коммуникациялар, отын-энергетика, банк секторында және ауылшаруашылығы мен инвестициялар құю салаларында үлкен мүмкіндіктердің бар екендігі анықталып, ынтымақтастықтың сапалық тұрғыдан жаңа белесіне көтерілу көзделуде. Сонымен қатар екі елдің көлік және коммуникациялар саласында өзара ықпалдасу мүмкіндіктері зор болып отыр. Қазіргі кездің өзінде Қазақстанның Өзен, Түрікменстанның Гызылгая–Берекет–Этрек және Иранның Горган бағыты бойынша теміржол желісін салу аяқталып қалды.

Түркі елдерінің Каспийден батысқа қарай аймағындағы маңызды әріптесі – **Әзірбайжан** халықаралық және аймақтық ұйымдарда белсенді мүше. Ол елдің саясатының көптеген халықаралық көкейкесті мәселелерінде Түркия мен Қазақстан ұстанымдарына сәйкес келуі екіжақты қатынастар-

дың табысты дамытылуына септігін тигізеді. Әсіресе Әзірбайжанның Каспий теңізі мәселесіндегі ұстанымы біздің елдің бағытымен сәйкес келуі аса маңызды. Әлемдік нарыққа транскаспий бағытымен Қазақстан мұнайы мен астығының тасымалдануы, мұнай-газ саласында бірлескен ірі жобалардың жүзеге асырылуы екі елдің түркітілдес мемлекеттерінің ынтымақтастығын нығайтуға қосқан салмақты үлесі болып табылады.

Қазақстан түркітілдес елдермен ынтымақтасудағы маңызды бір құралы ретінде халықаралық ұйымдармен белсенді тығыз байланыста жұмыс істеу деп есептейді. Мысалы, ЮНЕСКО Қазақстанның ұсынысы бойынша, 2013 жылдан бастап, 2022 жылға дейінгі аралықты «Мәдениеттер жақындасуының халықаралық онжылдығы» деп жариялады. Осыған орай, түркі халықтарының, оның ішінде, қазақ халқының әлемдік мәдениетке қосқан орнын айқындап, үлесін насихаттауға Қазақстанның тиісті органдары айналысуда.

Түркітілдес елдердің ортақ тіл мәселесі – көп уақытты талап ететін күрделі мәселе. Қазіргі кезеңдегі өзекті міндет латынның негізінде ортақ әліпби жасап шығару қажет. Елбасы Н.Назарбаев атап көрсеткендей, Қазақстанға да Әзірбайжан, Түрікменстан және Өзбекстан сияқты кириллица әліпбиінен латынға ауысу қажет. Бұл түркі халықтарының рухани тұрғыдан ынтымақтасуының маңызды сатысы болмақ. Сонымен бірге ортақ ақпараттық кеңістіктің жоқтығы себепті түркі халықтары бір-бірімен тығыз байланыса алмай отыр. Осыған орай, түркі халықтары мен мемлекеттерін жаһандану жағдайында біріктіретін ортақ кеңістік: идеологиялық, тарихи, материалдық және рухани мәдениет негізінде қалыптасуы қажет. Жетіспей жатқан нәрсе – ортақ ақпараттық-идеологиялық құрал, яғни ортақ теле-радио арналар желісінің жоқтығы. «Алма ТВ» желісінде Қазақстан аумағында Түркия, Әзірбайжан мен Татарстанның бірнеше арнасы тарайды. Алайда

Орталық Азия аумағында ортақ ақпараттық кеңістік орнатып, онда ынтымақтастық идеяларының насихатталуы өзекті болып отыр. Тіпті кейде кабельдік желілерде түркі арналары көбеюдің орнына азайып бара жатқандай. Мәселен, 2009 жылдың желтоқсан айында «Түрксой» ұйымының бастамасымен құрылып, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Түркия, Әзірбайжан, Түрікменстан, сондай-ақ Татарстан, Башқұртстан т.б. түркітілдес елдер аумағында таралуы тиіс «ТМВ tv» түркі музыкасының арнасы болатын. Өкінішке қарай, бұл жоба «Алма ТВ» желісінен алынып тасталды. Жалпы бүгінгі таңда 180 миллионға жуық халқы бар түркі әлемінің ортақ БАҚ-тың болуы – кезек күттірмейтін міндет. Бұл мәселелердің шешілуі, яғни түркі халықтарының рухани, мәдени және тілдік туыстығы тиімді де сенімді экономикалық ынтымақтастыққа алып келуі тиіс.

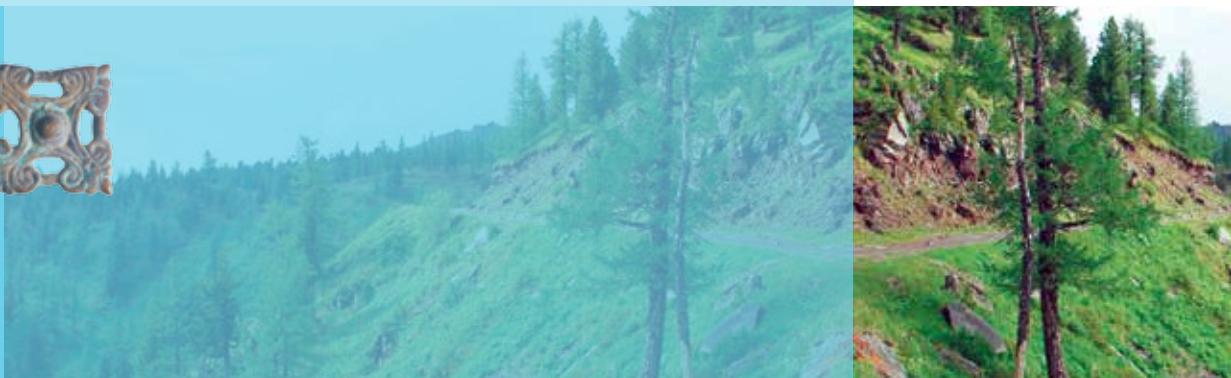
Сонымен, қазіргі жаһандану дәуірінде бауырлас түркітілдес мемлекеттердің ынтымақтастығы мен Еуразиялық Одақты қолдау және іс жүзінде оған белсенді атсалысу – Еуразия кеңістігіндегі халықаралық қатынастар мен елдер арасындағы ынтымақтастықты нығайтуға пәрменді ықпалын тигізуі сөзсіз. Бұл істердің жүзеге асуында Қазақстан Республикасы Президенті Н.Назарбаевтың рөлі зор. Әлемнің геосаяси архитектурасының болашағын көрегендікпен болжай отырып, Елбасы Еуразиялық Одақ құру идеясымен бірге түркітілдес мемлекеттердің бірлігі мен ынтымақтастығын нығайтуға ұйтқы болуда.

Түркітілдес елдер осы тұрғыдан тығыз ынтымақтастық орнататын болса, дүниежүзілік геосаяси және геэкономикалық үдерістерге ықпал ете алатындай зор күшке айналатыны сөзсіз. Сондықтан Еуразиялық кеңістіктегі зиялы қауым, мемлекет және қоғам қайраткерлері бірлесе отырып, түркі тұтастығы мен еуразияшылықтың идеяларын қазіргі кезеңге сай дамыту және іске асыруда белсене атсалысуы – қазіргі таңдағы абыройлы міндет.

Әдебиеттер

1. Гумилев Л.Н. Древняя Русь и Великая степь. – М., 1992. – С. 302
2. Байменше С. Халықтың тарихқа қосқан үлесі оның санына байланысты болмайды // Егеменді Қазақстан. – 2008. – 18 қараша.
3. Өзбекұлы С., Байгелова Н. Қарқаралы петициясы және Қазақстан конституционализмінің дамуы. – Алматы, 2007.
4. МК в Казахстане. – 2011. – 20 декабрь.
5. Известия-Казахстан. – 2011. – 26 октябрь.
6. Литер. – 2013. – 20 ақпан.
7. Ыдырысов К. Түркі бірлігі қағидасынан түркітілдес елдер ынтымақтастығына // Түркі әлемі: тарих және қазіргі заман // Халықаралық Түркітану симпозиумы мақалалар жинағы. – Астана, 2011.

Қайырбек КЕМЕҢГЕР (Астана/Қазақстан)

Түркі академиясы ғылым бөлімінің меңгерушісі, филология ғылымдарының кандидаты, доцент

Kaiyrbek KEMENGER (Astana/Kazakhstan)

Head of the Scientific Department of the Turkic Academy, Candidate of Philology, Associate Professor

АСТАНА 2012 – ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ МӘДЕНИ АСТАНАСЫ

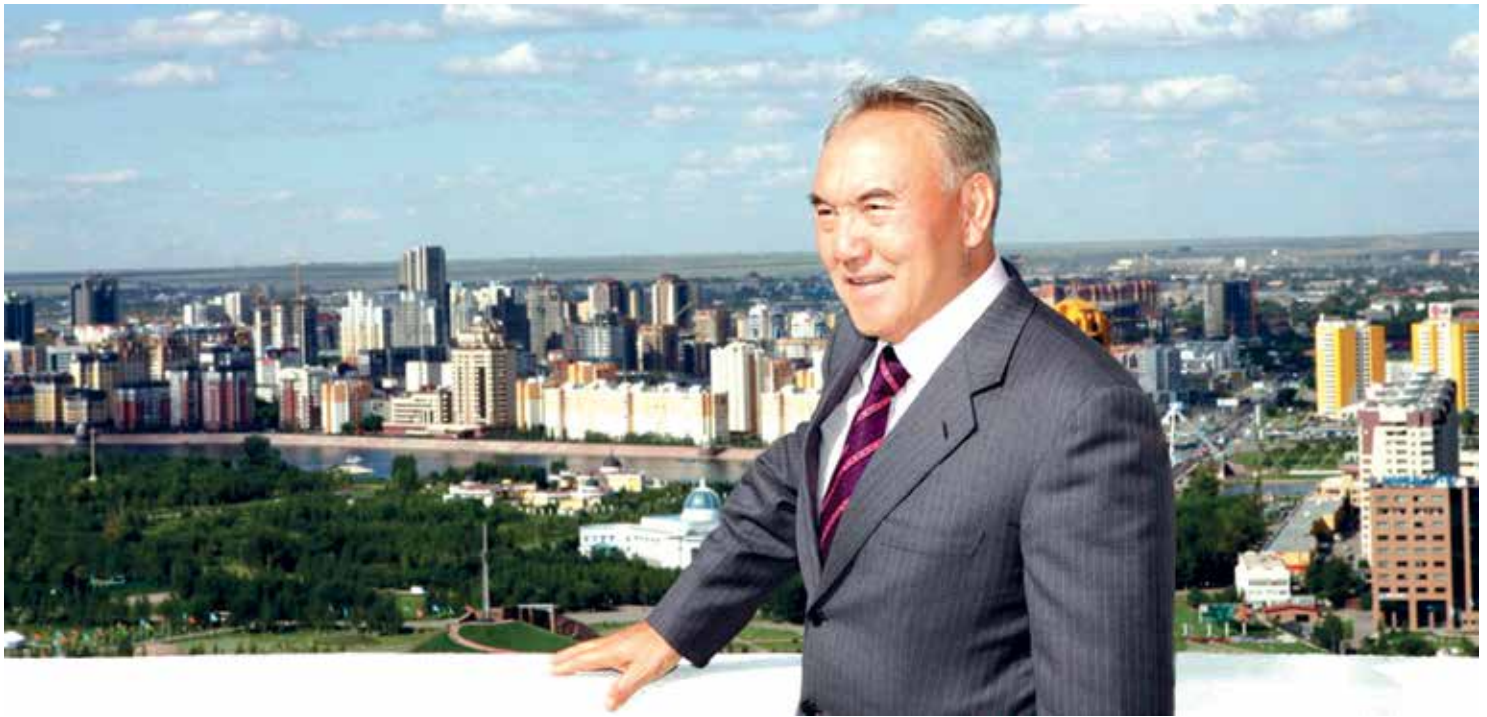
Мақалада «Түркі әлемінің мәдени астанасы» деген мәртебелі атақтың берілу жайы, оған алғашқы болып 2012 жылы иелік еткен Қазақстан елордасының тарихы баяндалады. Аталған жыл аясында Астана қаласында және Қазақстанда өткен мәдени, ғылыми, танымдық іс-шаралардың тағылымдық сипаты айтылады. Түркі дүниесін рухани біріктіре түсетін халықаралық үлкен жобаның ашылуы, жыл бойындағы өту барысы, қорытынды фестивалі туралы мәліметтер беріліп, осы игі шараға байланысты көрнекті мемлекет және қоғам қайраткерлерінің тілек-пікірлері келтіріледі.

The article states about the history of the capital of Kazakhstan which was honored as the first cultural capital of the Turkic world in 2012. Moreover, it deals with cultural, scientific, educational events that took place in Astana and in other cities of Kazakhstan during that period. The opening ceremony of international project that strengthens the spiritual ties of the Turkic World, activities that were hold, views and suggestions of prominent statesmen and public figures are described.

Кешегі тарихы бір, бүгінгі тілегі ортақ түркілердің ХХІ ғасырда этнос ретінде қайта жаңғыру дәуірін әлем жұртшылығы байқап отыр. Түркі этносының қайта түлеуіне бірнеше жағдайлар себеп болды. Соның ішінде, сөз жоқ, тәуелсіздікке қол жеткізген жаңа түркі мемлекеттерінің әлемдік сахнада дербес саяси елге айналып, экономикасы күшейіп, халқының мәдени-әлеуметтік тұрмысы жақсара түскендігі бұл үдеріске үлкен серпін берді.

Соңғы жылдарда түркі этносының басын біріктіретін саяси, экономикалық, мәдени, ғылыми, ағартушылық т.б. халықаралық ұйымдар мен мекемелер арта түсіп, осы бағыттағы ғылыми конференциялар, семинарлар, әртүрлі халықаралық жиындар жиі ұйымдастырылуда. Оның бәрін түркі

этностының ішкі сұранысынан туындап отырған қажеттілік деп түсінгеніміз абзал. Түркі дүниесінің басын біріктіретін осындай айтулы және маңызды интеграциялық жобаның бірі – түркі әлемінің мәдени астанасы ретінде жеке қаланы белгілеу жобасы. Түркі халықтарын бір-біріне рухани жақындастыратын, туыстығын арттыратын, өзара қарым-қатынастарын күшейтетін түрлі іс-шаралардың ішінде түркі дүниесіндегі бір қаланың түркі әлемінің мәдени астанасы ретінде өткізілетін шараның маңызы зор әрі ұрпақ үшін берері мол.

2010 жылы Стамбулда өткен Түркітілдес мемлекет басшыларының мерейлі оныншы саммитінде түркі дүниесін рухани біріктіре түсетін бірнеше маңызды шешімдерге қол жеткізілді. Солардың ішінде түркі дүниесінің жыл сайын мәдени астанасын бекіту туралы шешім де болды. Осылайша, 2012 жылы тұңғыш рет Астана қаласы осы мәртебелі атаққа иеленді. Түркі мемлекет басшыларының қолдауымен ежелгі түркілік мәдениетті мейлінше мол сақтай білген әрі түркі дүниесінің қара шаңырағы саналатын Қазақ елінің жас елордасы бірауыздан түркі дүниесінің мәдени астанасы болып бекітілді.

Түркі халықтарының мәдени құндылықтарын насихаттайтын халықаралық Түрксой ұйымының ұсынысын Қазақ елінің Президенті Н.Назарбаев мақұлдағаннан кейін Астана – түркі әлемінің мәдени астанасына айналды. Түркі дүниесінің рухани тұтасуына, дамуына айрықша мән беретін Қазақ-

стан Президенті «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына арналған жыл сайынғы дәстүрлі Жолдауында: «2012 жылы Астана ТМД мен түркі әлемінің мәдени астанасы болып табылады. Осы шараларды лайықты өткізу керек», – деп атады.

Нұрсұлтан Назарбаевтың Астана қаласын түркі әлемінің мәдени астанасы ретінде бекітуінің тарихи, мәдени, географиялық, тіпті саяси-экономикалық себептері бар деп санаймыз. Бауырлас түркі мемлекеттерінің, өзге де түркі аймақтарының тарихи орнын, бүгінгі әлемдегі бағасын еш төмендетпей, біз осы жерде Қазақстанның, оның жаңадан салынып жатқан Астанасының түркі әлеміндегі, қала берді дүниежүзіндегі мәртебесін айрықша атап өткіміз келеді.

Астана қаласын салу идеясын ойға алған Н.Назарбаев бұл шаһардың аз уақыт ішінде жалғыз Қазақстанның ғана емес, күллі түркі жұртының мақтанышына айналады деп сенді. Ақиқаты сол, бүгінгі таңда Қазақ елінің астанасы туысқан түркі тамырынан өрбитін қазақпен бауырлас барша түркілердің зор мерейіне айналды. Біз бұл жайтты Астанаға келген қонақтардың жылы лебізінен және өзіміз шетелге шыққанда анық байқаймыз.

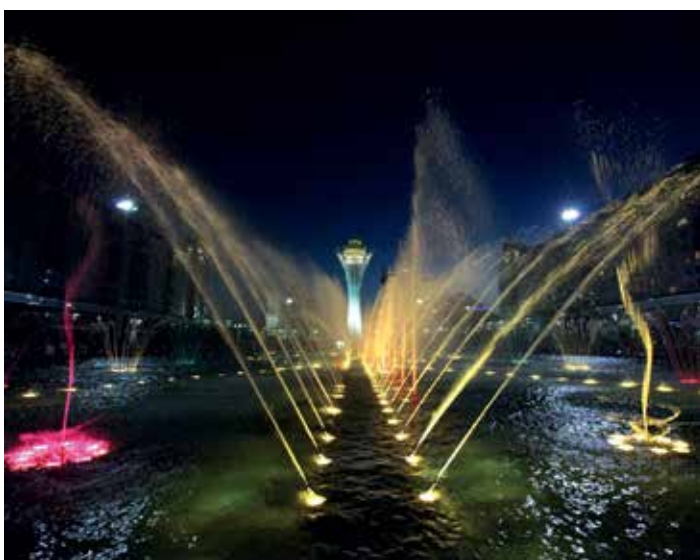
Астана қаласы – Байкалдан Балқанға дейінгі аралықты алып жатқан түркі дүниесінің географиялық орталығы. Шығысында – алтай, хакас, тыва, шор, якут; солтүстігінде – Сібірдегі түркі халықтары; батысында – башқұрт, татар, чуваш, гагауыз, анадолы

түріктері; оңтүстігінде – қырғыз, өзбек, түрікмен, ұйғыр т.б. түркі халықтары. Бәрі-бәрі ынтымағы мен бірлігі жарасқан, берекесі мен бақуатты тірлігі келіскен қазақ ұлтының атақонысы, күллі түркі жұртының қарашаңырағы саналатын Қазақстанды айнала қоршап жатыр. Әрине, бүгінгі заманда бір ұлт бір аймақта ғана өмір сүре алады, басқа өлкеде тіршілік етпейді дей алмаймыз. Өзіміздің қазақ ағайындарымыз жер әлемнің түкпір-түкпіріне тарыдай шашылып кеткенін де жақсы білеміз. Бірақ әркім үшін, ол қайда жүрсе де, туған жер, Отан деген түсінік болады. Бізді өмірге әкелген анамыз жалғыз болса, туған жер де сондай қымбат әрі жалғыз болады. Сондықтан қазақ үшін қашанда бәрінен қымбат, бәрінен ыстық жер – Қазақстан болып қалатыны шындық.

Қазақстанның түркі дүниесінің ортасында орналасуы – оның тағдыры. Біздер тарихи ұлы миссияның маңызы мен мағынасын жете түсініп, сол ақиқаттан туындайтын тағдырлы шешімдердің өзіміз үшін, ұрпағымыз үшін, түркі дүниесі, қала берді адамзат үшін пайдасын анық түсінуге тиістіміз. Астанасының гүлденуі – тәуелсіз Қазақ елінің жарқын дамуының айғағы. Астана мен Қазақстанның дамуы – әлемдік деңгейде түркі этносының, түркі дүниесінің қайта оянып түлеуі. Бұл жайтты бүгін дүниежүзі мойындап отыр. Бір кезде Кеңес Одағының бір аймағы ретінде ғана өмір сүріп келген Қазақстан бұл күні өзінің қарқынды дамуымен болашаққа үлкен қадам жасады. Қазақстанды таныған әлем қауымдастығы осы мемлекеттің титулдық ұлтын – қазақты, оның кешегісі мен бүгінін, қазақпен бірге туысқан түркі бұтағынан өрбіген күллі түркі жұртын жақын білетін болды.

Жаңа Астананың салынып жатқанына небәрі он бес жыл ғана болды. Алайда осындай қысқа мерзім ішінде қала халқы үш есеге дейін ұлғайып, бүгін сегіз жүз мыңға жетіп отыр. Тарихта аз уақыт аралығында бірде-бір елдің астанасы халқының саны жағынан осылайша күрт өсіп көрмеді. Екіншіден, Астананың салынуына дүниежүзінің танымал сәулетшілері мен инженерлері тартылды. Олар өздерінің ең керемет идеяларын осы жерде жүзеге асырып жатыр. Соның арқасында қаланың символына айналған көптеген ғимараттар бой көтерді. Дала төсінде көшпелі мәдениет кешкен ата-бабаларымыздың ұлы армандарын Астанадағы үйлер мен ғимараттар жүзеге асырды. Үшіншіден, әлемнің ең жас астанасы, түркі дүниесінің жарық жұлдызындай Қазақ елінің елордасында саяси-

әкімшілік үйлер ғана салынған жоқ. Президенттің ұйғарымымен қалада саяси-әкімшілік мекемелермен бірге мәдени ошақтар, ғылым, білім, руханият орталықтары, ойын-сауық кешендер, қала халқы демалатын парктер, скверлер салынды. Олар: қала символы «Бәйтерек» монументі, әлемде теңдесі жоқ «Хан шатыр» сауда және ойын-сауық кешені, «Бейбітшілік және келісім сарайы», Орталық Азиядағы ең үлкен мешіт «Әзірет Сұлтан мешіті» мен ең үлкен опера және балет театры «Астана Опера театры», ғажайып «Астана Арена» стадионы мен «Думан» ойын-сауық кешені, «Сарыарқа» республикалық велотрегі, «Алау» мұзайдыны сарайы т.б. Осы мәдени, рухани, спорттық орталықтар бүгінде Астана тұрғындары мен қала қонақтарының игілігіне жұмыс істеп жатыр.

Аяулы армандардың жүзеге асатын жері, жарқын болашақтың символындай ертегі шаһар Астанада 2012 жылы түркі дүниесін әлемге танытатын мәдени, ағартушылық, ғылыми, спорттық т.б көптеген шаралар өтті.

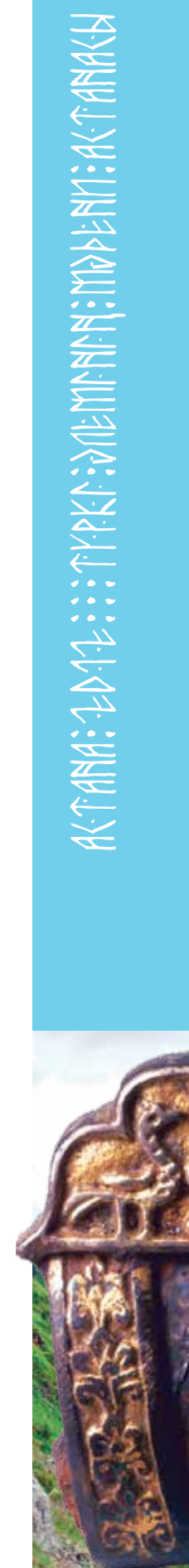
2012 жылдың 24 ақпанында Бейбітшілік және келісім сарайында «Астана – түркі әлемінің мәдени астанасы» жылының ашылуына арналған салтанатты фестиваль өтті. Айтулы шараға Қазақстан, Түркия, Әзірбайжан, Солтүстік Кипр мемлекеттерінің мәдениет министрлері, Башқұртстан Республикасы Премьер-министрінің орынбасары, Түркі Кеңесі, Түрксой, ТүркПА, Түркі академиясының басшылары және басқа да арнайы өкілдер қатысты.

Жиналған жұртшылық алдында Қазақ елінің Мәдениет және ақпарат экс-министрі Дархан Мыңбай: «Еуразия төріндегі әсем Астана бірте-бірте әлем қауымдастығы көз алдында іргелі орталықтардың біріне айналып келеді. Бүгінгі «Астана – түркі әлемінің мәдени астанасы» жылының ашылуы салтанатына арналған мәдени шара барша түркітілдес мемлекеттердің рухани дамуына соны серпін беретіні сөзсіз. Осы жылдың аясында биылғы Наурыз мерекесін тойлау, суретшілер кездесуін ұйымдастыру, Қазақстандағы Әзірбайжанның мәдени күндерін өткізу сияқты жалпы түркі мәдениетін дәріптейтін бірқатар мәдени жобаларды жүзеге асыратын боламыз. Біздің бүгінгі мәдени шарамыз ерекше бір жағдайда өтуде. Алтайдан Ақ теңізге, Сібірден Парсы шығанағына дейінгі ұлан байтақ Еуразия кеңістігін жайлап жатқан біздің туыстас елдеріміз, бауырлас халықтарымыз жаһандық деңгейдегі әртүрлі істерге белсене араласып, маңызды халықаралық және өңірлік ұйымдардың тізгіндерін қолға ұстап келеді», – деді.

Жылдың ашылу салтанатына арналған фестивальге түркі дүниесінің түкпір-түкпірінен барлығы екі жүз елуге жуық қонақ келді. Алғашқы болып сахнада «Наз» мемлекеттік би театры мен «Керулен» фольклорлық ансамблі және «Сақ» этнографиялық тобы «Ұлы бөрілер перзенттері» атты тарихи маңызы терең, көркемдік қуаты күшті композицияны орындады. Қазақстанның өнер шеберлері: халық әртісі Роза Рымбаева, халықаралық конкурстардың лауреаттары Қыдырәлі Болманов пен Қарақат Әбілдина, «Ұлытау» тобы, сонымен қатар, Әзірбайжан, Түркия, Қырғызстан, Татарстан, Башқұртстан, Хакасия және Гагаузиялардың танымал фольклорлық ұжымдары мен жеке орындаушылары өнерлерін ұсынды. Жүз елуден аса өнер мен мәдениет қайраткерлері бір сахна төріне көтеріліп, бірлесіп ән шырқады, қол ұстасып би биледі. Сөйтіп, олар жүрек лүпілдерінің бір екендігін, ниет-тілектерінің ортақ екендігін көрсетті.

Астананың түркі әлемінің мәдени астанасы болуына байланысты Республикамыздың әр аймағында жылдың соңына дейін елуден аса маңызды шаралар өтті. Олардың ішінде: «Астана аясындағы мыңжылдықтар» атты көшпенділер өркениетінің фестивалі, түркітілдес елдердің шығармашылық ұжымдарының халықаралық фестивалі, Түркі академиясы ғылыми басылымдарының таныстырылымы, суретшілер Бақытжан Әріпов пен Руслан Жүнісәлиевтің «Өнердегі достық көкжиегі» атты сурет көрмесі, «Жаңа мыңжылдықтың жаңа Астанасы» атты фотосуретшілердің халықаралық көрмесі, «Астана – түркі әлемінің мәдени астанасы» атты кітап-иллюстрациялық көрмесі, халықаралық «Опералия – 2012» фестивалі, «Түркі әлемі» атты көрме, «Нұрын шашқан Астана» атты салтанатты кеш, «Түркі халықтары мәдениеттерінің үнқатысуы: тарих және бүгінгі заман» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция, «Рухани-мәдени құндылықтар – бірліктің негізі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік семинар, эстрадалық әндер фестивалі және т.б. іс-шараларды атап өтуімізге болады. Олардың бірінде түркі дүниесінің өнер жұлдыздары шығармашылық концерттер арқылы туысқан халықтар арасында достық көпірін нығайтса, бірінде ғалымдар түркілердің бай материалдық және рухани құндылықтарын, терең тарихын бүгінгі күннің мүддесі тұрғысынан ғылым тілімен саралады.

Ел есінде қалған шараның бірі 29 маусымда Алматы қаласында Қазақстан Республикасы Ұлттық кітапханасында өтті. Онда «Астана – түркі әлемінің

мәдени астанасы» атты кітап-иллюстрациялық көрме ұйымдастырылды. Көрмеге екі мыңға жуық қазақ және түркі тілдерінде басылымдар қойылып, олар түркі этносының өткені мен бүгінінен сыр шертті. Шара түркі әлемінің рухани байлығын зерттеу және түркі халықтары арасында рухани, ғылыми, мәдени-гуманитарлық қарым-қатынастарды нығайту мақсатында ұйымдастырылды. Көрме төрт үлкен бөлімнен тұрды. Олар: «Астана – түркі әлемінің мәдени астанасы», «Ұлы дала мәдениеті», «Түркітілдес мемлекеттердің дамуы және жаңа белестері. Өнері мен мәдениеті», «Алматы қаласында 2012 жыл – мәдениетті қолдау жылы». Бірінші бөлімде Қазақ елі Президентінің «Без правых и левых», «Тәуелсіздіктің 5 жылы», «На пороге XXI века», «Ғасырлар тоғысында», «В сердце Евразии», «Қазақстандық жол», «Сындарлы он жыл» және т.б. кітаптары және елордамыз жайындағы еңбектер орын алды. Екінші бөлімге түркі этносының өткені мен бүгіні жайында ғылыми-танымдық, ақпараттық еңбектер, көркем кітаптар қойылды. Үшінші бөлімге түркі тілдеріндегі көркем, ғылыми кітаптар орналасты. Төртінші бөлім Алматы шаһарына арналды.

30 қараша күні Бейбітшілік және келісім сарайында «Астана – түркі әлемінің мәдени астанасы жылы» шарасының аяқталуына арналған «Нұрын шашқан Астана» атты халықаралық салтанатты кеш өтті. Фестивальде Астана қаласының әкімі Иманғали Тасмағамбетов түркі мәдениетінің ауыспалы киелі жәдігерін ресми түрде Ескішаһар қаласының басшысы Қадыр Кочдемир мырзаға табыстады. Сөйтіп, қазақ жерінде өз мәресіне жеткен мәдени көш атажұрттан Анадолы жеріне жол тартты. Осылайша Түркияның Ескішаһар қаласы «Түркі дүниесінің мәдени астанасы» мәртебелі атақты өз қолына алды.

«Рухани құндылық пен мәдени тұғырлықсыз үлкен өркениетті орнату мүмкін емес». Бұл сөзді Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев осыдан жиырма жыл бұрын, Тәуелсіздік таңы атқан шақта айтқан еді. Осы күні сол өркениетіміз төрімізге озған, жерімізге қонған, рухымыз биік, иманымыз серік ел болдық. Міне, соның арқасында 2012 жылы Астана – түркі мәдениеті дүниесінің бас қаласы атанып, оны абыройлы атқарып шықты. Сол үлкен құрмет біздің түрік бауырларымызға, Ескішаһар қаласына бұйырып отыр», – деп, сөйледі қала әкімі Иманғали Тасмағамбетов.

Өз кезегінде Ескішаһар қаласының губернаторы Қадыр Кочдемир: «2013 жылы Ескішаһар түркі әлемінің мәдени астанасы атанды. Осындай шаралардың арқасында түркі әлемі бүгінгі күнге дейін өзінің мәдениетін сақтап қалды. Ең басты мақсат – біздің халқымыздың бірлігін сақтау. Тек біріккен жағдайда ғана біз мәдениетімізді сақтап, нығайта түсеміз», – деп атап өтті. «Бұл жиын – мәдени байланыс жолындағы үлкен мүмкіндіктер және бауырлас елдердің жақындасуына тағы бір қадам. Биылғы жылғы маңызды іс-шаралар Астанада, келесі жылы Түркияда өтпек», – деді ортақ мәдени мұраны сақтау қажеттігін атаған Түркия Республикасының Туризм және мәдениет министрі Эртугрул Гюнай.

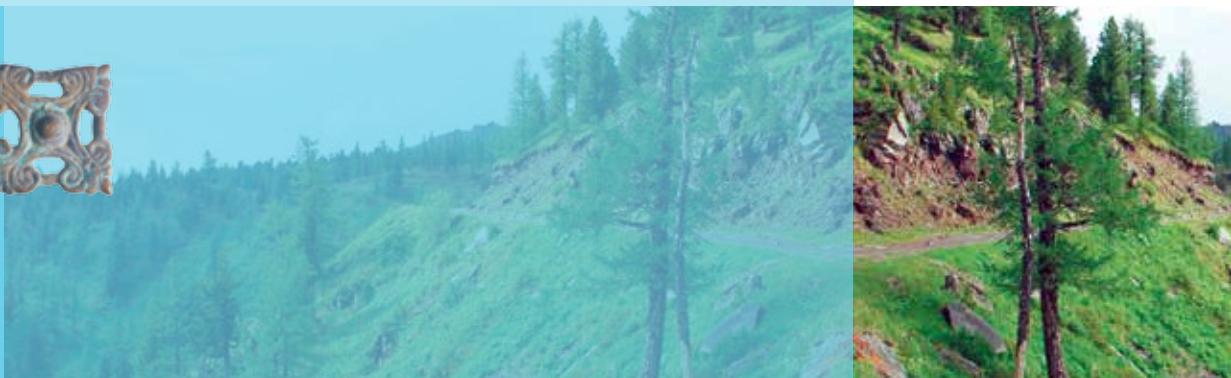
Осынау ғажайып шараның басталуына мұрындық болған халықаралық Түрксой ұйымының Бас хатшысы Дүйсен Қасейінов Ескішаһардың түркі

әлемінің астанасы болу себебін былай түсіндірді: «Ол – соңғы жылдары әлеуметтік-мәдени жағынан қарқынды дамып келе жатқан қала. Атының өзі көп жәйтті аңғартып тұрғандай, жалпы аталуы түбі бір түркінің бәріне бірдей ұғынықты болғандықтан, мұндағы рухани құндылықтан әркім де өзінің бастапқы тамырына ортақ тұстарды табарына кәміл сенемін. Түркі мәдениетінің орталығы саналатын шаһардың екінші бір қыры – жергілікті халық Юнус Емренің елі ретінде аса құрмет тұтады».

Астананың дамығаны – Қазақстанның дамығаны. Ал Қазақстанның дамығаны – түркі әлемінің жаңғырғаны. Бұл ақиқатты бүгінде дос та, бауырлас та мойындап жатыр. 2012 жылы Астана қаласы – түркі әлемінің мәдени астанасы деп жарияланғаны көп жәйтті аңғартты. Сондай-ақ бұл саяси маңызы терең, мәдени, рухани берері мол шешім тұтас түркі дүниесінің басын одан әрі біріктіруге өз үлесін қосты.

** фотосуреттер Түркі академиясының қорынан және Астана қаласының ресми сайтынан алынды:
<http://www.astana.kz>.*

Ержан ҚУАНЫШБАЕВ (Астана/Қазақстан)

*Филология ғылымдарының кандидаты, Түркі академиясының аға ғылыми қызметкері.
Негізгі зерттеу бағыттары – салыстырмалы түркі тілдері тарихы, қыпшақ тілдері.*

Erjan KUANISHBAYEV (Astana/Kazakhstan)

Dr. Erjan Kuanishbayev is Senior Researcher of the Turkic Academy. The main area of his research is a comparative study of the Turkic languages' history and the Kypchak languages.

ESKİŞEHİR 2013 TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTİ

Ескішехір қаласы 2013 жылы «Түркі әлемінің мәдени астанасы» болып таңдалды. Осыған орай, мақалада Түркия Республикасы басшылығының жасаған іс-шаралары мен жобалары жайлы деректер беріледі. Сондай-ақ Ескішехірдің географиялық, экономикалық, мәдени, саяси жағдайларымен бірге Түркі әлеміндегі орны кеңінен тарқатылып баяндалады. Ескішехір қаласының тарихи ерекшеліктері мен туристік орындары туралы жалпы мәлімет беріледі.

Eskishehir City is defined as the Capital of the Turkic world 2013. In connection with this, the events and the projects of the governing body of the Turkish Republic, timed to this event, are presented in the paper. The paper expounds geographical, economic, cultural, political positions of Eskishehir City and its place in the Turkic world. It also gives a general information about historical and tourist sightseeings of Eskishehir City.

eskişehir 2013

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BASKENTİ

2010 yılında İstanbul'da düzenlenen "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları 10. Zirve Toplantısı» sırasında TÜRKSOY tarafından önerilen "Türk Dünyası Kültür Başkenti" uygulaması oy birliği ile kabul edilmiştir.

Bu karar doğrultusunda 2011 yılında "Astana 2012 Türk Dünyası Kültür Başkenti" seçilerek yürürlüğe girmiş ve 2013 yılı için Türk Dünyası Kültür Başkenti olarak Eskişehir seçilmiştir.

2012 yılında Türk Dünyası Kültür Başkenti olan Astana kendi görevini hakkıyla yaptıktan sonra 24 Şubat 2012 Açılış Galası ile başlattığı etkinliklerini, 30 Kasım 2012 Kapanış Töreni ile Türk Dünyası Kültür Başkenti bayrağını Eskişehir'e devretti. Kazakistan/Astana şehriden 2012 senesi bayrağı teslim alan

Türkiye/Eskişehir şehri 2013 yılında da Tataristan'ın başkenti Kazan'a devredecektir.

Türk dili konuşan halklar ve ülkeler arasında dostane ilişkiler kurarak, ortak Türk kültürünü, dilini, tarihini, sanatını, gelenek ve göreneklerini araştırarak ortaya çıkarmak, geliştirmek, korumak, gelecek kuşaklara aktarmak ve kalıcı kılmak.

Bilimsel, kültürel, sanatsal araştırma, inceleme ve etkinlikler yaparak, kültürel birliği ve dayanışmayı sağlamaya çalışırken dünya barışına, uygarlığına, bilime ve sanata katkıda bulunmak.

Türk kültürünün sevgi, hoşgörü ve akılcılık ilkelere dayandığının bilinci içinde, Türk kültürünün uluslararası düzeyde benimsenmesine, yaygınlaştırılmasına çalışmak, bu yolda uygarlığa, dünya barışına ve insan haklarına hizmet etmek.

Türk dünyası halklarının ortak geçmişini, tarihini, dil ve edebiyatını, kültür ve sanatını bir bütün halinde ele alan bilimsel araştırmaları güçlendirmek.

Ulusal tarihi, ana dili, edebiyatı, kültür ve sanatı, gelenek ve görenekleri gelecek kuşaklara aktarmak için ortam hazırlamak.

Uluslararası ilişkilerde yeni dengelerin kurulmasını göz önüne alarak, bölge ve dünya çapında yeni kültürel yapılaşmayı desteklemek amacıyla Türk Dünyası Kültür Başkentliği oluşturuldu.

2013 senesi Türk Dünyası Kültür Başkenti olarak Türkiye, Eskişehir şehri seçilmesinden dolayı devlet önemli düzenlemeler ile kararlar aldı.

Eskişehir'i 2013 yılı Türk Dünyası Kültür Başkenti olarak hazırlamak. Bu amaçla 2013 yılında yapılacak etkinlikleri planlamak ve yönetmek. Kamu ve sivil kurum ve kuruluşların yapacakları çalışmalarda koordinasyonu sağlamak üzere, «ESKİŞEHİR 2013 TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTİ HAKKINDA KANUN» 6303 Sayılı Kanunda yer alan düzenlemeler dışında özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliği haiz ve merkezi Eskişehir'de olan Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı kurulmuştur.

Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı; Koordinasyon Kurulu, Danışma Kurulu, Yönetim Kurulu ve Genel Sekreterlikten oluşur.

3/5/2012 tarihli ve 6303 sayılı Kanun ile kurulan Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı organlarının teşkili ile çalışma usul ve esasları hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı 5 Ağustos 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanması ile yürürlüğe giren karar ile ajans, resmen tüzel kişiliği kazanmış olmasının yanında icrai, idari ve mali özerkliğe de kavuştu.

Bu çalışmalar genelinde özel olarak “Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Logosu” hazırlandı:

“Kırmızı renk» Türk bayrağına,

“Turkuaz renk» Türk Dünyası’na,

“Hilal ve Yıldız” geleneksel Türk Devlet Sembolü olmasına, çoklu parçaların bütünü oluşturması Türk Dünyası’nın biraraya gelmesine atıfta bulunmuştur.

Logo altındaki Eskişehir 2013 yazısı özel bir kaligrafi olarak hazırlanmış ve logoyu tamamlamıştır.

Bu sene Eskişehir, hem Türk Dünyası Kültür Başkenti hem UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti olarak seçildi.

Eskişehir’in 2013 yılı Türk Dünyası Kültür Başkenti ve UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti olması dolayısıyla Ankara’da resepsiyon düzenlendi. Ankara Sheraton Oteli’nde verilen resepsiyona kardeş Türk Cumhuriyetleri temsilcileri ve Eskişehir Valisi, Türk Dünyası Kültür Başkenti (TDKB) Ajansı Yönetim Kurulu Başkanı ve resmi dairelerden pek çok davetli katıldı.

“Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti” etkinliklerinin resmi açılış töreni Eskişehir, Atatürk Stadı’nda 23 Mart 2013 senesi gerçekleşti. Törene Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, eşi Emine Erdoğan, Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım, Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı, Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu, Eskişehir Valisi Kadir Koçdemir, TÜRKSOY Başkanı Düysen Kaseyinov ile diğer protokol üyeleri ve 500 aşkın yerli ve Türk Dünyası sanatçıları katıldılar.

Oyuncu ve karikatürist Hasan Kaçan’ın canlandırdığı Nasreddin Hoca’nın stada girmesiyle başlayan törende ve Dede Korkut hikayelerinden bölümler anlatıldı. Oğuz Kağan, Cengiz Han, Alparslan, Yunus Emre gibi Türk büyüklerinin yaşam öyküleri ile Türkler’in tarih sahnesine çıkışından günümüz Türkiye’sine kadar geçen süreç, görsel efekt ve müzikler eşliğinde yaklaşık 500 sanatçı tarafından danslarla sunuldu.

Yunus Emre’nin ilahilerinin seslendirilmesi, sanatçı Ahmet Özhan’ın Türk Tasavvuf Musikisi’nden bazı eserleri yorumlamasıyla devam eden etkinlik, havai fişek gösterisi sunulması ve balonlardan oluşan Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti logosunun gökyüzüne bırakılmasıyla sona erdi.

Açılışa ABD’den New York Post ve National Geographic Traveller, İtalya’dan Marco Polo Dergisi, Bosna Hersek Federasyonu Haber Ajansı FENA, Sırbistan’dan Travel Magazin ve Putonvanja Za Dvoje Dergisi, Kazakistan’dan Stv Televizyonu, Tengri

News Gazetesi, Tacikistan’dan Vecherniy Dushanbe, Kırgızistan’dan Vecherniy Bishkek, Azerbaycan’dan 525. Gazete, Bakü Haber Gazetesi, Space TV, Yada Düstü Dergisi, Özbekistan’tan Özbek Radyosu gibi 11 ülkeden katılan önemli kuruluşların temsilcileri katıldılar.

Eskişehir

Eskişehir, Türkiye’nin Ankara, İstanbul, Kayseri, Bursa, Adana, Konya gibi halkın yoğun yerleştiği büyük şehirlerinden biridir.

Eskişehir, Türkiye’nin İç Anadolu Bölgesinde bulunan aynı adı taşıyan ilin merkezidir.

Yaklaşık 755 bin nüfusu vardır. Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü, Han, İnönü, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihaliççık, Sarıcakaya, Seyitgazi ve Sivrihisar ilçeleri Merkezde Odunpazarı ve Tepebaşı ilçeleri bulunmaktadır.

Eskişehir İli, İç Anadolu Bölgesi’nin kuzeybatısında 29-32 derece doğu boylamları ile 39-40 derece kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Denizden yüksekliği ortalama 792 metredir.

Eskişehir’in, doğu ve güneydoğusunda Ankara, güneyinde Konya ve Afyonkarahisar, batısında Kütahya ve Bilecik, kuzeyinde Bilecik, Bolu ve yine Ankara illeri bulunmaktadır. Sakarya Nehrinin yukarı kesiminde yer alan Eskişehir’in doğu ve kuzeyindeki doğal sınırını Sakarya Nehri oluşturmaktadır. Eskişehir, Sakarya ve Porsuk Nehirlerinin suladıkları geniş düzlüklerle bunları çevreleyen dağlardan oluşur. Porsuk Ovası; kuzeyden Bozdağ ve Sündiken Dağları, güneyden Sivrihisar Dağları ve Türkmen Dağı’nın doğu uzantılarıyla çevrilidir. Ova, Kütahya il sınırından Eskişehir il merkezine kadar oldukça eğimli, dar bir vadi şeklindedir.

Eskişehir il alanı daha çok platolar ve dağlarla kaplıdır. İldeki yaylalık alanlar Türkmen Dağı’nın doğu uzantıları ile Bozdağ, Sündiken Dağları üzerinde bulunmaktadır. Porsuk ve Sakarya Havzalarını birbirinden ayıran Sivrihisar Dağları üzerinde de yaylalar vardır. Sakarya ve Porsuk havzaları ile bu havzaları çevreleyen dağlardan oluşur.

Eskişehir’in en önemli akarsuları Sakarya Nehri ve onun kollarından olan Porsuk Çayı’dır. Çifteler İlçesi sınırlarında Sakaryabaşı denilen yerden çıkan Sakarya Nehri Bardakçı Suyu ile, sonra Seydisu ve Sarısu ile birleşerek güneydoğuya doğru akar. Porsuk Çayı Murat Dağı’ndan ve Kütahya’dan gelen iki ayrı koldan oluşmuştur. Bu çay ilin kuzeyinde Porsuk Çayı ismini

alır. Kunduzlar, Kargın Deresi, Ilıcasu, Mollaoğlu Deresi, Sarısu, Keskin-Muttalıp dereleriyle birleşir, Pürtek Çayı'nı da içine alarak Sakarya Nehri'ne ulaşır. Bu akarsular üzerinde Porsuk Barajı, Sarıyar Barajı, Musaözü Barajı, Gökçekaya Barajı, Dodurga Barajı bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler raporuna göre yaşanabilirlik açısından Türkiye'deki kaliteli yaşanabilecek ikinci şehri olan Eskişehir ilinin merkez ilçeyle birlikte 13 ilçesi vardır. İlin toplam nüfusu 781.247 olup, merkez ilçe nüfusu ise 595.157'dir.

İl genelinde nüfus yoğunluğu 48 kişi iken, merkez ilçe de bu rakam 194 kişiye ulaşmaktadır. Merkez ilçe dışında, şehrin en kalabalık ilçesi 25.406 kişilik nüfus oranıyla Sivrihisar ilçesidir. İlçe genelinde nüfus dağılımı şöyledir: Eskişehir merkezi(595.157); Alpu(13.870); Beylikova(7.450); Çifteler(16.936); Günyüz(8.135); Han(2.526); İnönü(7.583); Mahmu-diye(9.144); Mihalgazi(3.476); Mihaliççık(11.618); Sarıcakaya(5.924); Seyitgazi(17.624); Sivrihisar (25.406).

Ekonomisi

Maden kaynakları bakımından oldukça zengindir. Lületaşı, asbest, magnezit, bor ve perlit işletilmektedir.

1950'lerden sonra sanayi oldukça gelişmiştir. İlde büyük devlet işletmelerinin yanı sıra yerel sermaye yatırımları ile gerçekleşmiş çok sayıda özel kuruluş bulunmaktadır. Bunlar gıda, makine-imalat ve taş ile toprağa dayalı sanayilerdir. Sanayi kuruluşlarının hepsi Eskişehir'de toplanmıştır.

İlin ekonomisi tarım, hayvancılık, sanayi ve madencilığe dayalıdır. Türkiye'nin önde gelen gelişmiş illerinden biri olan Eskişehir'in zengin bir tarımsal potansiyeli vardır. Büyük ölçüde makineleşmiş olan tarımda modern yöntemler kullanılmaktadır. Başlıca tarım ürünleri, buğday, arpa, şeker pancarı, patates, yulaf, soğan, ay çiçeği ve nohuttur. Ayrıca Orta Sakarya Vadisinde susam ve pamuk yetiştirilmektedir. Sarıcakaya ve Mihaliççık ilçelerinde sebzeçilik ve meyvecilik ileri düzeydedir. Hayvancılık 1950'den sonra önem kazanmıştır. Başta İstanbul olmak üzere tüketim merkezlerine canlı hayvan, et ve süt ürünleri, yumurta, deri, bal ihraç etmektedir. Büyük baş hayvanlardan sığır, küçükbaş hayvanlardan koyun ve tiftik keçisi yetiştirilir.

Türkiye tarihinde ilk otomobil "Devrim" Eskişehir'de toplanmıştır.

Günümüzde Eskişehir Arçelik, Tülomsaş, Tusas, Kırka Bor İşletmeleri, Ford Otosan A.Ş., Sarar A.Ş., Eti Gıda sanayi A.Ş., Türkiye Şeker Fabrikası A.Ş. gibi

büyük çaplı üretim ve istihdam sağlayan işletmelere sahiptir.

Eskişehir'de Sanayi yatırımlarının planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi çevre korunmasına verilen önem ve modern şehircilik anlayışının sonucu olarak kurulan OSB 1973 yılında yatırımcıların hizmetine sunulmuştur. OSB 32 milyon m2 alana sahip olup halen 291'i faal, 101'i inşaat aşaması, 105'i proje aşamasında sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Eskişehir Sanayinin büyük bölümü OSB 'de ayrıca Muttalıp, Çukurhisar bölgeleri ile İnönü İlçesinde bulunmaktadır.

Eskişehir il genelinde ve İlçelerde kurulan Organize Sanayi Bölgeleri: Eskişehir-Beylikova Besi Organize Sanayi Bölgesi; yer seçimi yapıldı (yaklaşık 142 hektar büyüklüğünde bir alan), müteşebbis heyet oluşturulmuş ve diğer çalışmalar devam etmektedir. Besi OSB alanında; büyük ve küçükbaş besi tesisleri, et entegre tesisleri, yem fabrikaları vb. gibi tesisler olacaktır.

Sivrihisar Organize Sanayi Bölgesi; yer seçimi tamamlanmış müteşebbis heyet oluşturulmuştur ve diğer çalışmalar devam etmektedir. (yaklaşık 590 hektar büyüklüğündeki bir alan OSB bölgesi olarak belirlenmiştir.)

Eskişehir'de 2 adedi ilçede 7 adedi merkezde olmak üzere 9 adet Küçük Sanayi Sitesi mevcut olup, bu sitelerde toplam 2216 adet işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinde toplam 11590 kişi çalışmaktadır.

Eskişehir ilindeki sanayi Kuruluşlarının sektörel dağılımı: Tüketim malları üreten sanayiler (Gıda, ambalaj, Giyim, deri vb) 66 adet, aramalı üreten sanayiler (Ağaç ürünleri, kağıt, basım, kimyasal ürünler, cam, çimento, seramik, taş ve toprak ürünleri) 192 adet, yatırım malı üreten sanayiler (Makine imalat, Metal eşya, Motorlu kara taşıtları, hava ve demir yolu taşıtları parçaları, elektrik makinaları, mobilya vb) 180 adet olmak üzere toplam 438 sanayi kuruluşunda 34062 kişi çalışmaktadır.

Eskişehir'de 964 adet anonim şirket, 5208 adet limited şirket, 37 adet kollektif şirket, 4196 adet şahıs şirketleri bulunmaktadır.

Ayrıca 494 adet 1163 sayılı kooperatifler kanununa göre kurulu bulunan kooperatif, 41 adet odaya bağlı 25990 kişi ile ticaret borsasına kayıtlı 572 üye ilimizdeki ticarete katkıda bulunmaktadır.

Tarihi Özellikleri

Günümüzde Eskişehir olarak adlandırılan il, ilk ve orta çağlarda Yunanca Dorlylaion, Latince Dorlylaem ismi ile anılırken, Arapça kaynaklarda Darauliya,

Adruliya ve Drusilya isimleri ile anılmaktadır. Antik çağda önemli bir kavşak noktası olan Eskişehir ili sıcak su kaynakları ile ünlü ve ticaret ile zengin bir Frigya şehri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehrin kurucusu ise Eretrialı Doryleos olarak bilinmektedir.

Bizans döneminde daha fazla önem kazanan Eskişehir’de imparator Justinianos’un yazlık sarayının mevcut olduğundan bahsedilir. Şehrin ilk yerleşim yerinin 19. yüzyılda yapılan araştırmalar sonucu şehrin kuzey doğusunda yer alan bugünkü adıyla Şarhöyük olarak bilinen yerde Antik Dorylaion şehri olduğu saptanmıştır. Bulunan bu antik kent, 17m. yüksekliği ve 450m. çapı ile Orta Anadolu’nun orta büyüklükteki höyüklerinden birinde yer almaktadır. Şarhöyük’te Prof. Dr. A.Muhibbe Darga’nın başkanlığını yaptığı ve Anadolu Üniversitesi ile Kültür Bakanlığı’nın ortaklaşa yürüttüğü bir ekip ile 1989 yılında arkeolojik kazı çalışmalarına başlanmıştır. Günümüzde de devam eden bu kazı çalışmalarından elde edilen verilere göre Osmanlı Döneminden İlk Tunç Çağı’na kadar uzanan sürekli bir yerleşmenin mevcut olduğu saptanmıştır.

Dorylaion - Şarhöyük, 1176 yılına kadar Bizans’ın Selçuklulara karşı korunmalarında önemli bir yer olarak rol almıştır. Selçuklu Sultanı II. Kılıçaslan’ın 1176 yılında Bizans İmparatoru Manuel Komnenos’u yenmesiyle beraber Şarhöyük Selçukluların egemenliği altına girmiştir. Selçuklu’nun şehri ele geçirmesinden sonra uzun yıllar yıkık ve terk edilmiş bir halde olan Dorylaion – Şarhöyük’ün güneyine yeni bir yerleşim kurulmuştur. W.M.Ramsay’ın bildirdiğine göre, büyük bir olasılıkla yeni yerleşim yerinde yaşayan kişiler tarafından Dorylaion – Şarhöyük harabelerine Eskişehir adı verilmiş ve bu ad o tarihlerden günümüze kadar gelmiştir.

Tarih sahnesinde Frigler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar dönemlerinde değişik adlarla önemli kültür ve ticaret merkezi olan Eskişehir zengin tarihe sahiptir.

Tarih sayfasında Eskişehir’i Gordion, Dorylaiun gibi değişik adlarla değişik kültürlerin medeni merkezleri olduğunu görüyoruz. Eskişehir yöresinde yapılan kazılar, Kalkolitik Çağa kadar inen bir yerleşimi göstermektedir. İl sınırları içerisinde Demircihöyük başta olmak üzere höyükler, Pesinius (Ballıkaya), Naceloea (Seyirgazi), Midas (Yazılıkaya), Iustinianopolis (Sivrikaya), Eodoxias (Gümüşkaya), Dorylaion (Şarhöyük) gibi antik kentler bulunmaktadır.

Yörede İ.Ö. 3000-2000 arasındaki İlk Tunç Çağı ile İ.Ö. 2000-1500 dönemindeki Orta Tunç Çağından kalan yerleşim alanları bulunmaktadır. Bu dönemde, Asur tüccarlarının, yöre sınırlarına dek etkin oldukları

İSKİT: 103: TÜRK: İNİYAN: KÜL: ↑: BAKKENİ

bilinmektedir. Burada yapılan kazılarda, Hitit İmparatorluğu dönemini de kapsayan Son Tunç Çağına ait (İÖ 1460-1200), az sayıda da olsa Hitit yerleşim merkezinin varlığı saptanmıştır. Yazılıkaya’da yapılan kazılarda tespit edilen höyüklerin büyük bir kısmında Hitit Çağına ait kültür belgeleri bulunmuştur. M.Ö. 1200 yıllarında, Anadolu’daki Hitit egemenliğine son vererek, geniş bir alana yayılan Frigler, Eskişehir Ovası, Sakarya Nehri kolları ile Ankara’nın doğu ve batı bölümlerini kapsayan, güçlü bir krallık kurmuşlardır. Merkezi, Polatlı yakınındaki Gordion olan bu krallığın, güçlü bir siyasi yapısı olduğu görülmektedir. Bu tarihlerde kurulan Pessinius (Ballıhisar), Midaeum (Karahöyük), Dorylaiun (Eskişehir-Şarhöyük), Yazılıkaya (Midas) şehri gibi Frig şehirleri de Eskişehir’in il sınırları içindedir. Frigya tarihinin en bilinen kralları, Gordion ve Midas’tır. Kral Midas, Frigya İmparatorluğu’nu kurmuş ancak bu imparatorluk kısa ömürlü olmuştur. (M.Ö. 725-675) Asurlularla Urartular arasındaki toprak kavgaları Frigler’in bölgede kesin denetim kurmalarını sağlamış ancak, İ.Ö. VIII.yüzyılda güçlenen Lydia’nın baskısı ve ardı kesilmeyen Asur akınları sonucunda güçsüzleşen Frigya egemenliği VII.yüzyılda Kimmerler tarafından yıkılmıştır. Eskişehir yöresi, İ.Ö. 676-546 arasında Lydia yönetimi altında kaldı. Büyük İskender bölgeden geçerek Gordion Krallığını yıkmıştır.

Galatlar, ardından da M.Ö. 189 yılının sonlarında Romalılar bu bölgeyi ele geçirmiştir. Özellikle Romalılar, Gordion şehrini yeniden restore ederek, eski parlak günlerine dönmesini sağlamıştır.

Malazgirt Savaşı’ndan (1071) sonra doğudan gelen Türkler, 1074 yılında Eskişehir’i almışlar, doğudan gelen Türk boylarını durdurmak isteyen Manuel Komnenos, bunda başarılı olamayınca batıya doğru çekilmek durumunda kalmıştır. Alparslan ve I. Kılıçarslan zamanında Eskişehir, Haçlı Orduları’nın geçiş yeri olmuştur. Dorylaion – Şarhöyük, Bizans’ın Selçuklulara karşı korunmasında büyük rol oynamış ancak 1176’da Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan’ın Bizans İmparatoru Manuel Komnenos’u mağlup etmesinden sonra, Selçukluların egemenliği altına girmiştir. Bundan sonra uzun bir zaman yıkık ve terkedilmiş olan Dorylaion-Şarhöyük’ün yakınında, harabenin güneyinde yeni bir yerleşme kurulmuştur. W.M.Ramsay’ın bildirdiğine göre, büyük olasılıkla Dorylaion’un kalıntılarını Eskişehir ismi verilmiş ve bu isim günümüze kadar gelmiştir.

Selçuklular 1289’da bölgeyi Osman Gazi’ye vermişlerdir. Orhan Gazi döneminde ise bir süre Karamanoğullarının eline geçen Eskişehir, Sultan I.Murat ta-

rafından yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştır. XVII. yüzyılda yörede Celali İsyanları olmuş ve bastırılmıştır. XIX.yüzyılda Hüdavendigâr (Bursa) vilayetinin Kütahya sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Eskişehir'e, Kafkasya, Kırım, Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir.

I.Dünya Savaşı sonrasında buradaki demiryolu hattını denetlemek isteyen İngilizler Ocak 1919'da Eskişehir'i işgal etmişlerdir. Ancak Kuvayı Milliye'nin baskısı ile Mart 1920'de bu işgale son vermişlerdir.

Stratejik konumu, iç çalıřmalardaki rolü, Anadolu'yu istila etmiş olan Yunan Ordusu'nun Orta Anadolu'ya geçişinin eřiğini oluşturması ve yeni devletin kuruluşuna katkılarıyla önem kazanmıştır. Bundan sonra Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve bir süre Yunan ordularının karargâhı olmuştur (1921). 1921 yılında Eskişehir'e 40 km. uzaklıktaki İnönü'de, Birinci ve İkinci İnönü Savaşları yapılmıştır. Stratejik konumu bakımından önem taşıyan Eskişehir'in, Yunanlılar tarafından elde tutulması son derece önemliydi. Bu yüzden Kurtuluş Savaşı'nın en önemlilerinden olan, Birinci İnönü, İkinci İnönü ve Kütahya-Eskişehir Savaşları, Eskişehir 'de gerçekleşmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın sonlarında Büyük Taarruzla birlikte 2 Eylül 1922'de bu işgale son verilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1925'te il merkezi olmuştur.

Eskişehir yöresi, Osmanlı İmparatorluğu'nun beřiği ve doğu seferleri yolu üstündeki önemli merkezlerinden biridir. Ertuğrul Gazi'nin ölümünün ardından, yerine oğlu Osman Bey geçer. Osman Bey, uçbeyi olduktan kısa bir süre sonra kuvvetlenerek 1298 yılında, önce Eskişehir'i sonra İnönü, Seyitgazi ve Sivrihisar'ı topraklarına katar. Osman Bey'in Ahi Reisleri'nden Şeyh Edebali'nin kızı Malhatun ile evlenmesiyle, Eskişehir ve çevresi daha kuvvetlenir. Osman Bey sağlığında fethetmiş olduđu toprakları yakınlarına bölüştürür. Buna göre, Eskişehir'i kardeři Gündüzalp'in idaresine bırakır. Son arařtırmalar; Sultan-Öyüğü İnönü yöresinin Osmanlı alanının dışında, Germiyanlar'a ait olduğunu göstermektedir.

14.yy.'da Orhan Bey döneminin sonlarına doğru, Sultanönü, Karamanoğulları'nın eline geçer. Orhan Bey'in oğlu I.Murat döneminde de burası, iki güç arasında sorun oluşturmaktadır. I.Murat tahta çıktığı zaman, Rumeli'ye bir sefer düzenlemeye karar verir. Bunu fırsat bilen Karamanoğulları; Varsaklar, Turgutlar, Türkmen Beyleri ve Sivas Beyi ile I.Murat'a karşı birleşirler. Bunu öğrenen Sultan hemen Anadolu'ya döner. Onları yenerek Ankara'yı ele geçirir. Bu seferden dönerken de

Sultanönü'nü 1363 yılında Karamanoğulları'nın elinden alır. Osmanlı sınırları, Karamanoğulları topraklarına, güneyde, Hamitoğulları Beyliği'nin kuzeyine dayanır. 1381 yılında Germiyan Beyi'nin kızı Devlet Hatun'un Şehzade Bayezit ile evlenmesiyle, Germiyan Beyliği topraklarının kuzeybatısı Osmanlılar'ın eline geçer.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında, özellikle savaşlarla ilgili eldeki kayıtlarda, Seyitgazi veya Sivrihisar'ın adına pek rastlanmamaktadır. Bunun nedeni, ilk yıllarda fetihlerin kuzey-batıya, Bizans'a doğru olmasındandır. Seyitgazi adı bu dönemde, sadece önemli bir Bektaşilik merkezi olarak anılmaktadır.

Sivrihisarise, 14.yy.'ın ilkyarısında Karamanoğulları Beyliği'nin sınırları içindedir. I.Murat'ın Ankara seferinden sonra Osmanlı topraklarına katılmıştır.

1402 yılında Ankara Savaşı sırasında, Sultan Yıldırım Bayezit'in Timur Han'a yenilmesi üzerine; Osmanlı egemenliğini yok etmek isteyen Timur, beylikleri yeniden güçlendirmek için diđer bir çok yer ile birlikte Sivrihisar'ı Karamanoğulları'na verir. Bir süre Timur'un karargahını Sivrihisar'da kurduđu da söylenir. Yıldırım Bayezit'in ölümünden sonra Sivrihisar, yeniden Osmanlı egemenliğine geçer.

15.yy.'ın sonunda, II.Bayezit ile Cem Sultan arasındaki mücadele Eskişehir, yani Sultanönü yöresinde önemli olaylara neden olmuştur. 1481 yılında Bursa'ya giren Cem Sultan, orada II.Bayezit'in üzerine gönderdiği Ayas Paşa'nın ordusunu bozguna uğratar. Bunun üzerine II.Bayezit, Bursa üzerine yürür ve Cem Sultan'ı yener. Cem Sultan önce Eskişehir'e sonra Konya'ya kaçar. 1482 yılında Mısır'a gider.

16.yy.'ın Kanuni Döneminde, Eskişehir'in konumu dolayısıyla önem kazandığını görmekteyiz. Fatih'in ilk zamanlarına kadar Eskişehir, Ankara Beyliği'ne bağlı bir sancak ve 1451-1831 yılları arasında Kütahya Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancaktır. 1831-1841 yılları arasında da Miralaylarla idare edilen Eskişehir, 1841 yılında Hüdavendigâr(Bursa) eyaletine bağlanan bir şehir olmuştur. Eskişehir ancak 1925 yılında il olarak kendi kimliğini kazanmıştır.

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Döneminde Eskişehir, Milli Mücadele yıllarında, uzun süre gündemde kalan bir şehir olmuştur. İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan demiryolu üzerindeki stratejik konumu, iç çatışmalardaki rolü, Anadolu'yu istila etmiş olan Yunan Ordusu'nun Orta Anadolu'ya geçişinin eřiğini oluşturması ve yeni devletin kuruluşuna katkılarıyla önem kazanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında toplanan Sivas Kongresi'ne (4 Eylül 1919) Eskişehir'den; Siyahizade Halil İbrahim Efendi, Bayraktarzade Hüseyin Bey ve Hüseyin Sami Bey katılır.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Eskişehir'de toplantı yapmaya karar verirler. Ancak Eskişehir-Ankara tren yolunun işletilmesinin itilaf devletlerince yasaklanmasından dolayı toplantı Ankara'da yapılır.

Atatürk, ünlü Nutku'nda, Kurtuluş Savaşı sırasında Eskişehir'e 520 kişilik bir İngiliz taburuyla, 100 kişilik bir başka müfrezenin gönderildiğinden söz eder. Bu kuvvetler Eskişehir'de istasyon çevresine yerleşirler.

15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunanlılar, kısa süre içinde Menderes, Salihli, Akhisar ve Ayvalık'a kadar uzanan bir hat üzerinde ilerlediler. Yunan kuvvetleri ayrıca, İstanbul'daki İngiliz Generali Milne ve kuvvetleri tarafından desteklenmekteydi. İngiliz Generali Milne, görünüşte iki tarafa da saldırıyı yasaklamıştı. Ancak Yunanlılar, 22 Haziran 1920'de saldırıya geçerek Bursa, Uşak, Alaşehir ve Nazilli'yi aldılar.

1921 yılında Eskişehir'e 40 km uzaklıktaki İnönü'de, Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri yapıldı. Stratejik konumu bakımından önem taşıyan Eskişehir'in Yunanlılar tarafından elde tutulması son derece önemliydi. Bu yüzden Türk-Yunan Savaşlarının beş muharebesinin üçü (Birinci İnönü, İkinci İnönü ve Kütahya-Eskişehir Muharebeleri) Eskişehir'de gerçekleşmiştir.

Eskişehir-Kütahya Savaşları sonunda Türk Ordusu Sakarya'nın doğusuna çekilir. 23 Ağustos 1921'de Yunanlılar yeniden saldırır. 30 Ağustos 1921'de ise düşman ordusu, en ağır yenilgiyi alarak geri çekilmeye başlar. 2 Eylül 1922 günü, Seyitgazi yönünden gelen Türk Süvarileri Tekkeönü'nden Eskişehir'e inerler ve düşman kuvvetlerini Eskişehir'den çıkartırlar.

Eskişehir'de günümüze kadar gelebilen tarihi eserler arasında; Çifteler Yazılı Kayalar (Midas), Seyitgazi Kalesi, Sivrihisar Kalesi, Sivrihisar Ulu Camisi (1275), Sivrihisar Hoş Kadem Camisi (XIII.yüzyıl), Alaeddin Camisi (1220), Kurşunlu Camisi ve Külliyesi (1525), Setit Battal Gazi Külliyesi (XIII.yüzyıl), Sivrihisar Ulu Camisi (1275), Sivrihisar Hazine Dar Mescidi (XIII.yüzyıl), Sivrihisar Kılıç Mescit Camisi, Sivrihisar Mülk Köyü Türbeli Mescidi (XII.yüzyıl), Sivrihisar Gecek Ulu Camisi (1175), Sivrihisar Hamam Karahisar Camisi (XIII.yüzyıl), Mihaliçcik Yunus Emre Anıtı, Şeyh Edebalı Türbesi (XIII.yüzyıl), Yunus Emre Türbesi, Seyit Gazi Eyvan Türbesi (XIII.yüzyıl), Üryan Baba Türbesi, Sucaeddin Veli Baba Horasani İlyas Türbesi (XVI.yüzyıl), Himmet dede Kümbeti (1229), Alemşah

Kümbeti (1327-1328), Hoca Yunus Kümbeti, Seyit Gazi Selçuklu Hamamı (XIII.yüzyıl), Sivrihisar Seyitler hamamı (1490), Sivrihisar Hamamkarahisar Hamamı (1175), Seyit Gazi Bardakçı Köyü Hamamı (XV.-XVI.yüzyıl), Seyit Gazi Kervansarayı, Sivrihisar Gecek Köyü Çeşmesi, Sivil mimari örneklerinden Yeşil Efendi evi bulunmaktadır. Ayrıca Erler, Kıymet, Şengülcük, Yenice Kaplıcaları; Aslanlı Mabet, Doğanlı Kale, Gerdek kale Mağaraları; Seyit Gazi yakınında Büyük yayla, Çifteler İhsaniye Köyü yakınında Sakarya başı, Alpi bucağı yakınında Taycılar mesireleri bulunmaktadır.

Nasreddin Hoca ve Yunus Emre, Mevlana Celaleddin Rumi ve Hacı Bektaş Veli gibi tarihi şahıslar bu topraklardan çıkmıştır.

Coğrafi Özellikleri

Eskişehir il alanı daha çok platolar ve dağlarla kaplıdır. Yaylalar, il topraklarının %0.6 gibi çok küçük bir bölümünü kaplar. Eskişehir il alanı, Sakarya Irmağı ile Porsuk ve Sarısu Çayları havzalarını kaplamaktadır. Havzaların denize doğru eğimleri fazla değildir. Bu nedenle akarsular, havzaların yüksek bölümlerinden taşıdıkları maddeleri, alçak kesimlere yığarak çok geniş düzlükler oluşturmuştur. Ovaların, il toplam alanı içindeki payı %26 dolayındadır. Eskişehir'de ovalar, ovaların çevrelerini kuşatan dağlar ve platolardan oluşan normal bir topografya görülür.

Eskişehir ilinin genel coğrafi yapısı; Sakarya ve Porsuk havzaları ile bu havzaları çevreleyen Bozdağ, Türkmen Dağı, Sivrihisar Dağları, Emirdağ gibi dağlardan oluşur. Bu nedenle, il toprakları ana vadiler ve bu vadilerle birleşen çok sayıda küçük vadilerce parçalanmış durumdadır. Havzanın sularını toplayan Sakarya Irmağı'nın aktığı vadi, «Sakarya Vadisi» adını alır. Bu vadi Sakarya Irmağı'nın ilk kaynak alanlarında, yani Türkmen Dağı kütesinin doğu uzantıları üzerinde dar ve derindir. Seyitgazi yöresinden sonra, vadi tabanı genişler ve doğuda Ankara il sınırına dek uzanır. Bu bölümde, vadinin geniş tabanı üzerinde Yukarı Sakarya Ovası yer alır. Sakarya Vadisi, Ankara il sınırının yakınından kuzeye döner ve Porsuk Çayı ile birleşir. Vadinin bu kesimine «Orta Sakarya Vadisi» denir.

İklim Özellikleri

Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri arasında bir geçiş noktasında bulunan Eskişehir ilinde Ege ve

İç Anadolu'ya özgü iklim özellikleri görülse de, sert bir kara iklimi hakimdir. Kışlar sert ve süreklidir. Yaz ayları ise gündüzleri sıcak, geceleri serindir. Eskişehir İli'nde hakim olan kara iklimine karşın, Sarıcakaya Vadisi'nde Akdeniz İklimi özelliklerini gösteren «mikroklima» hakimdir.

Eskişehir, İç Anadolu, Batı Karadeniz ve Akdeniz iklimlerinin etki alanı içinde olması nedeniyle, kendine özgü bir iklime sahiptir. Yıllık sıcaklık ortalaması, 10.9° dir. Aylık ortalamaya göre yılın en soğuk ayı, -2° ile ocak ayıdır. Aralık ayının ortalarından, şubat ayının ortalarına kadar çok soğuk günler ve don olayları yaşanır. -10° ile -25° arasında değişen derecelere rastlanabilir. Ancak ocak ayı içinde 10° ile 15° lik ılık günler de geçirilir. Mart ayında daha çok don olayına rastlanır. Baharın ikinci yarısında maksimum sıcaklık, 20° nin üstüne çıkar.

Haziran, temmuz ve ağustos aylarında en sıcak günler yaşanır. En düşük sıcaklık 10° - 15° dir Temmuz ayının ikinci yansı ile ağustos ayının ilk yansında en yüksek sıcaklık, 30° - 40° arasında değişir.

Burada, kara iklimi özelliğini gösteren en belirgin olay, aynı zamanda gece ile gündüz sıcaklığında 12° ile 29° arasında büyük ısı farklarının olmasıdır.

Sonbahar mevsimi, sıcaklığın 20° nin altına düşmesiyle, ağustos ayının ikinci yarısından itibaren kendini belli eder. Eylül ayının sonunda sıcaklık, 0° 'ye kadar inebilir. En yüksek sıcaklık ise, yine eylül ayı içinde, yazın devamı olarak 20° ile 30° arasında oynayabilir. Ekim ayında ortalama sıcaklık, 10° civarında seyredir.

Eskişehir'de yağışlar, kışın kar ve yağmur halinde görülür. Aralık ayından itibaren yağışlar daha çok kar şeklindedir. Nisan ayı sonundan itibaren havalar ısınmaya başlar.

Eskişehir'de bahar yağmurları, batı ve güneybatıdan gelerek, sağanak halinde düşer. Yıllık ortalama yağış miktarı 378.9 kg/m³ 'dür.

Temmuz ve ağustos aylarında, Akdeniz yaz kuraklığı özelliklerini gösterir. Ancak çok hafif olarak, Karadeniz yaz yağmurlarını da alır. Ekim ayında yağmur, kasım ayında sulu karın yağması, kışın başladığını gösterir.

Eskişehir'de rüzgarlar, kışın doğudan batıya eser. Baharın ilk aylarında kuzeybatı rüzgarları hakimdir. Baharın sonunda güneybatı, batı ve kuzeybatıdan gelen rüzgarlar görülür.

Yaz mevsiminde bazen geçici olarak günlük şiddetli doğu rüzgarları da görülebilir. Sonbaharda ise, eylül sonundan itibaren doğu, kuzeydoğu ve güneydoğu rüzgarları ortaya çıkar.

Eskişehir'e Ulaşım

Türkiye haritasının hemen merkezinde bulunan Eskişehir'e her taraftan ulaşmak son derece kolaydır. Dilerseniz kara, hava yolu ya da tren yolu ile şehre ulaşabilirsiniz.

Şehre İstanbul, Ankara ve İzmir'den haftanın her günü, günde bir kaç kez tren seferi var. Yüksek Hızlı Tren (YHT) ise ulaşımında zaman ve konfor açısından çok daha büyük rahatlık sağlamaktadır.

Son dönemlerde yapılan kara yollarının yenilenme çalışmaları ile özellikle İstanbul – Eskişehir ulaşımı son derece kolaylaşmış durumda. İstanbul – Eskişehir arası tam 330 km olup genellikle şahsi araç ile yolculuk süresi 3-4 saat sürmektedir. Eskişehir – Bozüyük – Bilecik – Adapazarı – İzmit ve İstanbul olmak üzere izleyeceğimiz rotadaki hemen hemen tüm yollar çift şeritlidir. Özellikle Adapazarı'ndan sonra gireceğiniz Anadolu Otopanı ile İstanbul'a çok kısa sürede ulaşabilirsiniz.

Eskişehir'e diğer önemli illerden Ankara – Eskişehir arası mesafe ise 232 km olup özel araç ile yolculuk 2,5 saat sürmektedir. Son yılların favorisi hızlı trenle aynı mesafe şimdilik yalnızca 1,5 saat sürüyor. Eskişehir'e yakın bir diğer il olan Bursa şehre 148 km uzaklıkta olup yolculuk yaklaşık 2 saat sürüyor. Son olarak İzmir Eskişehir arası ise 412 km olup yolculuk yaklaşık 6 saat sürüyor. Hele son zamanlarda yapılan kara yol onarım ve yapımından sonra ulaşım daha da elverişli hale gelmektedir.

14 Mart 2009 tarihinden itibaren Yüksek Hızlı Tren Ankara – Eskişehir arasında tarifeli seferlerine başlamıştır ve yolculuk 80 dakika sürmektedir. Ayrıca Ankara'dan Bursa'ya gidecek yolcular YHT ile Eskişehir'e gelerek Eskişehir Garı'ndan otobüslerle Bursa'ya devam edebilmektedir. YHT yolcuları bağlantılı kombine taşımacılık kapsamında Eskişehir-İstanbul arasında konvansiyonel trenlerden ve Eskişehir-Kütahya hattında da ray otobüslerden faydalanılabilmektedir. Ayrıca Ankara-İstanbul hızlı tren etabının 2. etabı olan Eskişehir-İstanbul arası hızlı tren hattı yapım çalışmaları devam etmektedir. Ankara-İstanbul YHT projesi tamamlandığında yaklaşık 7 saat olan seyahat süresi 3 saate ve Eskişehir-İstanbul arası seyahat süresi 2 saate inmiş olacak. Ayrıca devam eden Konya Hızlı tren hattı tamamlandığında ise Eskişehir-Konya arası seyahat süresi 1 saat 26 dakikaya inecek.

Kent içi toplu ulaşım Büyükşehir Belediyesi'nin yetki ve sorumluluğundadır. Toplu ulaşım hizmetlerinin

hat ve güzergâhları ile birbirini tamamlaması için otobüs ile tramvayda ulaşım hizmet bütünlüğü sağlanmıştır. Tüm toplu taşıma araçlarında bilet yerine geçen “Eskart” adlı elektronik bir kart Eskişehir ulaşımının bütünlüğünü sağladığı gibi ulaşımı hızlandırmaktadır.

Belediye otobüsleri vasıtasıyla şehrin hemen her yerine ulaşım sağlanabilir. Belediye otobüslerinden aynı biletle 60 dakika içinde aynı yöne giden tramvaya ücretsiz aktarma da mümkündür. Bu sayede toplu taşıma araçları ile tek biletle şehrin her yerine ulaşım mümkündür. Eskişehir Tramvay Hattı iki hattan oluşan ve şehrin iki üniversitesini birbirine bağlayan toplam 26 duraktan oluşan ulaşım ağıdır. Toplam hat uzunluğu 15 km’dir ve şehir içi ulaşımında önemli bir yeri bulunmaktadır.

Şehirde ayrıca Porsuk nehri üzerinde gezen gezi amaçlı botlar da bulunmaktadır.

Kardeş Şehirleri

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, dünya genelinde pek çok kent ile kardeş şehir ve dostluk ve işbirliği anlaşması yapmıştır. Kırgızistan Celalabat Bölgesi (14 Temmuz 1994); Abhazya Gudauta (10 Temmuz 1995); Tataristan Kazan (13 Kasım 1995); Kırım Özerk Cumhuriyeti Sudak (Cydak) (03 Temmuz 1998); Özbekistan Semerkant (25 Mayıs 1999); ABD Newjersey Eyaletinin Paterson Şehri (22 Mart 2002); Kazakistan Oral (05 Temmuz 2002); Avusturya Linz (13 Haziran 2005); Güney Kore Paju Belediyesi (11 Eylül 2006); Çin Jiangsu Eyaletinin Changzhous Şehri (08 Şubat 2008); Türkiye Bodrum Belediyesi (12 Ocak 2010); Belçika Valon Bölgesinin Namur Kent (10 Mayıs 2010).

Kaynaklar

1. İstatistiklerle Eskişehir. – Eskişehir Valiliği Yayınları, 2009.
2. Eskişehir Rehberi. – Eskişehir Valiliği Yayınları, 2010.
3. Eskişeyni Dergisi, Eskişehir Valiliği Yayınları.
4. Eskişehir Profili. – Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, 2010.
5. Eskişehir Sivil Toplum Kuruluşları. – Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, 2010.
6. <http://www.eskisehir.gov.tr/>
7. <http://www.eskisehir2013.org.tr/>

Not: Türkiye Cumhuriyeti, Türk Halkı hakkında genel bilgileri ve Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti bölümünün hazırlanmasında gösterdiği yardım ve destekleri için Türkiye Cumhuriyeti Kazakistan/Astana Büyükelçiliği ve sayın Büyükelçi Ömer Burhan TÜZEL Bey’e teşekkürlerimizi arz ederiz.

